

HET STADSBESTUUR VAN ROTTERDAM IN HET BEGIN VAN DE VIJFTIENDE EEUW

DOOR P.F. SCHEVENHOVEN

I. DE BESTUURSINRICHTING VAN DE STAD TOT 1440

Op 7 juni 1340 verleende graaf Willem IV van Holland aan Rotterdam een stadsrecht¹⁾. Het was de tweede keer dat Rotterdam tot stad verheven werd. In 1299 had de eerste stadsrechtverlening plaatsgevonden, die echter na zeer korte tijd weer ongedaan was gemaakt²⁾.

In de eerste decennia van de veertiende eeuw bestond het grondgebied van de latere stad uit twee ambachten. Ten westen van de Rotte lag het ambacht van Dirk Bokel, ten oosten van dit riviertje lag een grafelijk ambacht. In 1328 ontvingen de inwoners van laatstgenoemd ambacht een grafelijk privilege, waarin bestuur en rechtspraak geregeld werden. Uit de inwoners mochten door de schout, met toestemming van de baljuw van Schieland, zeven gezworenen gekozen worden, die samen met baljuw en schout keuren mochten maken³⁾.

Na het overlijden van Dirk Bokel, omstreeks 1335, moet ook het westelijk gedeelte van Rotterdam aan de grafelijkheid gekomen zijn. Na de bestuurlijke vereniging van beide delen werd Rotterdam voor de tweede keer, en nu definitief, tot stad verheven, tegen betaling van een bedrag van 100 pond⁴⁾.

Wat betreft de inrichting van het bestuur sloot het stadsrecht van 1340 aan op het privilege van 1328 voor het oostelijk gedeelte van Rotterdam. De zeven gezworenen werden nu schepenen genoemd en aan het bestuur werden twee raadslieden toegevoegd. Elk jaar, op 1 mei, zouden de schepenen en raadslieden gekozen worden door de graaf of door diens baljuw. De schepenen mochten, evenals de gezworenen van 1328, samen met de baljuw en de schout keuren maken. Over de raadslieden wordt in het stadsrecht niets anders gezegd dan dat zij gekozen werden tot nut van de stad en van de graaf⁵⁾.

Deze bestuursinrichting zou in de daaropvolgende honderd jaar nauwelijks veranderen. Wel valt sinds het einde van de veertiende

eeuw een geleidelijke verandering van het gebruik van de term 'raadslieden' of 'raden' in 'burgemeesters' waar te nemen. Hoewel het niet vaststaat of de raden en de burgemeesters in alle Hollandse steden dezelfde functionarissen waren, is er in het geval van Rotterdam geen reden om aan te nemen dat er enig verschil tussen raden en burgemeesters heeft bestaan⁶). De oudste stukken waarin sprake is van burgemeesters van Rotterdam, zijn afkomstig uit de grafelijke kanselarij⁷). In Rotterdam is tot in de eerste helft van de vijftiende eeuw vastgehouden aan de benaming 'raadslieden', tezamen ook 'raad' genoemd. In het oudste keurboek, aangelegd rond 1410, is op enkele plaatsen sprake van burgemeesters, maar het gebruik van de term 'raadslieden' overweegt hier nog⁸). In de oudste overgebleven stadsrekeningen, over de jaren 1426/27 en 1429/30, overweegt het gebruik van de term 'burgemeesters'. Aangezien dezelfde personen, die in de aanhef van beide rekeningen raadslieden worden genoemd, op andere plaatsen in de rekeningen als burgemeesters worden betiteld, is het duidelijk dat beide benamingen in die tijd door elkaar gebruikt werden⁹). Rond 1450 was de term 'raadslieden' geheel in onbruik geraakt¹⁰). In dit artikel zullen beide benamingen door elkaar gebruikt worden, afhankelijk van de in de bronnen gebezigde terminologie.

De jaarlijkse verkiezing van de schepenen en raadslieden, door de graaf of door de baljuw van Schieland, zal in de praktijk meestal door de baljuw uitgevoerd zijn. Deze trad hierbij op als grafelijk ambtenaar, wiens bevoegdheid afgeleid was van het grafelijk gezag. In verband met de nauwe samenhang tussen het baljuwsambt en de benoeming van schepenen en raadslieden, zullen wij hier wat nader ingaan op dit baljuwsambt.

De baljuwen, sedert het einde van de dertiende eeuw naar Vlaams voorbeeld optredend als hoogste ambtelijke vertegenwoordigers van het grafelijk gezag, waren aanvankelijk afzetbare ambtenaren¹¹). Onder Willem IV (1337-1345) was de grafelijkheid in financiële moeilijkheden gekomen en afhankelijk geraakt van geldschieters, die bereid waren de graaf geld te lenen, met baljuws- en rentmeestersambten als onderpand. De geldschieters kregen de beschikking over deze ambten, met de toezegging dat zij hieruit niet ontslagen zouden worden, vóórdát de geleende som was terugbetaald¹²). Ook onder graaf Willem VI (1404-1417) werden als gevolg van de financiële moeilijkheden, waarin de grafelijkheid zich bevond, zowel baljuwsambten als schoutambten verpand. Deze

ambten werden tot een handelsobject, doordat de geldschieter, aan wie het ambt was opgedragen, door een andere geldschieter kon worden uitgekocht. Laatstgenoemde nam het ambt van eerstgenoemde over, nadat hij aan de graaf nog een extra bedrag had betaald. De graaf had tegen een dergelijke transactie geen enkel bezwaar, zodat baljuws- en schoutambten in handen van de ene na de andere geldschieter kwamen¹³).

Naast het verhandelbaar worden van bestaande ambten, werden ook nieuwe ambten gecreëerd. In het begin van de vijftiende eeuw ontstond op die manier een afzonderlijk baljuwschap van Rotterdam, los van dat van Schieland. Dit nieuwe baljuwschap zal uitsluitend ingesteld zijn om het te kunnen verkopen¹⁴). De eerste keer dat dit baljuwschap genoemd wordt, is op 30 maart 1408, wanneer naast de baljuw van Schieland melding gemaakt wordt van een baljuw van Rotterdam¹⁵).

Een halfjaar eerder, op 18 oktober 1407, had de graaf zijn gerecht te Rotterdam opgedragen aan Pieter Danelsz. van Mathenesse. Deze kreeg de bevoegdheid om op de eerstvolgende eerste mei de schepenen en burgemeesters aan te stellen. Pieter Danelsz. had hiervoor aan de graaf 300 Engelse nobels geleend¹⁶). Door Unger werd deze Pieter Danelsz. als baljuw beschouwd, hoewel dat niet uit deze opdracht blijkt¹⁷).

In de jaren vóór 1418 werd duidelijk onderscheid gemaakt tussen de opdracht van het baljuwschap en de opdracht van het gerecht, hoewel beide in handen van dezelfde persoon of personen konden zijn. Een goed voorbeeld hiervan is de opdracht van het baljuwschap aan Dirc van der Spangen, Wolfert van der Duyn en Claes van Delft, op 28 februari 1414. Zij mochten een schout aanstellen, moesten tegenover de graaf rekening en verantwoording afleggen en mochten geen keuren vaststellen dan na toestemming van de graaf of diens raad¹⁸). Een dag later kregen dezelfde drie mannen het gerecht van Rotterdam opgedragen. Dit hield het recht in om burgemeesters en schepenen aan te stellen. Zij zouden dit recht behouden tot de graaf het hun verschuldigde bedrag zou hebben terugbetaald¹⁹).

Hier is duidelijk sprake van twee verschillende opdrachten. De eerste is de bekleding van de drie mannen met een *ambt*, onder vaststelling van hun verplichtingen. De tweede opdracht verleende hun een grafelijk *recht*, namelijk dat om burgemeesters en schepenen aan te stellen. Vóór 1418 werd dit recht nooit gekoppeld aan de opdracht van het baljuwschap. De baljuw oefende het aanstellingsrecht uit namens de graaf, niet op eigen gezag. Dit werd pas

verkregen na opdracht van het gerecht. Het blijft de vraag of de opdracht van het baljuwschap een noodzakelijke voorwaarde was om het gerecht opgedragen te krijgen²⁰).

Of Pieter Danelsz. van Mathenesse in 1407 nu baljuw van Rotterdam was of niet, zullen wij daarom in het midden laten. Het is in ieder geval duidelijk dat in dezelfde tijd dat een afzonderlijk baljuwschap van Rotterdam gevormd werd, de graaf zijn recht van aanstelling van burgemeesters en schepenen in feite verkocht. Pieter Danelsz. had het gerecht tegen betaling van 300 nobels verkregen. Vijf jaar later, op 13 april 1412, droeg de graaf het gerecht op aan Daniël van Cralingen. Deze had een bedrag van 400 gouden Engelse nobels, die op het gerecht verschuldigd waren, betaald aan Philips van der Spangen en bovendien 200 nobels aan de graaf geleend²¹).

Uit deze opdracht kunnen wij de gang van zaken na 1407 als volgt reconstrueren. Na de opdracht van het gerecht aan Pieter Danelsz. van Mathenesse moet Philips van der Spangen het gerecht van hem overgenomen hebben. Hij betaalde hem de 300 nobels, die hij, met het gerecht als onderpand, aan de graaf had geleend. Aan de graaf betaalde hij nog eens een bedrag van 100 nobels, waarop de graaf hem het gerecht zal hebben opgedragen. Er stonden dus voortaan 400 nobels op het gerecht. Deze som werd in 1412 door Daniël van Cralingen aan Philips van der Spangen betaald, terwijl hij bovendien 200 nobels aan de graaf betaalde. De bedragen die op het gerecht stonden, liepen dus in een snel tempo op. Enige tijd later leende Claes van Delft nog eens 150 kronen extra aan de graaf, waarop hij het gerecht kreeg opgedragen, ongetwijfeld op voorwaarde dat hij Daniël van Cralingen zou uitkopen²²). Waarschijnlijk zag hij hier alleen geen kans toe, zodat Wolfert van der Duyn en Dirc van der Spangen hem een bedrag van 865 nobels betaalden, waarop de graaf op 1 maart 1414 aan dit driemanschap het gerecht opdroeg²³).

Wij hebben reeds gezien dat één dag daarvóór het baljuwschap aan deze drie mannen was opgedragen. Baljuwschap en gerecht waren hun dus in twee afzonderlijke commissies opgedragen. In 1418 werden baljuwschap en gerecht in één commissie aan Daniël van Cralingen verleend. Behalve de verplichtingen die hij als grafelijk ambtenaar had, wordt in de betreffende opdracht het recht genoemd om het stadsbestuur aan te stellen, op voorwaarde dat hij degenen, die de graaf geld geleend hadden met baljuwschap en gerecht als onderpand, zou uitkopen²⁴).

Of Daniël van Cralingen de eerstvolgende jaren enige invloed

heeft kunnen uitoefenen op de benoeming van burgemeesters en schepenen, is niet bekend. Baljuwschap en gerecht waren hem opgedragen door Jacoba van Beieren, maar in oktober 1418 werd Rotterdam ingenomen door haar oom Jan van Beieren, die gesteund werd door de Kabeljauwse partij. De inname van de stad had tot gevolg dat de zittende burgemeesters, die door Daniël van Cralingen moeten zijn aangesteld, vervangen werden²⁵).

De eerstvolgende tien jaar zullen bestuursfuncties in Rotterdam uitsluitend bekleed zijn door aanhangers van de Kabeljauwse partij. Daniël van Cralingen schijnt wel naar deze partij te zijn overgegaan, maar zijn naam komt tot 1431 in op Rotterdam betrekking hebbende bronnen niet voor²⁶). Het baljuwschap werd in de jaren na 1420 uitgeoefend door Geerlof Jansz. van Vorenbroeck²⁷). Deze zal tot 1431 het ambt bekleed hebben. Uit deze gehele periode zijn geen commissies van baljuwschap en gerecht bekend.

In 1431 kwam een einde aan het baljuwschap van Geerlof Jansz. Op 22 april van dat jaar droeg hertog Philips van Bourgondië dit ambt op aan Daniël van Cralingen en Willem, bastaard van Egmond. Zij kregen o.a. het recht om het stadsbestuur te benoemen 'geliken dat gewoenlic is ende bi andere bailiuwen aldaer te geschieden pleecht'²⁸). Hieruit blijkt dat de opdracht van baljuwschap en gerecht, anders dan in de jaren rond 1410, nu als hetzelfde werd beschouwd.

Slechts één maand na deze opdracht, op 24 mei 1431, verpandde hertog Philips het baljuw- en rentmeesterschap van Rotterdam voor 1200 nieuwe Hollandse schilden aan Daniël van Cralingen. Datzelfde bedrag, te ontvangen uit genoemde ambten, moest Daniël de eerstvolgende vier jaar uitkeren aan drie Rotterdamse burgers, Daem Jan Stoppelmansz., Boudijn Fijck en Jan Willemsz., respectievelijk schout en burgemeesters van Rotterdam. Daniël van Cralingen zou niet uit zijn ambt ontslagen worden, vóórdat dit bedrag in zijn geheel aan de drie Rotterdammers was betaald²⁹).

Hier zien wij voor het eerst dat degene, die het baljuwschap koopt, op zijn beurt gefinancierd wordt door enkele Rotterdamse burgers. Als baljuw had Daniël van Cralingen het recht om het stadsbestuur aan te stellen. Daem Stoppelmansz. c.s. zullen hem de voor de verwerving van het baljuwschap benodigde som geleend hebben, op voorwaarde dat zij hun ambten mochten behouden totdat het geld was terugbetaald, waarop Daniël deze som aan hertog Philips leende, op de bovengenoemde voorwaarde.

Men zou zich kunnen afvragen, waarom deze Rotterdamse

burgers niet zelf het baljuwschap kochten, in plaats van eerst een bedrag te lenen aan Daniël van Cralingen, die hier op zijn beurt weer mee naar de landsheer ging. De reden hiervoor is gelegen in het feit dat het ambt van baljuw uitsluitend bekleed kon worden door edelen of welgeboren mannen³⁰). Zo was Daniël van Cralingen, wat betreft zijn stand, uitermate geschikt om het baljuwsambt te bekleden, maar het ontbrak hem aan de benodigde middelen om dit ambt te verwerven. Daem Stoppelmansz. c.s. beschikten wel over het geld, maar misten de vereiste maatschappelijke status. Zij konden wel het ambt van schout of burgemeester bekleden, waarvan zij zich op de hierboven beschreven wijze wisten te verzekeren.

Door deze verpanding van het baljuwschap ontstond een conflict tussen Daniël van Cralingen en Willem, bastaard van Egmond. Men zou verwachten dat Willem door Daniël uitgekocht moest worden, maar hierover is niets bekend. Uit het voor het Hof van Holland gevoerde proces over het baljuwschap van Rotterdam, in het najaar van 1431, blijkt dat Willem op dat moment het ambt van baljuw en rentmeester nog steeds uitoefende. Op 14 september en op 8 november deed het Hof uitspraken in deze zaak, waarbij werd bepaald dat Willem het ambt mocht blijven uitoefenen, mits hij Daniël alle onkosten zou vergoeden, die deze had gemaakt om het ambt te verwerven³¹).

Willem slaagde er in het baljuwschap voor zich alleen te krijgen, maar niet voor lange tijd. In de zomer van 1432 kwam het weer in handen van Geerlof Jansz. van Vorenbroeck, die hiervoor een bedrag van 2000 schilden aan de hertog van Bourgondië had geleend³²).

Evenals Daniël van Cralingen zal Geerlof Jansz. zijn ambt verworven hebben met het geld van rijke Rotterdammers, die zich daarmee van een plaats in het stadsbestuur wisten te verzekeren. Bij de verpanding van het baljuwschap aan Daniël van Cralingen werden de namen van drie stadsbestuurders genoemd; de schout en de beide burgemeesters. Uit de behandeling van een geschil over het baljuwschap in het voorjaar van 1438 blijkt dat er veel meer personen bij betrokken waren.

Op 17 maart van dat jaar diende voor het Hof van Holland de zaak, die drie Rotterdammers, burgemeester Jacob Kerstantsz., schepen Hughe Nachtegael en een zekere Cornelis Hermansz., namens Geerlof Jansz. en namens zichzelf hadden aangespannen tegen Jan Oem, op dat moment baljuw en rentmeester van Rotterdam. Zij klaagden dat Jan Oem zijn ambt uitoefende, zonder de

personen die hier geld op hadden staan, te betalen. Het Hof oordeelde, dat Jan Oem aan Geerlof Jansz. en zijn compagnons één week vóór 1 mei het bedrag moest betalen, waar zij recht op hadden. Indien Jan Oem dit niet zou doen, zou het baljuwschap weer in handen van Geerlof Jansz. komen³³).

Jan Oem slaagde er in op tijd aan zijn verplichtingen tegenover Geerlof Jansz. c.s. te voldoen en het baljuwschap te verwerven, maar ook hij stond niet alleen. Op 20 april 1438 kwamen Jan Oem, Boudijn Fijck, sedert 1431 burgemeester van Rotterdam, en enkele andere personen aan de ene zijde en Geerlof Jansz. en zijn vrienden aan de andere zijde overeen dat Jan Oem aan Geerlof Jansz. zijn geld zou betalen, waarop Geerlof Jansz. en zijn medestanders de recesbrieven op het baljuw- en rentmeesterschap van Rotterdam overleverden aan Jan Oem, Boudijn Fijck en hun medestanders³⁴).

Zowel van Geerlof Jansz. als van Jan Oem worden een aantal borgen genoemd, die vrijwel allemaal vóór, respectievelijk na 1 mei 1438 bestuursfuncties in Rotterdam hebben vervuld³⁵). De overgang van het baljuwschap in handen van Jan Oem betekende niet dat het gehele stadsbestuur van samenstelling veranderde. Enkele borgen van Jan Oem hadden ook onder Geerlof Jansz. bestuursfuncties vervuld en twee compagnons van Geerlof Jansz. werden schepen onder Jan Oem³⁶).

De toestand waarbij het baljuwschap, met het daaraan verbonden recht om de burgemeesters en de schepenen te benoemen, een handelszaak was, eindigde in 1440 op een voor de landsheer zeer voordelige manier.

In januari 1439 had in Rotterdam een oproer plaatsgevonden, waarbij enkele graankooplieden uit Delft en Leiden om het leven gekomen waren³⁷). Oproer was een schending van het landsheerlijk gezag. Bovendien was het tijdens de onlusten tot geweldpleging tegen de schout, een grafelijk ambtenaar, gekomen³⁸). Deze schending van het landsheerlijk gezag moest verzoend worden. Op 2 maart 1440 werd Rotterdam door hertog Philips weer in genade aangenomen. De stad moest een boete betalen van 500 ridders en bovendien een bedrag van 3500 schilden, dat aan de landsheer was voorgesloten, met baljuwschap, rentmeesterschap en gerecht als onderpand, 'lossen'. Dit hield in dat de stad degenen, die hier geld op hadden staan, moest uitkopen³⁹). In de overeenkomst worden geen namen genoemd, maar uit de rekening van de rentmeester-generaal van Holland blijkt dat het rentmeesterschap, baljuwschap, burge-

meesterschap en schependom beleend was aan Jan Oem, Boudijn Fijck en andere personen, die hier geld op hadden staan⁴⁰).

De mannen die op 20 april 1438 het baljuwschap en het gerecht verkregen hadden, moesten door de stad uitgekocht worden. Het oproer van 1439 had aan hertog Philips een prachtige gelegenheid geboden om het recht van de benoeming van burgemeesters en schepenen weer in handen te krijgen, zonder dat het hem iets kostte.

Op dezelfde dag, waarop de verzoening tussen Rotterdam en de landsheer tot stand kwam, kreeg de stad een privilege, dat de benoeming van de burgemeesters en schepenen regelde. Het privilege stelde duidelijk vast dat de benoeming van het stadsbestuur een zaak van het landsheerlijk gezag was. Bovendien werd een aantal voorwaarden genoemd, waaraan men moest voldoen om tot burgemeester of schepen gekozen te kunnen worden. De leden van het stadsbestuur moesten tenminste 27 jaar oud zijn en over een kapitaal van tenminste 100 nobels beschikken. Het privilege verbood een te nauwe graad van bloedverwantschap tussen de leden van het stadsbestuur. Vader en zoon mochten hier niet tegelijk zitting in hebben, evenmin was dit toegestaan aan oom en neef. Achterneven mochten alleen samen zitting hebben in het stadsbestuur, als de één schepen en de ander burgemeester was. Over het tegelijkertijd zitting hebben van broers wordt merkwaardigerwijs niet gesproken. Tenslotte werd bepaald dat leden van het stadsbestuur na afloop van hun éénjarige ambtstermijn de daaropvolgende twee jaar van het bestuur waren uitgesloten⁴¹).

Korte tijd later, op 29 april 1440, werd een zuiveringseed voor burgemeesters en schepenen vastgesteld. Zij moesten zweren dat zij niemand hadden omgekocht of op andere onrechtmatige manieren hadden bewerkstelligd dat zij gekozen waren. De eed moest worden voorgezegd door de oudste aftredende burgemeester. Indien naderhand zou blijken, dat iemand ondanks zijn eedsaflegging toch tegen deze voorschriften had gezondigd, dan zou deze persoon nooit meer zitting mogen hebben in het stadsbestuur en hij zou zich bovendien voor het gerecht moeten verantwoorden⁴²).

De bestuursregeling van 2 maart en de zuiveringseed van 29 april waren duidelijk gericht tegen de misstanden, die vóór 1440 in het stadsbestuur bestonden. De zuiveringseed maakte het onmogelijk om een ambt tegen betaling te verwerven. De in het privilege van 2 maart genoemde voorwaarden om tot het stadsbestuur te worden toegelaten, lijken enerzijds gericht te zijn tegen machtsconcentratie in enkele families, waarbij vooral te denken valt aan de familie Fijck

van Hove, waar in hoofdstuk II nader op ingegaan zal worden, anderzijds beperken zij, door de bepaling omtrent de vereiste welstand, het aantal personen, dat in aanmerking zou kunnen komen voor het bekleden van het ambt van burgemeester of schepen.

Over de voorwaarden waaraan men vóór 1440 moest voldoen om tot lid van het stadsbestuur gekozen te worden, is weinig bekend. Het stadsrecht van 1340 zegt hier niets over, maar uit latere jaren zijn enige vereisten bekend, waaraan leden van het stadsbestuur moesten voldoen. In 1383 bepaalde hertog Albrecht dat hij of zijn baljuw niemand tot schepen of raad zou benoemen, die niet tenminste vijf jaar achtereen in de stad had gewoond⁴³). In 1410 stelde graaf Willem VI vast, dat degenen die schepen of raad waren, niet voor het daaropvolgende jaar mochten worden herkozen⁴⁴). Van deze bepaling is in de praktijk weinig terecht gekomen. Burgemeesters en schepenen bleven ook in de jaren na 1410 vaak meerdere jaren achtereen in functie⁴⁵). Wij hebben gezien dat de burgemeesters, die in 1431 als geldschietters van Daniël van Cralingen optraden, in functie mochten blijven totdat zij hun geld zouden hebben teruggekregen. Misschien was dit ook vóór 1431 de reden voor het langdurig aanblijven van sommige stadsbestuurders, maar hier zijn geen gegevens over. De enige voorwaarde waaraan burgemeesters en schepenen in het begin van de vijftiende eeuw moesten voldoen, afgezien van de verplichting om vijf jaar in de stad gewoond te hebben, was dat zij goede en rechtschapen mannen moesten zijn⁴⁶), een zeer algemene en nietszeggende kwalifikatie van de leden van het stadsbestuur. Voorzover bekend is in het privilege van 2 maart 1440 voor het eerst tamelijk nauwkeurig omschreven wat de vereisten waren om toegelaten te worden tot het stadsbestuur.

Naast het stadsbestuur traden bij belangrijke beslissingen ook vertegenwoordigers van de burgerij op. Op 25 mei 1347 of 1348, het jaartal is niet zeker, verklaarden schepenen, raad en gemene poorters van Rotterdam dat zij toestemden in de afwatering van drie ten noorden van de stad gelegen ambachten door de sluis van Rotterdam⁴⁷).

De uitdrukking 'gemene poorters' wekt de indruk dat de gehele burgerij bij deze beslissing betrokken is geweest, althans in de gelegenheid is gesteld om haar mening over deze zaak naar voren te brengen. Dit lijkt ook het geval in 1355, wanneer het stadsbestuur alle door Margaretha van Henegouwen bezegelde privileges teruggeeft aan haar zoon Willem van Beieren, tegen wie zij oorlog

gevoerd had, en verklaart alle overeenkomsten die de stad zonder toestemming van Willem gesloten heeft, te zullen verbreken. Het stadsbestuur nam deze beslissing na overleg met de goede lieden en poorters van de stad⁴⁸).

Men kan zich afvragen of de gehele burgerij bij deze beslissingen betrokken was. In latere tijd was dit zeker niet meer het geval. Evenals in andere steden werden belangrijke besluiten genomen na overleg met de 'vroedschap en rijkheid', een elite uit de burgerij. Het is zeer waarschijnlijk dat ook de besluiten uit 1347 en 1355 zijn vastgesteld na overleg met zo'n elite, die dan geacht werd de gehele burgerij te vertegenwoordigen⁴⁹).

In 1373 wordt deze elite onder de benaming 'rijksten en vroedsten' voor het eerst vermeld. Op 23 juni van dat jaar werd een regeling voor het onderhoud van de bruggen vastgesteld, waarbij de stad in vier kwartieren of vierendelen blijkt te zijn opgedeeld. Deze regeling werd vastgesteld door de baljuw van Schieland, de schout, de zeven schepenen en de twee raadslieden, na overleg met sommigen van de rijksten en de vroedsten. Het waren er acht, twee uit elk vierendeel⁵⁰).

Ook in latere jaren is er enige keren sprake van een consultatie van 'rijksten en vroedsten' of 'vroedschap en rijkheid' door het stadsbestuur. Zo stelde het stadsbestuur in 1380 enkele bepalingen vast voor het begijnhof, na goedkeuring door de vroedschap⁵¹). In 1417 werd de vroedschap geraadpleegd bij het opstellen van regels voor het opnemen van proveniers in het gasthuis en in 1418 keurde zij de verlening van enkele voorrechten aan de veertig schutters goed⁵²). In de winter van 1426/27 werd in opdracht van het stadsbestuur en de vroedschap een bode uitgezonden om de heer van L'Isle-Adam, bevelhebber van de Bourgondische troepen in Holland, te melden dat men zijn troepen niet in de stad wenste toe te laten⁵³).

Tot 1435 bleef de vroedschap niet meer dan een incidenteel bijeengeroepen groep van rijke burgers. Of zij een vastgesteld aantal leden had, is niet bekend. Ook een duidelijke omschrijving van haar bevoegdheden ontbreekt. Dit veranderde als gevolg van de financiële moeilijkheden, waarin de stad zich in de jaren na 1430 bevond. Om aan deze moeilijkheden een einde te maken, verzocht Rotterdam aan de hertog van Bourgondië om veertig van haar rijkste burgers te mogen kiezen, die op hun beurt vier tesoriers uit hun midden zouden kiezen om de stedelijke financiën te administreren, wat daarvoor een taak van de burgemeesters was geweest. Op 20 augustus 1435 willigde de hertog dit verzoek in. Bijna één jaar later,

op 8 juli 1436, werd deze regeling door een privilege van hertog Philips nader bekrachtigd. De taak van deze Raad van Veertig, die later weer vroedschap genoemd zou worden, omvatte voornamelijk de controle op de stedelijke financiën. Pas tegen het einde van de vijftiende eeuw zou zij zich tot een echt bestuurscollege ontwikkelen⁵⁴). Zover was het in de eerste helft van de vijftiende eeuw nog niet. Het bestuur van de stad bleef voorlopig in de eerste plaats een zaak van de burgemeesters en de schepenen.

II. DE LEDEN VAN HET STADSBESTUUR TUSSEN 1418 EN 1440

1. *Inleiding*

In dit hoofdstuk zullen wij proberen een beeld te geven van de personen, die in bovengenoemde periode deel hebben uitgemaakt van het stadsbestuur. Zoals wij in hoofdstuk I hebben gezien, kwam in 1440 een einde aan de toestand, waarbij bestuursfuncties konden worden gekocht. Tegelijkertijd werd duidelijk vastgesteld aan welke voorwaarden burgers moesten voldoen om toegelaten te worden tot het stadsbestuur, waarbij werd bepaald dat zij tenminste over een kapitaal van 100 nobels moesten beschikken⁵⁵). Om deze reden is 1440 als eindpunt van dit onderzoek gekozen. Het beginpunt van de onderzochte periode, het jaar 1418, is in de eerste plaats gekozen om redenen van politieke aard. In oktober van dat jaar werd Rotterdam ingenomen door Jan van Beieren, de oom van Jacoba van Beieren. Het is zeker dat de inname van Rotterdam, dat sindsdien een Kabeljauws steunpunt was⁵⁶), gevolgen had voor de machtsverhoudingen binnen de stad. In het vorige hoofdstuk is reeds vermeld dat de beide zittende burgemeesters in het najaar van 1418 afgezet en vervangen werden⁵⁷). Diegenen, die al te duidelijk tot de Hoekse partij behoorden, zullen de eerstvolgende tijd zeker van deelneming aan het stadsbestuur uitgesloten geweest zijn⁵⁸).

Behalve het feit dat wij 1418 als een politiek breekpunt mogen beschouwen, is er nog de reden van de beschikbaarheid van gegevens, die enig licht kunnen werpen op de welstand van de verschillende personen, die in deze periode deel uitmaakten van het stadsbestuur. Deze gegevens zijn voornamelijk te vinden in de bewaard gebleven stadsrekeningen over de jaren 1426/1427 en 1429/1430, vooral in eerstgenoemde rekening. De beide rekeningen liggen midden in de door ons onderzochte periode, wat het voordeel biedt dat een groot deel van de stadsbestuurders uit de jaren 1418-

1440 in deze rekeningen genoemd wordt. Een aantal personen, die vóór 1418 deel uitmaakten van het stadsbestuur, zullen in 1426 wellicht niet meer in leven geweest zijn. Andersom geldt voor stadsbestuurders van na 1440 dat zij in veel gevallen in 1426 nog te jong geweest zullen zijn om in de rekening genoemd te worden.

Uitgangspunt voor het onderzoek naar de welstand van de verschillende leden van het stadsbestuur is een post in de rekening over 1426/27: 'ontfaen van geleenden gelde binnen dese jare'⁵⁹). Gezien het feit dat er bij deze lening sprake was van twee zettingen (taxaties), zal er geen sprake geweest zijn van enige vrijwilligheid in het deelnemen aan deze lening, zodat wij voortaan van de gedwongen lening zullen spreken⁶⁰).

De namen van degenen, die in deze lening hebben bijgedragen, staan gerangschikt naar hun woonplaats in één van de vier kwartieren waarin de stad verdeeld was: Oostvierendeel, Middeldam, Westvierendeel en Nieuwpoort⁶¹). Sommigen zijn slechts één keer aangeslagen, de meesten echter twee keer, waarbij de tweede aanslag meestal het dubbele bedroeg van de eerste. De meest voorkomende bedragen die betaald werden, waren een gulden bij de eerste en twee guldens bij de tweede zetting. Een aantal burgers betaalde echter aanzienlijk hogere bedragen⁶²).

Bij het onderzoek naar de welstand van de leden van het stadsbestuur zullen wij in eerste instantie uitgaan van de bedragen, die zij in de gedwongen lening van 1426 hebben betaald. Hoewel er geen gegevens zijn over de relatie tussen de hoogte van de aanslag en de welstand van de aangeslagen persoon, terwijl wij ook niet weten of de mate van welstand alleen berekend werd naar bezittingen binnen de stad of ook daarbuiten, mag men er van uitgaan dat iemand die vijftien guldens moest betalen een grotere welstand had dan een voor drie guldens aangeslagen persoon⁶³).

Om enig inzicht te krijgen in de waarde van de bedragen die betaald moesten worden, kunnen wij deze bedragen vergelijken met de arbeidslonen, die in hetzelfde jaar werden uitbetaald bij de uitvoering van openbare werken. De meest voorkomende daglonen voor het verrichten van graafwerk en soortgelijke arbeid, liggen tussen de drie en vier tunen, hetgeen gelijk is aan zes tot acht schellingen⁶⁴). De guldens die in de gedwongen lening werden betaald, hadden een waarde van 44 schellingen, dat wil zeggen dat een gulden in waarde ongeveer gelijk was aan het weekloon van een arbeider in dat jaar.

Wij hebben de stadsbestuurders ingedeeld in twee groepen. Ten

eerste zij die bij de gedwongen lening vijftien guldens of meer betaalden, waardoor zij tot de twintig hoogst aangeslagen burgers behoorden. Ten tweede de stadsbestuurders, die minder dan vijftien guldens hebben betaald.

Vervolgens zullen wij ook kijken naar de stedelijke goederen en accijnzen, die zij in de jaren 1425, 1426 en 1429 hebben gepacht. Van enkele accijnzen bracht de verpachting voor de stad een hoog bedrag op, zodat men mag verwachten dat de pachters van deze accijnzen, zoals de meelaccijns of de wijn- en bieraccijns, vermogende lieden geweest zullen zijn⁶⁵). Nu blijkt uit de accijnsverpachtingen in de genoemde drie jaren, dat dergelijke accijnzen vooral door leden van het stadsbestuur werden gepacht. Men kan zich voorstellen dat leden van het stadsbestuur elkaar bevoordeelden bij de verpachting van accijnzen. In Leiden was het stadsbestuurders verboden zelf accijnzen te pachten⁶⁶). In Rotterdam bestond dit verbod pas na 1498, en dan alleen voor burgemeesters en trossiers, niet voor schepenen⁶⁷). Deze verbodsbepalingen zijn een aanwijzing dat er bij de verpachting van accijnzen sprake kon zijn van onderlinge begunstiging.

Ondanks eventuele onderlinge bevoordeling zullen de stadsbestuurders die een accijns wilden pachten, toch over de nodige middelen hebben moeten beschikken om de pachtsom op te brengen. Bij het heffen van de accijns zullen zij er ongetwijfeld voor gezorgd hebben dat de inkomsten uit deze accijnzen de hoogte van de pachtsom overtroffen. Zo kunnen ook de accijnsverpachtingen een indruk geven van de welstand van de Rotterdamse stadsbestuurders.

Tenslotte zullen wij kijken of over deze personen nog meer bekend is: hun beroep, hun bezittingen, of zij familieleden in het stadsbestuur hadden of dat zij leenmannen waren.

Alvorens de gegevens over de welstand van de stadsbestuurders te vermelden, zullen wij aangeven hoe vaak zij burgemeester of schepen geweest zijn. De gegevens hierover zijn verzameld door Unger in Bronnen voor de geschiedenis van Rotterdam, deel I, op grond van het voorkomen van personen als stadsbestuurders in de bronnen en voor wat betreft de burgemeesters tevens op grond van in de achttiende eeuw door Cornelis van Alkemade en Pieter van der Schelling aangelegde lijsten⁶⁸). Aangezien vrijwel nooit alle schepenen uit een bepaald jaar bekend zijn, is de kans groot dat verschillende stadsbestuurders meer keren schepen geweest zijn dan ons bekend is. Ook is het heel goed mogelijk dat allerlei personen tot het stadsbestuur behoord hebben, zonder dat wij dat weten.

Daarnaast is er nog een groep personen, die waarschijnlijk wel tot het stadsbestuur behoord zal hebben, maar waarover geen zekerheid bestaat. In de beide stadsrekeningen wordt nooit vermeld of de mannen, die samen met de baljuw, de schout of de burgemeesters officiële reizen maakten, schepenen waren. Het is vrijwel zeker dat ook oud-leden van het stadsbestuur nog optraden als vertegenwoordigers van de stad. Daarom hebben wij de personen, die aan officiële reizen deelgenomen hebben, maar waarvan wij geen verdere aanwijzingen hebben dat zij tot het stadsbestuur behoorden, toch tot de stadsbestuurders gerekend.

De gegevens over de stadsbestuurders, hun bijdrage in de gedwongen lening van 1426 en de door hen gepachte accijnzen zijn samengevat in drie tabellen (zie blz. 286-288). Tabel 1 geeft een overzicht van alle burgers, dus niet alleen de stadsbestuurders, die vijftien guldens of meer betaalden in de gedwongen lening. Tabel 2 geeft een overzicht van de accijnsverpachtingen in 1425, 1426 en 1429, waarbij alle pachters vermeld worden. In beide tabellen wordt aangegeven of de daarin genoemde personen ooit tot het stadsbestuur hebben behoord. Tabel 3 bevat de namen van de stadsbestuurders in de volgorde, waarin zij in de volgende twee paragrafen van dit hoofdstuk behandeld worden. Hoewel deze volgorde voornamelijk gebaseerd is op de bedragen, die zij in de gedwongen lening hebben betaald, gecombineerd met het aantal jaren waarin zij bestuursfuncties bekleedden, mag deze lijst niet gezien worden als een ranglijst wat betreft welstand of bestuursinvloed. Deze zaken liepen zeker niet altijd parallel, zoals uit dit hoofdstuk zal blijken. Bovendien zijn de beschikbare gegevens niet zó volledig, dat wij op grond daarvan met absolute zekerheid kunnen zeggen hoe groot de macht en de welstand van de afzonderlijke Rotterdamse stadsbestuurders in de hier onderzochte periode was. De lijst in tabel 3 en de hierna volgende beschrijving van de stadsbestuurders proberen slechts een indruk te geven van de overeenkomsten en verschillen tussen de diverse personen die tussen 1418 en 1440 burgemeester of schepenen zijn geweest.

2. Leden van het stadsbestuur, die vermoedelijk tot de twintig rijkste burgers van de stad behoorden.

De eerste twee bestuurders op de in tabel 3 opgenomen lijst onderscheiden zich duidelijk van de overigen, door het zeer hoge bedrag dat zij in de gedwongen lening hebben betaald. Boudijn Fijck is boven aan de lijst geplaatst, omdat hij het meest sprekende

TABEL I

Overzicht van alle Rotterdamse burgers, die in de gedwongen lening van 1426 vijftien guldens of meer hebben betaald. Personen die in de jaren 1418-1440 burgemeester of schepen zijn geweest, zijn aangegeven met een sterretje.

Human Dirxz. *	36 guldens
Boudijn Fijck *	28 guldens
Willem van Montfoort	24 guldens
Jan Jansz.	24 guldens
Aelwijn Florisz.	20 guldens
Spijker Jansz. *	20 guldens
Hughe Nachtegael *	19 guldens
Willem Jan Heijenz. *	18 guldens
Oudzier Nachtegael *	18 guldens
Ghijbe Hugenz. *	18 guldens
Pieter Geen *	18 guldens
Pieter Boudijnsz.	17 guldens
Jan Dirxz.	15 guldens
Daem Stoppelmansz. *	15 guldens
Gijsbrecht Willemsz. *	15 guldens
Faeys Woutersz.	15 guldens
Gerrit Heynricxz. *	15 guldens
Everaet Pottemaker *	15 guldens
Beatrijs Willem Jansd.	15 guldens
Reymbrandt	15 guldens
Wouter Faeysenz. *	15 guldens

Van deze 21 personen zijn er 13 tussen 1418 en 1440 burgemeester of schepen geweest.

TABEL 2

Lijst van accijzen met de namen van de pachters in de jaren 1425, 1426 en 1429. De accijnzen staan in de volgorde van de gemiddelde hoogte van de bedragen, waarvoor zij in genoemde jaren werden verpacht. Namen van leden van het stadsbestuur tussen 1418 en 1440 zijn cursief.

<i>accijns</i>	1425	1426	1429
wijn en bier	Dirk Nessync	<i>Daem Stoppel-</i> <i>mansz.</i> <i>Pieter Geen</i>	<i>Traveys Jansz.</i> <i>Geerlof Jansz.</i>
	<i>Gerrit Heynrixz.</i>	<i>Gijsbrecht</i> <i>Willemsz.</i> <i>Geerlof Jansz.</i>	<i>Geerlof Jansz.</i> <i>Gijsbr. Willemsz.</i>
meel	<i>Daem Stoppel-</i> <i>mansz.</i>	<i>Daem Stoppel-</i> <i>mansz.</i>	<i>Daem Stoppel-</i> <i>mansz.</i>
vleesambacht	Wigger Jansz.	<i>Boudijn Fijck</i>	<i>Willem Jan</i> <i>Heijenz.</i>

brouwambacht	Gerrit v. Oegst-geest	Pieter v. Ommoord	<i>Wouter Jansz.</i>
lakenen	Dirk van Lisse	Jan Claesz.	<i>Pieter Geen</i>
turf	<i>Hughe Nachtegael</i>	<i>Gijsbrecht Willemsz.</i>	Aernt Willemsz.
schoenmakers	Claes Claesz.	Dirk van Lisse	Aernt Dirxz.
vismarkt	Andries Pouwelsz.	coman Claes	Willem Doedenz.
stegeld	<i>Claes de verver</i>	Willem Doedenz.	Michiel van Hasselt
weke koren	Claes Claesz.	Faeys Jansz.	<i>Wouter Jansz.</i>
ooftmaat	Geerlof Geerlofsz.	Floris Willemsz.	Matthijs Symonsz.
steenovens	<i>Daem Stoppel-mansz.</i>	<i>Daem Stoppel-mansz.</i>	<i>Wouter Jansz.</i>
scheepmakers	<i>Heyn Symonsz.</i>	Claes Kunenz.	<i>Geerlof Jansz.</i>
olie, honing en boter	<i>Hughe Pietersz.</i>	Faeys Jansz.	Jacob Aerntsz.
meterij	Aernt de Moey	<i>Daem Stoppel-mansz.</i>	Andries Hughe
makelaardij	Claes Claesz.	<i>Willem Jansz.</i>	<i>Claes Vrancken.</i>
weetkuipen	<i>Claes de verver</i>	<i>Claes de verver</i>	<i>Claes de verver</i>
zoutmaat	—	<i>Human Dirxz.</i>	<i>Human Dirxz.</i>
mandenmakers	Goeswijn Jacobsz.	<i>Jan de Vette</i>	Dirk Vettinge
stallegeld	<i>Jan Claes Doedenz.</i>	coman Claes	Willem Doedenz.
uitvoer van koren	Havercamp	<i>Willem Jansz.</i>	<i>Claes Vrankenz.</i>
comans/merseniers	<i>Wouter Jansz.</i>	<i>Wouter Jansz.</i>	coman Pieter
gesmolten vetten	comans Claes	Claes Kunenz.	Hobbe Willemsz.
hout	<i>Pieter Geen</i>	<i>Gijsbrecht Willemsz.</i>	Allert Pietersz.
tonharing	Willem Doedenz.	Aernt de Moey	Claes Claesz.
wolhuis	Geerlof Geerlofsz.	—	—
roeperambacht	Andries Hughe	—	—

TABEL 3

Leden van het stadsbestuur tussen 1418 en 1440, die 15 guldens of meer betaalden in de gedwongen lening van 1426, genoemd in de volgorde, waarin zij beschreven zijn in hoofdstuk II, paragraaf 2.

<i>naam</i>	<i>bestuursactiviteit</i>	<i>bijdrage in de gedw. lening</i>
Boudijn Fijck	11 x burgemeester	28 guldens
Human Dirxz.	1 x burgemeester	36 guldens
	2 x schepen	
Gijsbrecht Willemsz.	7 x burgemeester	15 guldens
	2 x schepen	

Hughe Nachtegael	3 x burgemeester	19 guldens
	6 x schepen	
Spijker Jansz.	1 x burgemeester	20 guldens
Pieter Geen	2 x burgemeester	18 guldens
	4 x schepen	
Willem Jan Heijenz.	2 x burgemeester	18 guldens
	3 x schepen	
Ghijbe Hugenz.	1 x schepen	18 guldens
Oudzier Nachtegael	1 x schepen ?	18 guldens
Daem Stoppelmansz.	2 x burgemeester	15 guldens
	9 x schepen	
Wouter Faeysenz.	1 of 2 x burgemeester	15 guldens
	7 x schepen	
Everaet Claesz.	5 x schepen	15 guldens
Gerrit Heynricxz.	1 x schepen	15 guldens

Overige leden van het stadsbestuur, in de volgorde zoals zij beschreven zijn in paragraaf 3.

Boudijn Martijnsz.	1 x schepen ?	11 guldens
	2 x burgemeester	
Hughe Pietersz.	2 x schepen	ruim 10 guldens
Dirk van Coudenhoven	3 x schepen	10 guldens
Willem Jansz.	1 x schepen	bijna 10 guldens
Ijsbrant Jansz.	3 x schepen	7½ gulden
Willem Willemsz.	3 of 4 x schepen	6 guldens
Jan Claes Doedenz.	1 x schepen ?	6 guldens
Dirk Hugenz. Nachtegael	2 x schepen	6 guldens
Claes Dirxz. de verver	2 x schepen	6 guldens
Jan Willemz.	3 x burgemeester	4 guldens
	1 x schepen ?	
Jacob Jan Nagelsz.	1 x schepen	ruim 4 guldens
Jacob Dirk Rumersz.	2 x schepen	4 guldens
Dirk van Zeyst	1 x burgemeester	3 guldens
Claes Vranckenz.	5 x schepen	3 guldens
Louwe Andries Sijsz.	4 x schepen	3 guldens
Jan Boningen	1 x schepen	2 guldens
Traveys Jansz. van Vorenbroeck	1 x burgemeester	2 guldens
Jan Jansz. van Vorenbroeck	3 x schepen	?
Jan de Vette	5 x burgemeester	1 gulden ?
	4 x schepen	
Jacob Kerstantsz.	1 x burgemeester	zijn moeder be-
	1 x schepen	taalde wschl.
		9 guldens
Dirk Humansz.	1 x burgemeester	—
	1 x schepen	
Dirk Belant	1 x schepen	—
Dirk van Oegstgeest	7 x burgemeester	—
Wouter Jansz.	1 x burgemeester	3 guldens ?
Heynric Symonsz.	8 x schepen	1 gulden ?
Claes Wiggersz.	1 of 2 x schepen	—

voorbeeld is van een rijke burger, die vaak deel uitmaakte van het stadsbestuur en wiens nakomelingen hierin eveneens een belangrijke rol speelden. Hoewel Human Dirxz. in de gedwongen lening het hoogste bedrag betaalde, is zijn deelname aan het stadsbestuur beperkter geweest dan die van Boudijn Fijck. Hierbij moet opgemerkt worden dat Human Dirxz. al vóór 1426 actief was geweest in het stadsbestuur, terwijl Boudijn Fijck pas aan het begin van zijn loopbaan stond. Hij zal jonger geweest zijn dan Human Dirxz. en had waarschijnlijk nog niet zo'n groot vermogen opgebouwd.

Boudijn Fijck Jansz. van Hove is tussen 1427 en 1444 elf keer burgemeester geweest, tussen 1431 en 1440 zelfs zonder enige onderbreking⁶⁹). Hoewel dit eigenlijk in strijd was met de uit 1410 daterende bepaling dat het schepenen en raden verboden was om twee of meer jaren achtereenvolgende zitting te hebben in het stadsbestuur⁷⁰), kon Boudijn Fijck zijn ambt zo lang uitoefenen omdat hij er voor betaald had. In het vorige hoofdstuk zijn wij hem al tegengekomen als één van de drie geldschietters van Daniël van Cralingen, bij diens koop van het baljuwschap van Rotterdam, in 1431. Boudijn Fijck c.s. hadden Daniël 1200 schilden geleend, op voorwaarde dat zij niet uit hun ambt ontslagen konden worden, vóórdat deze som was terugbetaald⁷¹). In 1438 kocht hij samen met Jan Oem en een aantal andere personen het gerecht van Rotterdam⁷²). Nadat op 2 maart 1440 tussen hertog Philips en Rotterdam was overeengekomen dat de stad, als straf voor het één jaar daarvoor voorgevallen oproer, de bezitters van het gerecht moest uitkopen, was op diezelfde dag de verkiezing van burgemeesters en schepenen opnieuw geregeld. Hierbij werd de periode, waarin een burgemeester of schepen na afloop van zijn ambtstermijn van het stadsbestuur was uitgesloten, verlengd tot twee jaar⁷³). Als gevolg van deze bepaling kwam een einde aan het negenjarig burgemeesterschap van Boudijn Fijck, die in 1443 nog één keer als burgemeester zou terugkeren.

In 1426/27 heeft hij wellicht als schepen deel uitgemaakt van het stadsbestuur. Op 21 juli 1426 ging hij met de schout en één van de beide burgemeesters naar Haarlem, om een vergadering bij te wonen van de hertog van Bourgondië met vertegenwoordigers van de Hollandse steden, waar gesproken werd over de bijdrage, die de steden moesten leveren in de kosten van de oorlog, die de hertog voerde⁷⁴). Zoals in de inleiding van dit hoofdstuk reeds opgemerkt is, is het nooit duidelijk of de metgezellen van de burgemeesters op officiële reizen schepenen waren of voormalige leden van het

stadsbestuur. Hoewel wij dus niet kunnen zeggen of Boudijn Fijck op dat moment schepen was, is het zeker dat hij toen reeds behoorde tot kringen, die in nauwe verbinding met het stadsbestuur stonden.

Hij is ongetwijfeld één van de meest vermogende Rotterdammers geweest. In de gedwongen lening betaalde hij bij de eerste zetting acht guldens, bij de tweede zetting twintig guldens⁷⁵). Met een totaal van 28 guldens kwam hij op de tweede plaats in de lijst van contribuanten in deze lening. In datzelfde jaar pachtte hij het vleesambacht, waarvoor hij 100 pond aan de stad moest betalen⁷⁶). Zijn optreden als geldschieder van Daniël van Cralingen in 1431 en zijn deelname aan de koop van het gerecht in 1438 zijn een duidelijk bewijs voor zijn grote rijkdom.

Zonen van hem werden later baljuw, schout, burgemeester of schepen. Dirk Boudijnsz. van Hove was schout in 1436⁷⁷) en schepen in 1437/38; zijn broer Claes Boudijnsz. bekleedde dit ambt in 1439/40⁷⁸). Beiden waren dus schepen in jaren dat hun vader burgemeester was, een praktijk die door de bestuursregeling van 1440 werd verboden. Hoewel dit verbod, even als het verbod om meerdere jaren achtereen deel uit te maken van het stadsbestuur, mede gericht lijkt te zijn tegen een te grote macht van Boudijn Fijck en zijn familie, hebben zijn nakomelingen een belangrijke rol gespeeld als leden van het gerecht en de vroedschap, tot 1572 toe⁷⁹).

Human Dirxz. van Teijlingen was bij de gedwongen lening van 1426 de hoogst aangeslagen Rotterdammer. In totaal betaalde hij bijna 36 guldens, acht guldens meer dan Boudijn Fijck⁸⁰). Human Dirxz. heeft echter een veel geringere rol in het stadsbestuur gespeeld. In 1421/22 was hij burgemeester, terwijl hij, voorzover bekend, twee keer schepen geweest is, in 1424/25 en in 1427/28⁸¹). Op 16 september 1426 ging hij met de schout en één van de burgemeesters naar een vergadering met de hertog van Bourgondië en de Hollandse steden in Leiden, waar gesproken werd over de verdediging van het land tijdens de afwezigheid van hertog Philips⁸²).

Hoewel men hem, op grond van zijn aanslag in de gedwongen lening, als de rijkste Rotterdammer zou kunnen beschouwen, heeft hij weinig accijnzen gepacht. Zowel in 1426 als in 1429 pachtte hij de zoutmaat, één van de minder dure accijnzen⁸³). In 1426 had hij bovendien, samen met de weduwe van een zekere Jan Geerlofsz., de Oostwindmolen 'in ewighen pacht'⁸⁴).

Over eventuele bestuursactiviteiten van Human Dirxz. na 1428 is niets bekend. Dit is enigszins verwonderlijk voor een dergelijke

representant van de elite van Rotterdam. In 1436 moet hij nog in leven geweest zijn. In dat jaar werd hij gedagvaard voor het Hof van Holland wegens een geschil over een huis in de stad⁸⁵). De reden voor het verdwijnen van Human Dirxz. uit het stadsbestuur blijft duister. Zijn zonen hebben na 1430 wel bestuursfuncties bekleed. Dirk Humansz. van Teijlingen was schout in 1434 en tussen 1435 en 1456 vijf keer burgemeester en één keer schepen. Een andere zoon, Jan Humansz. van Teijlingen, bekleedde in 1444 het schoutambt⁸⁶). In de tweede helft van de vijftiende eeuw verdween de familie uit het stadsbestuur. Of de in de zeventiende eeuw optredende Rotterdamse regentenfamilie Van Teijlingen afstamde van de vijftiende eeuwse Van Teijlingens, is niet bekend⁸⁷). In ieder geval is de continuïteit wat betreft deelname aan het stadsbestuur bij de familie Van Teijlingen minder sterk dan bij de familie Fijck van Hove.

De nu volgende twee personen betaalden in de gedwongen lening van 1426 veel minder dan Boudijn Fijck en Human Dirxz., maar hebben een zeer belangrijke positie ingenomen in het stadsbestuur.

Gijsbrecht Willemsz. van Hamert was schepen in 1419/20 en in 1421/22. Tussen 1422 en 1431 was hij zeven keer burgemeester, de eerste vijf jaar zonder onderbreking. Van 9 september 1432 tot in de loop van 1433 was hij schout⁸⁸). In het eerste hoofdstuk hebben wij gezien dat het schoutambt daarvóór in handen van Daem Stoppelmansz. was geweest, die alleen uit zijn ambt ontslagen mocht worden, indien het door hem aan de baljuw voorgeschoten bedrag zou zijn terugbetaald⁸⁹). Omdat het zeer onwaarschijnlijk is dat Daem Stoppelmansz. zijn geld al in 1432 van de baljuw zou hebben teruggekregen, moet hij door Gijsbrecht Willemsz. zijn uitgekocht.

Als burgemeester maakte hij in 1426/27 diverse reizen naar andere steden⁹⁰). Ook in 1429/30 ging hij enkele keren met leden van het stadsbestuur op reis⁹¹). Of hij in laatstgenoemd jaar zelf een ambt bekleedde, is niet bekend.

In 1419 wordt Gijsbrecht Willemsz. genoemd als leenman van Gillis van Cralingen⁹²). Op 6 december 1425 kreeg hij van de hertog van Bourgondië een huis in de stad in leen, bij welke gelegenheid hij werd betiteld als 'waard' van de hertog⁹³). Uit de stadsrekening over 1426/27 blijkt dat het stadsbestuur in dat jaar twee keer vergaderd en gegeten heeft met de militaire bevelhebbers in de stad ten huize van Gijsbrecht Willemsz., zodat wij mogen aannemen dat hij inderdaad een herberg geëxploiteerd heeft.

In bovengenoemde rekening wordt hij ook één keer als rentmeester van de hertog betiteld. De stad betaalde hem als rente een bedrag van vijf pond en zes schellingen, een zeer gering bedrag. De baljuw ontving als rentmeester van de hertog in dat jaar veertig keer zoveel, namelijk 216 pond⁹⁴). Het is niet duidelijk wat het rentmeesterschap van Gijsbrecht Willemsz. nu eigenlijk inhield. Normaliter zal de baljuw het rentmeesterschap uitgeoefend hebben en deze ontving ook, zoals uit de rekening blijkt, het grootste deel van het door de stad aan de hertog verschuldigde bedrag. In de rekening over 1429/30 zien wij iets dergelijks. De stad betaalde toen aan een zekere Willem Doedenz., bij die gelegenheid betiteld als rentmeester, één cromstaart, terwijl baljuw Geerlof Jansz. 60½ cromstaart ontving⁹⁵). Evenals dit in 1426/27 ten huize van Gijsbrecht Willemsz. gebeurde, gebruikte het stadsbestuur in 1429/30 twee maaltijden ten huize van Willem Doedenz.⁹⁶). Het is mogelijk dat dit rentmeesterschap iets te maken had met het beheer van een grafelijke herberg.

Op 31 juli 1427 werd Gijsbrecht Willemsz. door hertog Philips benoemd tot ontvanger van het pondgeld, een recht, dat geheven werd op alle goederen, die langs Maas en Merwede werden vervoerd⁹⁷).

Hoewel Gijsbrecht Willemsz. een belangrijke rol gespeeld heeft in het stadsbestuur, betaalde hij in de gedwongen lening een veel lager bedrag dan Boudijn Fijck of Human Dirxz., namelijk vijftien guldens⁹⁸), waarmee hij overigens nog altijd tot de twintig rijkste Rotterdammers gerekend kan worden. In hetzelfde jaar pachtte hij de derde wijn- en bieraccijns – deze werd per kwartaal verpacht – waarvoor hij het zeer hoge bedrag van 431 nobels moest betalen. Daarnaast pachtte hij nog de accijnzen op turf en hout, die voor veel lagere bedragen verpacht werden⁹⁹). In 1429/30 pachtte hij de vierde wijn- en bieraccijns, waarvoor hij 421 nobels moest betalen¹⁰⁰).

Uit de bedragen, die hij voor het pachten van deze accijnzen op tafel moest leggen, blijkt dat hij zeer vermogend geweest moet zijn, ondanks het feit dat hij niet tot de allerhoogst aangeslagenen in de gedwongen lening behoorde. Zijn veelvuldige deelname aan het stadsbestuur en zijn nevenbetrekkingen in dienst van de hertog van Bourgondië zijn duidelijke aanwijzingen dat hij tot de elite van Rotterdam behoorde.

Een broer van Gijsbrecht, Jacob Willemsz. van Hamert, was schepen in 1420/21¹⁰¹).

Hughe Nachtegael was drie keer burgemeester, van 1425 tot 1427 en in 1429/30. Daarna is hij nog zeker zes keer schepen geweest, tot 1448 toe. Hij was medegerechtigd in het baljuwschap van Geerlof Jansz. van Vorenbroeck, wat een verklaring kan zijn voor zijn veelvuldige deelname aan het stadsbestuur¹⁰²).

Zijn bijdrage in de gedwongen lening bestond uit twee delen. Een in het Oostvierendeel wonende Hughe Nachtegael betaalde negen guldens, terwijl een gelijknamige persoon in het Westvierendeel tien guldens betaalde¹⁰³). Hughe werd dus in twee verschillende vierendelen voor zijn daar gelegen bezittingen aangeslagen. Met een bedrag van negentien guldens als bijdrage in de gedwongen lening kan ook hij tot de rijkste Rotterdammers gerekend worden.

In 1420 ontving hij van Jan van Beieren zes morgen land in het westen van Rotterdam met het daarop staande huis Bulgersteyn in erfleen¹⁰⁴). In 1430 ontving zijn zoon Dirk ditzelfde in erfleen van Jacoba van Beieren¹⁰⁵). Bulgersteyn was een versterkt huis, dat in de loop der tijd tot een kasteel werd uitgebouwd¹⁰⁶).

Hughe Nachtegael, die verscheidene keren burgemeester en schepen was, het huis Bulgersteyn in leen had en in 1425 de turfaccijns pachtte¹⁰⁷), behoorde tot één van Rotterdams aanzienlijkste families. De familie Nachtegael was reeds in het midden van de veertiende eeuw actief in het Rotterdamse stadsbestuur en zou dat tot in de zestiende eeuw blijven¹⁰⁸).

De nu volgende stadsbestuurders staan gerangschikt naar de bedragen, die zij in de gedwongen lening hebben betaald. Deze lopen niet zo ver uiteen. Wel verschillend is hun deelname aan het stadsbestuur en de hoeveelheid informatie die wij over hen bezitten.

Ongetwijfeld één van de rijkste Rotterdammers was *Spijker Jansz.*, die in de gedwongen lening een bedrag van twintig guldens betaalde¹⁰⁹). Over hem is verder alleen bekend dat hij één keer burgemeester is geweest, namelijk in 1424/25¹¹⁰).

Meer weten wij van *Pieter Geen*. Hij was schepen van 1425 tot 1428 en in 1435/36. In 1433/34 en in 1436/37 was hij burgemeester¹¹¹). Hij behoorde tot de groep personen, die medegerechtigd waren in het baljuwschap van Geerlof Jansz. van Vorenbroeck. Toen Geerlof Jansz. en zijn compagnons uitgekocht werden door Jan Oem, Boudijn Fijck en hun vrienden, ontstond een geschil tussen Pieter Geen en een zekere Aernt Willemsz. over een bedrag van 200 Arentsguldens, die Pieter Geen op dit baljuwschap had staan¹¹²). Zijn bekleding van het burgemeestersambt, enkele

jaren daarvóór, zal zeker te danken geweest zijn aan het feit dat hij één van de geldschieters van Geerlof Jansz. was geweest.

Als schepen nam hij in 1426 deel aan onderhandelingen over de bijdrage van de Hollandse steden in de kosten van de oorlogvoering door de hertog van Bourgondië¹¹³). Begin 1427 maakte hij deel uit van een Rotterdamse delegatie, die bij de hertog haar beklag deed over de overlast, die de stad ondervond van diens troepen¹¹⁴). In 1429/30 vertegenwoordigde hij de stad op reizen naar Dordrecht en Brielle¹¹⁵).

In de gedwongen lening van 1426 betaalde hij achttien guldens¹¹⁶). In datzelfde jaar pachtte hij de tweede wijn- en bieraccijns¹¹⁷). Het jaar daarvóór had hij de houtaccijns in pacht, één van de minder dure accijnzen¹¹⁸). In 1429 pachtte hij de accijns op de 'lakenen die men uutsnyt', d.w.z. op de detailhandel in laken¹¹⁹). Hoewel Pieter Geen in 1425 alleen de houtaccijns in pacht had, zal hij hier toch de nodige belangen bij gehad hebben. In de beide overgebleven stadsrekeningen wordt melding gemaakt van diverse houtleveranties door hem aan de stad, waaruit wij kunnen opmaken dat hij timmerman of houthandelaar was¹²⁰).

Willem Jan Heijenz. was burgemeester in 1421/22 en in 1427/28. Bovendien was hij schepen in de jaren 1414/15, 1424/25 en 1431/32¹²¹). Hij is één van de zeer weinigen, die zowel vóór als na 1418 deel uitmaakten van het stadsbestuur. Waarschijnlijk is hij in laatstgenoemd jaar tijdig overgegaan naar de Kabeljauwse partij.

In de gedwongen lening betaalde hij achttien guldens¹²²), terwijl hij in datzelfde jaar rente betaalde voor drie lakenramen, die hij het jaar daarvóór ook al in gebruik had¹²³). Drie jaar later betaalde hij nog steeds rente voor drie lakenramen¹²⁴) en pachtte hij het vleesambacht¹²⁵).

Over *Ghijbe Hugenz.* is niet veel bekend. In 1419/20 bekleedde hij het ambt van schepen¹²⁶) en in de gedwongen lening moest hij achttien guldens betalen¹²⁷). Het enige dat verder over hem bekend is, is dat hij grond bezat in het Westnieuwland, in de nabijheid van de haven¹²⁸).

Van sommige personen is niet bekend dat zij ooit deel uitmaakten van het stadsbestuur, maar uit het feit dat zij wel eens officiële reizen maakten, mogen wij concluderen dat zij toch tot het stadsbestuur behoord hebben. Een dergelijk geval is *Oudzier Nachtegael*, ongetwijfeld familie van de reeds genoemde Hughe Nachtegael. In 1426 maakte hij deel uit van een Rotterdamse afvaardiging op een bijeenkomst van de Hollandse steden, waar gesproken werd over de

verdediging van het land tijdens de afwezigheid van de hertog van Bourgondië¹²⁹). In datzelfde jaar droeg hij samen met de schepen Daem Stoppelmansz. aan een zekere Martijn Gijsbrechtsz. op om een dam naast het huis ter Merwe dicht te houden¹³⁰). Hoewel nergens expliciet vermeld wordt dat Oudzier Nachtegael ooit schepen geweest is, lijkt het vrijwel zeker dat hij in 1426/27 dit ambt bekleed heeft.

In de gedwongen lening betaalde hij achttien guldens¹³¹), hetgeen niet verwonderlijk is voor een lid van één van Rotterdams meest vooraanstaande families. In 1405 had hij vijf morgen land in gebruik in Hillegersberg¹³²), en in 1420 had hij drie morgen en twee hont land in erfleen van de heer van Arkel¹³³).

De volgende stadsbestuurders betaalden vijftien guldens in de gedwongen lening. Men kan niet zeggen dat met het afnemen van de in deze lening betaalde bedragen ook de bestuursactiviteit afneemt. Al eerder hebben wij *Gijsbrecht Willemsz.* besproken. Hoewel ook hij vijftien guldens betaalde, waren zijn activiteiten in het stadsbestuur, de accijnzen die hij pachtte en het feit dat hij leenman was, reden om hem als één van Rotterdams belangrijkste bestuurders uit de door ons behandelde periode te beschouwen en hem direct na Boudijn Fijck en Human Dirxz. te noemen.

Min of meer vergelijkbaar wat betreft welstand en deelname aan het stadsbestuur was *Daem Jan Stoppelmansz.*. In 1422/23 en in 1424/25 was hij burgemeester, daarna negen keer schepen, tot 1455 toe. In de jaren 1431 en 1432 heeft hij bovendien het schoutambt uitgeoefend¹³⁴). In hoofdstuk I zijn wij hem tegengekomen als één van de geldschieters van Daniël van Cralingen in 1431, waardoor hij zich van het schoutambt wist te verzekeren. Als schepen vertegenwoordigde hij in de jaren 1426/27 en 1429/30 de stad tijdens diverse onderhandelingen met vertegenwoordigers van de landsheer en met andere steden¹³⁵).

In de gedwongen lening betaalde hij vijftien guldens¹³⁶). Indrukwekkender zijn echter de accijnzen, die hij in 1425, 1426 en 1429 pachtte. In het eerstgenoemde jaar pachtte hij de meelaccijns en de accijns op de steenovens¹³⁷). In 1426 had hij dezelfde accijnzen in pacht, maar daar kwamen nog de eerste wijn- en bieraccijns en de meterij bij¹³⁸). In 1429 pachtte hij alleen de meelaccijns¹³⁹). Om al deze accijnzen te kunnen pachten, moet Daem Stoppelmansz. over een aanzienlijk vermogen beschikt hebben. Uit de verschillende functies, die hij bekleed heeft, blijkt dat hij één van de meest actieve

bestuurders van Rotterdam in deze periode is geweest.

Een andere actieve bestuurder was *Wouter Faeysenz.* Hij was één van de burgemeesters, die na de inname van de stad door Jan van Beieren in 1418 waren afgezet¹⁴⁰). Dit betekende echter geen definitieve uitschakeling uit het stadsbestuur. Weliswaar is er uit de daaropvolgende dertien jaar niets bekend over enige bestuurlijke activiteit van Wouter Faeysenz., maar in 1431 werd hij schepen, welke functie hij, volgens de door Unger samengestelde lijst van stadsbestuurders, tot 1438 zonder enige onderbreking zou hebben uitgeoefend¹⁴¹). Toch moet hij in deze periode, waarschijnlijk kort vóór 1438, enige tijd burgemeester geweest zijn. In dat jaar eisten Wouter Faeysenz. en Daniël van Cralingen voor het Hof van Holland een bedrag van 527 kronen van de stad, als uitkering aan Daniël van Cralingen. Deze som was hem door Jacoba van Beieren toegekend, te heffen uit de bede die de stad aan de gravin verschuldigd was. Wouter Faeysenz. zou, toen hij burgemeester was, een deel van dit bedrag aan Daniël betaald hebben, ondanks instructies dat hij niets mocht betalen vóór de vervaldag. Hij voerde het door hem betaalde bedrag op in de stadsrekening, die hij als burgemeester op moest maken. Deze post werd niet goedgekeurd, zodat hij dit tekort uit eigen zak moest betalen aan de stad¹⁴²). Het is dus duidelijk dat Wouter Faeysenz. ooit wel eens burgemeester is geweest, maar hier bestaat verder geen enkel gegeven over. In Ungers lijst, die wat betreft de burgemeesters voornamelijk berust op aan Van Alkemade en Van der Schelling ontleende gegevens¹⁴³), komt hij nooit als zodanig voor, terwijl over alle jaren steeds twee burgemeesters genoemd worden. Als wij er van uitgaan dat deze lijst op juiste gegevens berust, moet in één van de jaren vóór 1438 een wel in Ungers lijst voorkomende burgemeester tijdens zijn zittingsperiode afgetreden en door Wouter Faeysenz. vervangen zijn¹⁴⁴).

Over Wouter Faeysenz. is verder weinig bekend. In de gedwongen lening betaalde hij vijftien guldens¹⁴⁵). Zijn beroep zal waarschijnlijk timmerman of houthandelaar geweest zijn, aangezien hij, net als de reeds beschreven Pieter Geen, in de stadsrekeningen enkele keren genoemd wordt als leverancier van hout aan de stad¹⁴⁶).

Everaet Claesz. alias *Everaet Pottemaker* was schepen in 1424/25, 1426/27 en van 1428 tot 1431¹⁴⁷). In de lijst van schepenen en burgemeesters komt alleen de naam Everaet Claesz. voor, maar dat beide namen dezelfde persoon aanduiden wordt door de volgende zaken aannemelijk gemaakt.

De naam Everaet Claesz. komt niet voor in de lijst van contri-

buanten in de gedwongen lening van 1426, terwijl hij in dat jaar schepen was. Wel komt een Everaet Pottemaker voor, die vijftien guldens betaalde¹⁴⁸). Een zekere Jan de pottemaker betaalde een veel lager bedrag¹⁴⁹), zodat men er van uit mag gaan, dat Everaet Pottemaker geen pottenbakker was, maar dat zijn naam een familienaam was. Ook het ontbreken van het lidwoord wijst hier op. In november 1421 droeg een persoon, genaamd Everaet Claesz. de helft van zes morgen land in Bergambacht over aan heer Dirk van der Lek en ontving dit vervolgens in erfleen terug¹⁵⁰). In november 1422 trad een zekere Everaet die Pottemaker –hier nog wel een lidwoord– op als één van de gezworenen van drie ambachten, waaronder dat van Dirk van der Lek¹⁵¹). Op grond van deze gegevens mogen wij veronderstellen dat beide benamingen dezelfde persoon aanduiden.

Over *Gerrit Heynricxz.* is weinig bekend. Voorzover bekend is hij slechts één keer schepen geweest, in 1432/33¹⁵²). In de gedwongen lening betaalde hij vijftien guldens¹⁵³). Een zekere Gerrit Heyninxsz., misschien een verschrijving van Heynricxz., pachtte in 1425 samen met een zekere Dirc Nessync voor een heel jaar de wijn- en bieraccijns, die in dat jaar voor 1430 nobels verpacht werd¹⁵⁴). Als de genoemde Gerrit inderdaad identiek is aan de latere schepen, moet ook deze stadsbestuurder zeer vermogend geweest zijn.

De dertien stadsbestuurders, waarvan wij mogen aannemen dat zij tot de twintig rijkste Rotterdammers behoorden, vertonen onderling grote verschillen wat betreft hun deelname aan het stadsbestuur. Van een aantal van hen is bekend dat zij medegerechtigd waren in het baljuwschap van Rotterdam, als compagnons van Daniël van Cralingen, Geerlof Jansz. of Jan Oem, waardoor zij zich van een plaats in het stadsbestuur wisten te verzekeren.

Wat betreft de accijnsverpachtingen zien wij dat degenen, die in de jaren 1425, 1426 en 1429 de belangrijkste accijnzen pachtten, tevens een belangrijke rol in het stadsbestuur hebben gespeeld. In de inleiding van dit hoofdstuk hebben wij de mogelijkheid geopperd, dat er bij de accijnsverpachtingen sprake zou kunnen zijn van onderlinge begunstiging. Deze zal zeker hebben plaatsgevonden, maar dat neemt niet weg dat de pachters toch over een aanzienlijk vermogen moesten beschikken om de pachtsom aan de stad te kunnen betalen.

Een aantal personen in deze groep van dertien heeft slechts een enkele keer deel uitgemaakt van het stadsbestuur. Hoewel ook zij

zeer vermogend geweest zullen zijn, hebben zij bij de accijns-verpachtingen in de ons bekende jaren ook een minder belangrijke rol gespeeld. Zij zullen niet behoord hebben tot de kleine kring van machthebbers, als Boudijn Fijck, Gijsbrecht Willemsz. of Daem Stoppelmansz. en nog een paar anderen, die vele jaren zitting hadden in het stadsbestuur en vaak de meest lucratieve accijnzen wisten te pachten.

3. Overige stadsbestuurders

Boudijn Martijnsz. maakte in 1429 deel uit van een delegatie van het Rotterdamse stadsbestuur, die met de tesorier besprekingen voerde over een geschil tussen Rotterdam en de tollenaar van Geervliet¹⁵⁵). Of hij in dat jaar schepen was, is niet bekend. Verdere gegevens over zijn bestuursactiviteiten ontbreken.

In de gedwongen lening betaalde hij elf guldens¹⁵⁶). Hij kan dus zeker tot de hogere middenklasse gerekend worden. In 1437 werd hij tot één van de vier tesoriers gekozen¹⁵⁷). Zoals wij in hoofdstuk I hebben gezien, werden de tesoriers gekozen uit het midden van de in 1435 ingestelde Raad van Veertig, waarin de veertig rijkste burgers van de stad zitting hadden. Na 1440 zou Boudijn Martijnsz. twee keer het burgemeestersambt bekleden¹⁵⁸). Hij behoorde in die tijd dus zeker tot de veertig rijkste burgers van de stad en voldeed aan de in 1440 vastgestelde eis, dat men over een kapitaal van 100 nobels moest beschikken om tot het stadsbestuur te worden toegelaten.

Hughe Pietersz. was schepen in 1419/20¹⁵⁹). In de gedwongen lening betaalde hij iets meer dan tien guldens¹⁶⁰). In 1425 pachtte hij de accijns op olie, honing en boter, één van de accijnzen, die tegen een vrij laag bedrag verpacht werden¹⁶¹). Een gelijknamige persoon wordt in 1403 genoemd als bezitter van een huis en erf bij het Spui¹⁶²).

Een andere representant van de hogere middenklasse in het stadsbestuur was *Dirc van Coudenhoven*, schepen in 1421/22, 1423/24 en 1425/26¹⁶³). In 1429/30 nam hij deel aan twee officiële reizen¹⁶⁴). Misschien was hij familie van de in 1404 als schepen genoemde Oudzier van Coudenhoven¹⁶⁵). In de gedwongen lening betaalde hij tien guldens¹⁶⁶). In 1426 en in 1429 betaalde hij rente voor een lakenraam¹⁶⁷). In 1421, toen hij reeds schepen van Rotterdam was, wordt hij genoemd als leenman van heer Dirk van der Lek¹⁶⁸).

Een ongeveer even rijke Rotterdammer was *Willem Jansz.*. Over

zijn bestuursactiviteiten is niet meer bekend, dan dat hij in 1426 deel uitmaakte van een Rotterdamse delegatie bij de onderhandelingen tussen de hertog van Bourgondië en de Hollandse steden over een bijdrage aan de oorlogskosten¹⁶⁹).

Datzelfde jaar betaalde hij bijna tien guldens in de gedwongen lening¹⁷⁰) en pachtte hij de makelaardij alsmede de accijns op de korenuvoer¹⁷¹).

De nu volgende stadsbestuurders kunnen op grond van hun bijdrage in de gedwongen lening zeker niet tot de elite van Rotterdam gerekend worden, maar hoorden tot de middenklasse.

IJsbrant Jansz., schepen in 1425/26, 1427/28 en in 1438/39¹⁷²) betaalde ruim 7½ gulden¹⁷³). In 1429 huurde hij land van de stad¹⁷⁴). Uit het feit dat hij ook in 1438 schepen was, mogen wij concluderen dat hij één van de personen was, die tot de groep van Jan Oem en Boudijn Fijck behoorden, die in dat jaar het gerecht van Rotterdam in handen kregen.

Willem Willemsz. was schepen van 1430 tot 1433¹⁷⁵). In 1426 zal hij dit ambt zeker ook bekleed hebben. In dat jaar maakte hij een officiële reis naar Brielle¹⁷⁶) en zorgde hij samen met Pieter Geen, van wie wij zeker weten dat hij in dat jaar schepen was, voor de betaling van een houttransport¹⁷⁷).

In de gedwongen lening betaalde hij zes guldens¹⁷⁸) en in datzelfde jaar pachtte hij de tweede stal aan de westzijde van de vismarkt¹⁷⁹). Drie jaar later pachtte hij de eerste stal aan die zijde van de vismarkt, waarvoor een hoger bedrag betaald moest worden¹⁸⁰).

Hoewel nergens vaststaat dat *Jan Claes Doedenz.* ooit deel uitgemaakt heeft van het stadsbestuur, mogen wij aannemen dat dit wel het geval is geweest. In 1426/27 regelde hij de betaling voor werkzaamheden aan de ophoging van het huis te Havesteyn¹⁸¹). In datzelfde jaar zorgde hij voor de betaling van een houtleverantie aan de stad¹⁸²) en regelde hij de aankoop van een 'bossche', een kanon¹⁸³). Hij trad in deze zaken dus duidelijk als vertegenwoordiger van de stad op. Dat deed hij ook in 1430, toen hij deel uitmaakte van een afvaardiging van het stadsbestuur naar Brugge, waar Rotterdamse poorters gearresteerd waren¹⁸⁴).

In de gedwongen lening betaalde hij zes guldens¹⁸⁵). In datzelfde jaar huurde hij de eerste stal aan de westzijde van de vismarkt¹⁸⁶). In 1425 had hij het stallegeld in pacht, dat wil zeggen de heffing van het recht om met een stal op de markt te mogen staan¹⁸⁷).

Dirk Hugenz. Nachtegael, vermoedelijk de vader van de in

paragraaf 2 beschreven Hughe Nachtegael, was schepen in 1419/20 en in 1421/22¹⁸⁸). In de gedwongen lening komt een zekere Dirk Hugenz. voor, zonder de toevoeging Nachtegael. Deze betaalde zes guldens¹⁸⁹). Het is niet zeker of deze Dirk Hugenz. identiek was aan de schepen. In de gedwongen lening komt deze naam twee keer voor en er wordt bovendien een zekere Dirk Nachtegaelsz. genoemd, die slechts één gulden betaalde¹⁹⁰). Ondanks de onzekerheid over het door deze schepen betaalde bedrag, mogen wij veronderstellen dat hij tot de aanzienlijke familie Nachtegael behoorde, van welke familie wij in paragraaf 2 reeds twee leden zijn tegengekomen.

Van één lid van het stadsbestuur is het zeer duidelijk wat zijn beroep geweest moet zijn, namelijk *Claes Dirxz. de verver*. Hij was schepen in 1439/40 en in 1446/47¹⁹¹). In 1439 zal hij waarschijnlijk tot de compagnons van Jan Oem en Boudijn Fijck behoord hebben, die tussen 1438 en 1440 het gerecht van Rotterdam in bezit hadden. Uit het feit dat hij ook in 1446 schepen was, mag men concluderen dat hij over het vereiste kapitaal van 100 nobels beschikte, wat sedert 1440 een voorwaarde was om tot het stadsbestuur te worden toegelaten. Uit het bedrag dat hij in de gedwongen lening van 1426 betaalde, blijkt dat hij tot de middenklasse behoorde. Hij betaalde bijna zes guldens¹⁹²), dat is twee keer zoveel als de meeste burgers moesten betalen. In 1425 pachtte hij de belasting op lakens, het zogenaamde 'stegeld' en de accijns op de weetkuipen, kuipen die gebruikt werden voor het blauw verven van stoffen. Laatstgenoemde accijns pachtte hij ook in de jaren 1426 en 1429¹⁹³). Als lakenverver moest hij over het nodige kapitaal beschikken. Sommige ververs waren zeer vermogend en traden zelf als ondernemer in de lakenfabricage op¹⁹⁴). Of dit met Claes de verver ook het geval was, is niet bekend. Hij was in ieder geval vermogend genoeg om zich een plaats in het stadsbestuur te verwerven.

Dit laatste gold ook voor *Jan Willemsz.*, burgemeester van 1431 tot 1433¹⁹⁵). Hij was in 1431 naast Boudijn Fijck en Daem Stoppelmansz. de derde geldschieder van Daniël van Cralingen, waardoor hij het burgemeestersambt wist te verwerven. In 1436 werd hij tot schout benoemd¹⁹⁶). Zijn bijdrage in de gedwongen lening is moeilijk vast te stellen. Er worden meer personen met deze, waarschijnlijk veel voorkomende, naam aangeduid. Eén van hen betaalde vier guldens¹⁹⁷). Dit is wel een erg laag bedrag voor iemand, die vijf jaar later het ambt van burgemeester kocht. Misschien is hij in meerdere vierendelen aangeslagen, evenals dit vermoedelijk bij

Hughe Nachtegael het geval was. Wat zijn bijdrage in de gedwongen lening was, blijft onduidelijk. Hij moet echter over voldoende geld beschikt hebben om een openbaar ambt te kunnen kopen. Vóórdat hij in 1431 burgemeester werd, zal hij eerst het ambt van schepen bekleed hebben. In 1429/30 maakte hij enkele officiële reizen¹⁹⁸).

Over *Jacob Jan Nagelsz.* en *Jacob Dirk Rumersz.* is zeer weinig bekend. Eerstgenoemde betaalde ruim vier guldens in de gedwongen lening¹⁹⁹). In 1427/28 was hij schepen²⁰⁰). Laatstgenoemde was schepen in 1422/23 en in 1424/25²⁰¹). Kort daarop zal hij overleden zijn. Zijn weduwe betaalde in 1426 vier guldens²⁰²).

Dirk van Zeyst, burgemeester in 1420/21²⁰³), betaalde slechts drie guldens, het bedrag, dat door de meeste burgers werd betaald²⁰⁴). Hij zal echter niet onbemiddeld geweest zijn, als wij er van uit mogen gaan dat hij identiek is aan de gelijknamige persoon, die in 1403 een erf in de stad bezat en in 1408 genoemd wordt als landbezitter in Hillegersberg²⁰⁵).

Claes Vrancken. betaalde hetzelfde bedrag als Dirk van Zeyst²⁰⁶). Ook hij moet aanzienlijker geweest zijn dan zijn geringe bijdrage in de gedwongen lening zou doen vermoeden. Hij was lid van de Rotterdamse delegatie op de besprekingen in Leiden, in oktober 1426, waar de quoten werden vastgesteld van de som van 30.000 schilden, die de Hollandse steden aan de hertog van Bourgondië hadden toegezegd²⁰⁷). Waarschijnlijk was hij toen al schepen. Dit ambt bekleedde hij tussen 1439 en 1459 zeker vijf keer²⁰⁸), zodat hij toen tenminste over een kapitaal van 100 nobels beschikt moet hebben. In 1429 pachtte hij de accijns op de korenuitvoer en de makelaardij²⁰⁹).

Ook *Louwe Andries Sijsz.* betaalde slechts drie guldens²¹⁰). Tussen 1418 en 1427 is hij niettemin vier keer schepen geweest²¹¹). Zowel in 1426 als in 1429 betaalde hij rente voor een lakenraam²¹²). Hij hield zich bezig met de uitvoering van enkele openbare werken, waaronder de bouw van de stedelijke school. Of hij de aannemer van deze werken was, of dat hij namens de stad toezicht hield op de uitvoering hiervan, wordt uit de stadsrekening niet duidelijk²¹³).

Een nog lager bedrag werd betaald door *Jan Boningen*, schepen in 1418/19²¹⁴). In 1421 bezat hij een erf in de Nieuwpoort²¹⁵). In de gedwongen lening werd hij echter aangeslagen als bewoner van het Oostvierendeel. Zijn bijdrage bedroeg slechts twee guldens²¹⁶).

In het Rotterdamse stadsbestuur hebben ook twee broers van baljuw Geerlof Jansz. zitting gehad. *Traveys Jansz. van Voren-*

broeck was burgemeester in 1429/30²¹⁷). In datzelfde jaar pachtte hij de eerste wijn- en bieraccijns²¹⁸). Hoewel hij dus ongetwijfeld een vermogend man geweest zal zijn, was zijn bijdrage in de gedwongen lening zeer gering, namelijk twee guldens²¹⁹). In 1419 wordt hij genoemd als leenman van Gillis van Cralingen²²⁰). Twee jaar later kreeg hij een stuk grond in Capelle aan den IJssel in erfleen en ontving hij van de heer van Egmond 50 schellingen uit de landsbede van Zevenhuizen²²¹).

Zijn broer *Jan Jansz. van Vorenbroeck* was schepen in de jaren 1420/21, 1428/29 en 1433/34. Tussen 1418 en 1420 is een zekere Jan Jansz., zonder de naam Van Vorenbroeck, burgemeester geweest²²²). Het zou heel goed mogelijk zijn, dat het om dezelfde persoon gaat, maar de naam Jan Jansz. is te algemeen om hier met enige zekerheid iets over te zeggen. Dit geldt ook voor zijn bijdrage in de gedwongen lening²²³).

Over de welstand van de resterende stadsbestuurders is op grond van gegevens uit 1426 weinig te zeggen, hoewel het van een aantal van hen vaststaat, dat het in latere jaren vermogende burgers geweest moeten zijn. Dit geldt zeker voor *Jan de Vette*, burgemeester in 1434/35, die dit ambt tussen 1440 en 1461 nog vier keer zou bekleden. Bovendien was hij tussen 1436 en 1448 vier keer schepen en in 1459 was hij één van de vier tresoriers²²⁴). In 1438 was hij één van de borgen van Geerlof Jansz., waaruit wij mogen concluderen dat hij medegerechtigd geweest zal zijn in diens baljuwschap²²⁵). Jan de Vette had het begin van zijn politieke carrière dus ook te danken aan het feit dat hij geldschietter van de baljuw was. Uit zijn bekleding van ambten na 1440 blijkt dat hij over een kapitaal van meer dan 100 nobels beschikte. Of hij bijgedragen heeft in de gedwongen lening van 1426 is niet zeker. Een zekere Vette betaalde slechts één gulden²²⁶). In datzelfde jaar pachtte Jan de Vette de accijns van de mandenmakers²²⁷). In 1429 en 1430 maakte hij enkele officiële reizen²²⁸). Waarschijnlijk maakte hij toen ook al deel uit van het stadsbestuur. Zijn carrière nam echter pas na 1434 een grote vlucht. Evenals Boudijn Fijck was Jan de Vette de stamvader van een belangrijke Rotterdamse regeringsfamilie²²⁹).

Jacob Kerstantsz. was schepen in 1436/37. Het jaar daarop bekleedde hij het ambt van burgemeester²³⁰). In hoofdstuk I hebben wij gezien dat hij tot de compagnons van baljuw Geerlof Jansz. behoorde, die in maart 1438 een proces aanspanden tegen Jan Oem. Ook na de overdracht van het baljuwschap aan Jan Oem bleef

Jacob Kerstantsz. één van de borgen van Geerlof Jansz.²³¹). In de gedwongen lening heeft hij niets betaald. Wel betaalde de weduwe van een zekere Kerstant Jacobsz. een bedrag van negen guldens²³²). Wellicht was zij de moeder van de latere stadsbestuurder. Als dit inderdaad het geval was, zou Jacob Kerstantsz. van tamelijk welgestelde afkomst zijn. Hij was in ieder geval rijk genoeg om een ambt te kopen. Voorzover bekend is hij na 1438 geen burgemeester of schep en meer geweest.

Anders was dit met *Dirk Humansz. van Teijlingen*, ook één van de borgen van Geerlof Jansz.. Hij was burgemeester geweest in 1435/36, onder het baljuwschap van Geerlof Jansz., maar werd in 1439/40 schep en, onder het baljuwschap van Jan Oem, ondanks het feit dat hij borg gebleven was voor Geerlof Jansz.. Men zou verwachten dat een compagnon van Geerlof Jansz., na het geschil over het baljuwschap in 1438, weinig kans zou maken op een bestuursfunctie onder baljuw Jan Oem. Het zal echter niet zo geweest zijn dat een zakelijk geschil tot eeuwige vijandschap hoefde te leiden. Waarschijnlijk heeft Dirk Humansz. aan Jan Oem voldoende betaald, om weer tot het stadsbestuur toegelaten te worden. In de vorige paragraaf hebben wij gezien dat zijn vader, Human Dirxz., de hoogst aangeslagene in de gedwongen lening was²³³).

Eén van de borgen van Jan Oem was *Dirk Belant*. Deze was in 1436/37, onder het baljuwschap van Geerlof Jansz., schep en geweest²³⁴). Hoewel men zou verwachten, dat hij onder Jan Oem ook een ambt zou bekleden, is hier niets van bekend.

Een andere borg van Jan Oem werd op 1 mei 1438 burgemeester. Dit was *Dirk van Oegstgeest*, die dit ambt tot 1440 zou bekleden. In dat jaar werd hij, zoals het bevel van de hertog van Bourgondië voorschreef, door de stad uitgekocht. Tussen 1445 en 1459 zou hij het burgemeestersambt nog vijf keer bekleden²³⁵). Ook hij zal een rijke burger geweest zijn. Misschien was hij de zoon van Gerrit van Oegstgeest, die in 1425 het brouwambacht pachtte²³⁶).

Enigszins vreemd is het burgemeesterschap van *Wouter Jansz. van Raephorst*, in 1428/29. In datzelfde jaar wordt hij, evenals Traveys Jansz., als schout genoemd. Ook in de jaren vóór 1428 was hij schout van Rotterdam, evenals in 1429/30²³⁷). Het zou zeer vreemd zijn als hij tegelijkertijd het ambt van schout en dat van burgemeester zou hebben bekleed. Het is echter ook niet mogelijk dat hij tegelijk met Traveys Jansz. het schoutambt bekleed heeft; deze functie kon slechts door één persoon tegelijk worden uitgeoefend.

Waarschijnlijk zal hij in de loop van het regeringsjaar 1428/29 burgemeester geworden zijn, waarop het schoutambt tijdelijk door Traveys Jansz. zal zijn uitgeoefend. Wouter Jansz. maakte in 1426/27 en in 1429/30 een aantal officiële reizen²³⁸). In 1425 en in 1426 pachtte hij de accijns op 'comans ende merseniens'²³⁹). In 1429 had hij het brouwambacht, de accijns op de steenovens en die van het 'weke koren', de haver, in pacht²⁴⁰). Zijn eventuele bijdrage in de gedwongen lening was niet hoog. Een zekere Wouter Jansz. – of deze identiek was aan de schout weten wij niet – betaalde bijna drie guldens²⁴¹). Uit de accijnzen, die door de schout werden gepacht, krijgt men niet de indruk dat hij onbemiddeld was.

Een stadsbestuurder, die vele jaren schepen was, maar over wiens welstand weinig te zeggen valt, was *Heynric Symonsz.*, tussen 1430 en 1439 acht keer schepen²⁴²). In de gedwongen lening werd door een gelijknamige persoon slechts één gulden betaald²⁴³). In datzelfde jaar werd door een zekere Heynric Symonsz. een 'baerdze', een groot roeschip, voor de hertog van Bourgondië gebouwd. Als de scheepsbouwer identiek zou zijn aan de latere schepen, mag men veronderstellen met een welgestelde burger te doen te hebben²⁴⁴). De bijdrage in de gedwongen lening lijkt daarom onwaarschijnlijk laag. In 1425 pachtte Heyn Symonsz., ongetwijfeld dezelfde als de scheepsbouwer, de accijns op de scheepmakers²⁴⁵).

Als laatste persoon in deze reeks van stadsbestuurders noemen wij *Claes Wiggersz.*, volgens de lijst van Unger schepen in 1430/31²⁴⁶). Uit het feit dat hij het jaar daarvoor een officiële reis maakte, mogen wij concluderen dat hij toen, of wellicht eerder, ook tot het stadsbestuur behoord zal hebben²⁴⁷).

De gegevens over de overige stadsbestuurders zijn te schaars om aan hen nog enige aandacht te besteden²⁴⁸). Anders dan in paragraaf 2 was het bij de in deze paragraaf genoemde bestuurders veel moeilijker om tot een enigszins redelijke reconstructie van hun bestuurlijke invloed en hun welstand te komen. Een aantal van de in deze paragraaf genoemde bestuurders betaalde in de gedwongen lening van 1426 tamelijk lage bedragen, of wordt zelfs niet genoemd. Niettemin blijkt uit andere gegevens, dat het toch om welgestelde personen gaat. Sommigen waren medegerechtigd in het baljuwschap, anderen maakten na 1440, toen een minimum welstandsgrens voor burgemeesters en schepenen werd vastgesteld, deel uit van het stadsbestuur. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn, dat zij in 1426 nog te jong waren om te worden aangeslagen of dat degenen,

die een laag bedrag betaalden, in de volgende jaren pas rijk geworden zijn.

Ook hebben wij gezien dat de schout en familieleden van de baljuw het ambt van burgemeester of schepen hebben bekleed. Hun bijdragen in de gedwongen lening waren niet hoog, maar hun sociale prestige zal niet geringer geweest zijn, dan dat van de in paragraaf 2 genoemde stadsbestuurders, die duidelijk tot de elite van Rotterdam behoorden.

Uit het overzicht van de Rotterdamse stadsbestuurders, zoals dit in deze twee paragrafen is gegeven, blijkt dat naast de in paragraaf 2 genoemde elite, die onderling ook sterk verschilden wat betreft deelname aan het stadsbestuur, een vrij brede middenklasse deelgenomen heeft aan het bestuur van de stad. De welstand van deze middenklasse was vrij uiteenlopend, uitgaande van de in 1426 betaalde bedragen, waarbij wij er nogmaals op willen wijzen dat deze bedragen wel een zekere indicatie geven van de welstand van de onderhavige stadsbestuurders, maar dat zij niet alles zeggen over de rijkdom van deze personen, zoals wij in deze paragraaf hebben gezien.

4. Rijke burgers zonder bestuursinvloed

Van een aantal personen, die in 1426 een bedrag van vijftien guldens of hoger in de gedwongen lening betaalden, of die in de jaren 1425, 1426 en 1429 accijnzen tegen hoge bedragen hebben gepacht, is niet bekend dat zij tussen 1418 en 1440 ooit deel hebben uitgemaakt van het stadsbestuur.

Van één van deze personen is het duidelijk dat hij met opzet buiten het bestuur gehouden werd, omdat hij tot de Hoekse partij behoorde.

Willem van Montfoort werd op 18 mei 1418 door Jacoba van Beieren tot één van de drie kapiteins binnen Rotterdam aangesteld²⁴⁹). In oktober van dat jaar werd de stad door Jan van Beieren ingenomen. Aan het begin van dit hoofdstuk hebben wij reeds gezegd, dat deze gebeurtenis tot gevolg had, dat er een bestuurswisseling plaatsvond, waardoor de Kabeljauwse partij aan de macht kwam. Als aanhanger van de Hoeken werd Willem van Montfoort, ondanks zijn rijkdom, twintig jaar buiten alle bestuursactiviteiten gehouden. In de gedwongen lening betaalde hij 24 guldens, een zeer hoog bedrag, dat slechts overtroffen werd door Human Dirxz. en Boudijn Fijck²⁵⁰). In 1426 en in 1429 betaalde Willem rente voor een lakenraam²⁵¹). Als één van de meest welgestelde burgers moet hij in 1435 lid van de Raad van Veertig

geworden zijn. In 1436 werd hij gekozen tot één van de vier tesoriers²⁵²). Dat hij politiek gerehabiliteerd was, blijkt uit het feit dat hij op 11 augustus van dat jaar deel uitmaakte van een Rotterdamse delegatie op een dagvaart in Den Haag, waar gesproken werd over de landing van de Engelsen in Zeeland²⁵³). In 1441 zou hij het ambt van schepen bekleden²⁵⁴).

Over de andere rijke burgers zonder bestuursinvloed valt weinig te zeggen. Het is mogelijk dat zij allen tot de Hoekse partij behoord hadden, maar dit is niet te bewijzen. Een man als *Aelwijn Florisz.* zal geen vijandige verhouding met het Kabeljauwse stadsbestuur gehad hebben. Toen hij in de zomer van 1426 moeilijkheden had met Hendrik van Borselen, reisde burgemeester Gijsbrecht Willemsz. met hem naar de hertog van Bourgondië, die zich op dat moment in Delft bevond, om Aelwijns zaak te bepleiten²⁵⁵). Het stadsbestuur behartigde dus wel zijn belangen. Wat de reden is van het feit dat hij nooit in het bestuur zitting heeft gehad, is onbekend.

Van *Reymbrandt* is bekend dat hij in 1426/27 diverse karweien voor de stad uitvoerde, zoals de reparatie van de afsluitboom aan het eind van de vaart naar Overschie, naast de Delftse poort, werk aan een brug en herstel van verschansingen²⁵⁶). Het is onwaarschijnlijk dat het stadsbestuur de uitvoering van openbare werken opdroeg aan iemand, die tot de Hoekse partij behoorde, juist in een jaar dat Rotterdam ernstig werd bedreigd door de Hoeken²⁵⁷).

Verder noemen wij hier alleen nog *Faeys Woutersz.*, die wellicht de vader was van de in paragraaf 2 genoemde Wouter Faeysenz., en *Beatrijs Willem Jansdochter*, die als vrouw niet in aanmerking kwam voor bestuursfuncties. Zij moet stoffenverkoopster geweest zijn. In 1426 of 1427 werd zij veroordeeld wegens het gebruik van een te korte el²⁵⁸).

Over de belangrijkste accijnspachters, die nooit deel uitmaakten van het stadsbestuur, valt zeer weinig te zeggen. Van *Dirk Nessync*, die in 1425 samen met Gerrit Heynricxz. de wijn- en bieraccijns pachtte²⁵⁹), is bekend dat hij een jaar later uit de stad vertrokken is²⁶⁰). De reden van zijn vertrek is niet bekend.

5. Conclusie

Ondanks een aantal onduidelijkheden, voortvloeiend uit een gebrek aan gegevens, is er toch wel iets te zeggen over de sociale positie van de Rotterdamse stadsbestuurders in de jaren twintig en dertig van de vijftiende eeuw.

In de eerste plaats valt het op, dat de personen, die in de jaren vóór

1431 het ambt van burgemeester hebben bekleed, vrijwel allemaal tot de twintig rijkste Rotterdammers behoorden, uitgaande van hun bijdragen in de gedwongen lening van 1426. Over een paar burgemeesters uit de eerste jaren na 1418 hebben wij geen gegevens. Eén burgemeester, Dirk van Zeyst, betaalde in 1426 slechts drie guldens. Wouter Jansz. van Raephorst en Traveys Jansz. van Vorenbroeck maken evenmin deel uit van de in paragraaf 2 genoemde groep van rijke stadsbestuurders, maar zij waren respectievelijk schout en broer van de baljuw, zodat wij mogen veronderstellen dat zij toch een behoorlijke welstand en een aanzienlijk sociaal prestige genoten. Alle overige burgemeesters uit deze jaren behoorden tot de twintig hoogst aangeslagenen in de gedwongen lening van 1426.

De burgemeesters uit de jaren 1431-1440 waren zonder uitzondering medegerechtigd in het baljuwschap van Rotterdam. Hoewel dit ook voor de meeste – zo niet alle – schepenen gegolden zal hebben, worden alle burgemeesters met name genoemd in de processtukken van het Hof van Holland, betreffende de geschillen over het baljuwschap. Zij behoorden tot de belangrijkste aandeelhouders in dit baljuwschap, dat, zoals wij in hoofdstuk I gezien hebben, in deze jaren een handelszaak was. Boudijn Fijck, in 1426 al één van de rijkste Rotterdammers, kocht zijn ambt in 1431 door als geldschieter van baljuw Daniël van Cralingen op te treden. Zijn collega-burgemeesters na 1433 waren allen aandeelhouders in het baljuwschap van Geerlof Jansz. van Vorenbroeck, aan wie in 1432 het baljuwschap was opgedragen. Toen dit in 1438 overging in handen van Jan Oem, waren Boudijn Fijck en Dirk van Oegstgeest diens belangrijkste compagnons. Zij zouden de twee daaropvolgende jaren dan ook het burgemeestersambt bekleden, totdat de stad in 1440, als straf voor het in 1439 voorgevallen oproer, gedwongen werd hen uit te kopen.

Uit het feit dat de meeste burgemeesters uit de jaren 1418-1431 in 1426 tot de twintig rijkste Rotterdammers behoorden en dat de burgemeesters uit de jaren 1431-1440 hun ambt moesten kopen, kan men met volstrekte zekerheid concluderen dat slechts zij, die tot de elite van Rotterdam behoorden, voor het ambt van burgemeester in aanmerking kwamen. Uit de voorafgaande paragrafen is gebleken, dat deze elite onderling ook de nodige verschillen vertoonde. Deze verschillen betroffen niet zozeer de rijkdom, als wel de bestuurlijke invloed, tot uiting komend in het aantal jaren dat men zijn ambt bekleedde of in het feit dat ook de nakomelingen van

sommige burgemeesters in latere tijd bestuursfuncties in de stad uitoefenden. Hieruit blijkt dat binnen deze elite een nog kleinere kring bestond, bij wie de meeste macht geconcentreerd was.

Twee zaken zijn in dit onderzoek niet of nauwelijks naar voren gekomen. Ten eerste de familierelaties tussen de verschillende stadsbestuurders, ten tweede hun stijging of achteruitgang op de maatschappelijke ladder in de loop van twintig jaar. Wat betreft de familierelaties zijn alleen een aantal gevallen bekend, waarbij de zonen van machtige stadsbestuurders ook zitting kregen in het bestuur. Het zou echter ook interessant zijn om te weten of er tussen de verschillende stadsbestuurders familiebanden bestonden, bijvoorbeeld door huwelijken tussen hun kinderen. Uit het verbod op het tegelijk zitting hebben van al te nauw verwante personen, van 2 maart 1440, kan men concluderen dat verscheidene stadsbestuurders uit de voorafgaande jaren familie van elkaar waren. Een nader onderzoek naar deze familierelaties zou wel bemoeilijkt worden door het feit dat lang niet alle stadsbestuurders in de eerste helft van de vijftiende eeuw over een familienaam beschikten. De meesten werden nog met een patronymicum aangeduid.

Wat betreft de stijging of daling op de maatschappelijke ladder, tijdens de hier onderzochte periode van twintig jaar, kan op grond van onze schaarse gegevens niets gezegd worden. De gedwongen lening van 1426 geeft niet meer dan een zekere indicatie van de welstand van de daarin genoemde personen. Hoe deze welstand zich in de daaropvolgende jaren ontwikkelde, kan slechts van enkele personen vermoed worden.

Samenvattend kunnen wij zeggen dat een deel van de stadsbestuurders, vooral zij die ooit burgemeester waren, vermogend tot zeer vermogend geweest zullen zijn. Binnen deze groep vermogende stadsbestuurders bestond een groep van zeer machtige personen, mannen als Boudijn Fijck, Gijsbrecht Willemsz. of Daem Stoppelmansz. Zij waren de belangrijkste bestuurders van Rotterdam. De overige stadsbestuurders traden minder op de voorgrond, of zij nu tot de elite of tot de middenklasse behoorden. Deze personen werden meestal nooit burgemeester. Zij bekleedden het ambt van schepen, waarmee niet gezegd is dat de machtigste stadsbestuurders nooit schepen waren. Wanneer in 1440 een minimum welstandsgrens voor stadsbestuurders wordt vastgesteld, wordt daarbij geen onderscheid gemaakt tussen burgemeesters en schepenen. Wij hebben ook gezien dat sommige rijke burgers nooit deel hebben uitgemaakt van het stadsbestuur. De oorzaak hiervan was in een enkel geval

duidelijk politiek, in andere gevallen is dit echter onzeker. Rijkdom vergemakkelijkte de entree tot het stadsbestuur, zeker tot de top daarbinnen, maar een grote welstand maakte deelname aan het stadsbestuur niet tot iets vanzelfsprekends.

III. DE TAKEN VAN HET STADSBESTUUR OP BESTUURLIJK-ADMINISTRATIEF GEBIED

1. Inleiding

De taak van schout, schepenen en raadslieden, die tezamen het gerecht vormden, omvatte zowel het bestuur als de rechtspraak in kleine criminele en civiele zaken. Daarnaast werden ten overstaan van de schepenen overeenkomsten tussen particulieren afgesloten, de zogenaamde volontaire jurisdictie. Van een scheiding der machten was in de Middeleeuwen geen sprake, ook al trad er binnen het gerecht een zekere differentiatie op tussen de taken van schout, schepenen en raadslieden. In het algemeen kan men zeggen dat de schout belast was met de rechtsvordering en de tenuitvoerlegging van door de schepenen gevelde vonnissen. De schepenen spraken recht en oefenden de volontaire jurisdictie uit. De taak van de raadslieden of burgemeesters was meer beperkt tot het bestuur, waarbij de bescherming van de belangen van de poorters op de voorgrond stond. De burgemeesters konden echter ook aanwezig zijn bij de totstandkoming van overeenkomsten tussen particulieren, terwijl de schout en de schepenen in het eigenlijke bestuur van de stad net zo actief waren als in de rechtspraak. Het is daarom niet altijd mogelijk om de taken van schout, schepenen en burgemeesters afzonderlijk aan te geven²⁶¹).

Op de rechtsprekende taak van het stadsbestuur zullen wij niet verder ingaan, hoe belangrijk deze taak op zich ook was. Wij zullen ons beperken tot een aantal onderwerpen van administratie en bestuur binnen de stad.

De bemoeienis van het stadsbestuur met het maatschappelijk leven is vastgelegd in de keuren. Het oudste keurboek is aangelegd rond 1410²⁶²). Dit keurboek bevat alle, op dat moment van kracht zijnde keuren, die door het stadsbestuur sedert 1340 waren uitgevaardigd. Bij de stadsrechtverlening in dat jaar was vastgelegd, dat elke keur één jaar geldig zou zijn. Na afloop van die tijd moest de keur vernieuwd worden door de baljuw of de schout, tezamen met de schepenen. Over het keurrecht van de raadslieden wordt in het

stadsrecht niet gesproken. In de loop van de veertiende eeuw moeten zij dat recht verworven hebben, zoals blijkt uit de aanhef van het oudste keurboek²⁶³). In het begin van de vijftiende eeuw verkregen de door het stadsbestuur uitgevaardigde keuren pas geldigheid nadat zij door de graaf of diens raad waren goedgekeurd²⁶⁴). Wat betreft het maken van keuren was de stad dus zeker niet autonoom.

Het is niet onze bedoeling om alle keuren te behandelen. Dit hoofdstuk beoogt niet meer dan een kort overzicht te geven van de bemoeienis van de overheid met verschillende aspecten van het maatschappelijk leven in het begin van de vijftiende eeuw, zoals deze in het oudste keurboek van 1410 is vastgelegd.

2. Toelating van nieuwe poorters

Het oudste keurboek begint met een aantal bepalingen omtrent het poorterschap. Uit de keuren blijkt dat de toelating van nieuwe poorters vooral een zaak van de raadslieden was. Zij inden het bedrag van tien schellingen, dat elke nieuwe poorter moest betalen en zorgden ervoor dat de schout, de stadssecretaris, de bode en de knecht hiervan hun aandeel kregen. Bovendien zorgden zij ervoor dat de kerk van elke nieuwe poorter 3000 stenen kreeg²⁶⁵). De nieuwe poorter moest ten overstaan van de raadslieden onder ede verklaren hoe groot zijn vermogen was, zodat het bedrag, waarvoor hij schotplichtig was, kon worden vastgesteld²⁶⁶). Poorters die geen bezittingen hadden binnen de stad, waren verplicht binnen veertien dagen, nadat zij poorter geworden waren, een rente te kopen, dat wil zeggen, een borgsom te betalen aan de raadslieden. Deze hadden het recht om een poorter, die dit naliet, weer te ontpoorteren, tenzij hij zo arm was, dat hij deze som niet kon betalen²⁶⁷).

De raadslieden hadden ook de bevoegdheid iemand zijn poortrecht af te nemen, die het voorschrift overtrad om binnen de stad te wonen en daar het grootste deel van zijn bezittingen te hebben²⁶⁸). In het stadsrecht van 1340 was reeds vastgesteld, dat poorters in de stad moesten wonen, uitgezonderd zes weken in de lente en zes weken in de oogsttijd, welke bepaling in het oudste keurboek herhaald wordt²⁶⁹).

Wanneer een poorter de stad wilde verlaten om zich ergens anders te vestigen, moest hij een bepaald percentage van zijn bezittingen aan de stad afstaan²⁷⁰). De heffing van dit recht van 'exue' zou tussen het midden van de vijftiende en het eind van de achttiende eeuw geleidelijk verdwijnen, door het sluiten van overeenkomsten met diverse steden en landen²⁷¹). Hoewel in het keurboek niet expliciet

gezegd wordt dat dit recht van exue geïnd werd door de raadslieden, is dit, gezien hun bemoeienis met de toelating van poorters, vrijwel zeker.

3. Handhaving van de openbare orde

Een groot aantal keuren heeft betrekking op de handhaving van de openbare orde. Een belangrijk onderdeel hiervan was de handhaving van de stadsvrede. Deze moest voorkomen dat een geschil tussen inwoners of tussen inwoners en vreemdelingen naar believen kon worden uitgevochten. Een dergelijk geschil kon door het opleggen van een 'vrede' worden opgeschort, totdat het gerecht hierover een uitspraak had gedaan of totdat er een verzoening tussen de strijdende partijen was bereikt. Het opleggen van een vrede was geen exclusief recht van leden van het stadsbestuur. Volgens het stadsrecht van 1340 waren behalve de baljuw, de schout, de schepenen en de raadslieden, ook grafelijke dienaren of dienaren van de baljuw hiertoe gerechtigd²⁷²). In het oudste keurboek wordt aan de schout, alle leden en oud-leden van het stadsbestuur, de stadsbode, de bode van de graaf, de stadsknecht, de stadssecretaris, de secretaris van de heemraad en alle welgeboren mannen het recht toegekend een vrede op te leggen. Dit recht gold ook voor een waard, in wiens herberg een twist uitbrak. Deze was daarna verplicht dit te melden aan de schout of aan één van de raadslieden²⁷³).

De handhaving van de stadsvrede werd bevorderd door beperkingen ten aanzien van het dragen van wapens. Als criterium voor het al dan niet toelaatbaar zijn van een wapen, was vastgesteld dat een wapen, waarvan de punt door het ijzer, dat voor het raadhuis hing, heen kon steken, verboden was. Het dragen van alle andere wapens was toegestaan. Deze bepaling gold zowel voor poorters als voor vreemdelingen²⁷⁴). Enigszins in tegenspraak hiermee is de bepaling dat verboden wapens, zoals knotsen, of andere wapens niet op straat of in taveernen gedragen mogen worden, waarbij een uitzondering wordt gemaakt voor binnenkomende en vertrekkende reizigers²⁷⁵).

Het gebruik van wapens werd door de overheid streng bestraft. Het trekken van enig wapen werd beboet met twaalf pond of een jaar verbanning uit de stad, op straffe van verlies van de rechterhand²⁷⁶). Wanneer men werkelijk toesloeg, zodat een tegenstander tot bloedens toe verwond werd, moest men 24 pond betalen of werd men voor twee jaar uit de stad verbannen, ook op straffe van verlies van de rechterhand²⁷⁷). Zowel bij het trekken van wapens als bij het

toebrengen van verwondingen, moest de boete aan de schout of aan de raadslieden betaald worden²⁷⁸). Het was bovendien verboden gewapend aan een vechtpartij deel te nemen. Wie dit toch deed, verbeurde drie pond²⁷⁹), terwijl vuistvechten met een boete van één pond bestraft werd²⁸⁰).

De enige bronnen uit het begin van de vijftiende eeuw, die iets laten zien van de veroordeling van burgers voor dit soort delicten, zijn de stadsrekeningen over 1426/27 en 1429/30. Volgens het stadsrecht van 1340 kwam een derde deel van alle boeten aan de stad, zodat deze inkomsten in de rekeningen verantwoord werden. In vrijwel alle gevallen was er sprake van een gepleegd delict dat 'gedadingt' is voor een bepaald bedrag. Dit hield in, dat de delinquent de zaak meteen afkocht, zodat er geen proces gevoerd hoefde te worden. De schuldige kwam er zodoende met een lagere boete af²⁸¹).

Van de 48 delicten die de rekening over 1426/27 noemt, gaat het in zeventien gevallen om vuistvechten, in zes gevallen om mes-trekken en in vier gevallen om het toebrengen van verwondingen met een mes. Meer dan de helft van de in de rekening genoemde delicten zijn dus zaken van geweldpleging²⁸²). De rekening over 1429/30 noemt 42 delicten, waarvan 28 zaken van geweldpleging en twee gevallen van huisvredebreuk²⁸³).

Zeer ernstige delicten, zoals moord, doodslag of verkrachting, werden door de baljuw berecht²⁸⁴), zodat in de stadsrekeningen over dit soort zaken niets te vinden is. De meeste andere delicten, die daar genoemd worden, zijn overtredingen van economische aard, zoals zwendel met maten en gewichten, en zaken als het werpen van vuilnis op de openbare weg.

De rekening over 1426/27 vermeldt één veroordeling wegens 'quade herberge'²⁸⁵). Hoewel het houden van een dergelijke inrichting 'van poytiers, van wandelbaren wiven of van fayten' verboden was²⁸⁶), was de prostitutie zelf niet verboden. Wel was deze aan een aantal beperkende maatregelen onderworpen, zoals een verbod voor prostituées om zich na het invallen van de duisternis op straat te bevinden. In dezelfde keur werd het verboden om zich op die tijd nog in een 'stove' te bevinden²⁸⁷). Een stove was eigenlijk een openbaar badhuis, maar fungeerde dikwijls als bordeel, hoewel dit eigenlijk verboden was²⁸⁸). Ondanks dit verbod, golden voor stoven en bordelen ongeveer dezelfde bepalingen, waaruit blijkt dat de overheid dit toch als gelijksoortige inrichtingen zag²⁸⁹).

Ook het dobbelen was door de overheid gereglementeerd. Dit

mocht alleen plaatsvinden in de 'dobbelscole', een officieel speelhuis²⁹⁰). Deze dobbelschool had in de veertiende eeuw aan de grafelijkheid behoord. In 1395 verklaarde hertog Albrecht dat het speelhuis na de dood van zijn kok, aan wie het beleend was, aan de stad zou komen²⁹¹). Wanneer dit gebeurd is, is niet bekend. In het keurboek van 1410 is sprake van een 'borthouwer', de exploitant van de dobbelschool. Het is niet bekend of hij het speelhuis van de stad of van de graaf pachtte. In het geval dat de dobbelschool door de stad verpacht zou worden, zou men verwachten dat daarvan iets blijkt in de stadsrekeningen over 1426/27 en 1429/30. Dit is echter niet het geval, zodat wij ons kunnen afvragen of de dobbelschool in het begin van de vijftiende eeuw al eigendom van de stad was. Het stadsbestuur zag er wel op toe, dat de exploitant van de dobbelschool niet benadeeld werd.

De controle op de handhaving van de orde in de kerk en op het kerkhof was geen exclusieve bevoegdheid van het stadsbestuur. Ook de kerkmeesters waren bevoegd hier op te treden²⁹²).

De bescherming van de begijnen was wel een speciale taak van het stadsbestuur. Een grafelijk privilege uit 1379 had de zorg voor de rust van de begijnen nadrukkelijk bij het stadsbestuur gelegd²⁹³). De desbetreffende keur stelde dan ook strenge straffen vast voor degene, die zich schuldig maakte aan het lastigvallen van begijnen en zusters²⁹⁴).

4. Brandpreventie

Branden waren een regelmatig terugkerend verschijnsel in de middeleeuwse steden. Doordat de meeste gebouwen van hout waren en door de gebrekkige brandblusmiddelen kon één brand grote delen van de stad verwoesten. Ook Rotterdam kende zulke branden, in de jaren 1402 en 1431²⁹⁵). Door de catastrofale gevolgen, die een eenmaal uitgebroken brand kon hebben, was het van het grootste belang dat de overheid voorschriften vaststelde om het uitbreken van brand te voorkomen. Indien dit toch gebeurde, diende de bestrijding van brand geregeld te zijn.

Het oudste keurboek bevat diverse bepalingen, waarin het voorkomen en bestrijden van brand geregeld werd. Als laatste bepalingen in de reeks keuren betreffende brandpreventie worden enige bouwvoorschriften genoemd. Hoewel deze zeker niet onbelangrijk zijn, zijn zij niet erg uitvoerig en beperken zich tot het voorschrift dat alle huizen, waar men vuur in houdt, aan de binnenkant met leem bestreken moeten zijn. Bovendien was het

verboden om binnen een afstand van drie roeden van de steenovens loodsen of huizen neer te zetten, die niet van een harde dakbedekking waren voorzien²⁹⁶).

De overige voorschriften ter voorkoming van brand waren vooral gericht op de uitoefenaars van bepaalde beroepen. De vooral op bakkers en brouwers gerichte bepaling, dat ovens zodanig geplaatst moesten zijn, dat men er omheen kon lopen, tenzij zij tegen een stenen muur geplaatst waren, zou men ook nog als een bouwvoorschrift kunnen beschouwen²⁹⁷), maar de meeste overige voorschriften verboden bedrijfsuitoefening bij nacht. Dit gold voor bakkers, smeden, scheepsbouwers en mandenmakers, terwijl ook het smelten van vet en het maken van kaarsen bij nacht verboden was²⁹⁸). In de op de scheepsbouwers betrekking hebbende keur, werd het werken met pek uitvoerig gereguleerd. Dit was verboden na zonsondergang; het was alleen toegestaan in huizen, die met leem bestreken waren en bij het werken met pek moesten naast de ketel een met water gevulde tobbe en een lege tobbe staan²⁹⁹).

Behalve het verbod van bedrijfsuitoefening bij nacht en het noemen van enige bouwvoorschriften, bevat het keurboek een verbod om hooi of stro in huizen op te slaan en om riet of struikgewas te stoken³⁰⁰). Een keur die, hoewel enigszins onduidelijk gesteld, ook betrekking gehad zal hebben op de brandveiligheid, verplichtte de burgers om de schout en de leden van het stadsbestuur, wanneer deze langs een huis kwamen waar licht in brandde, onmiddellijk binnen te laten, wanneer zij daarom vroegen³⁰¹). Het feit dat deze keur alleen betrekking had op huizen waar licht in brandde en de plaats van de keur te midden van de overige keuren betreffende brandpreventie, doet vermoeden dat de essentie van deze bepaling niet gelegen is in de verplichting om de leden van het stadsbestuur toegang tot zijn huis te verlenen, maar dat deze keur gericht zal zijn tegen het laten branden van licht, wanneer men afwezig was of sliep.

Ook de keur betreffende de nachtwacht staat te midden van keuren betreffende de brandpreventie. De samenstellers van het keurboek zullen de nachtwacht eerder met brandpreventie geassocieerd hebben dan met handhaving van de openbare orde³⁰²). Nachtwakers konden bij plichtsverzuim beboet of ontslagen worden. Zij moesten tenminste achttien jaar oud zijn. De burgers waren verplicht bij te dragen in de kosten van de nachtwacht door betaling van 'waecghelt'³⁰³).

Wanneer er brand uitbrak, moesten alle mannen, na het luiden

van de gasthuisklok, met brandblusmiddelen naar de brand komen. Het meenemen van wapens was verboden³⁰⁴). De handhaving van de orde bij brand werd door de overheid even belangrijk gevonden als de bestrijding van de brand zelf. Zo was het streng verboden om bij brand te vechten. Dit vergrijp stond gelijk aan het tegenspreken van een schepenvonnis³⁰⁵).

In het begin van de vijftiende eeuw kende Rotterdam, in tegenstelling tot andere Hollandse steden, nog geen bepalingen waarbij het blusmaterieel, dat iedere burger moest bezitten, afhankelijk was van de som waarvoor deze burger schotplichtig was, of waarbij de uitoefenaars van bepaalde beroepen een bepaalde taak hadden bij het blussingswerk³⁰⁶). Alleen wat betreft het bezit van ladders was vastgesteld, dat bakkers, brouwers en ververs een ladder van tien voet lang moesten bezitten. Dezelfde keur stelde echter ook vast, dat alle huizen, hoog of laag, over een ladder moesten beschikken, die boven het dak uitstak³⁰⁷). In latere tijd werd ook het bezit van andere brandbestrijdingsmiddelen nader gereglementeerd, waarbij zowel het vermogen van de individuele burger, als het beroep dat hij uitoefende, een rol ging spelen.

Wat betreft het vermogen werd vastgesteld, dat iedereen, die voor een bedrag tussen twee en acht pond in het schotboek stond, een emmer moest hebben en een ladder van vier of vijf sporten. Wie voor meer dan acht pond in het schotboek stond, moest twee ladders en twee emmers hebben. Bakkers, brouwers, ververs, smeden en pottenbakkers moesten over een ladder beschikken, die meer dan vier sporten boven het dak uitstak. Later werd hieraan toegevoegd, dat alle huizen, hoger dan 16 voet, een ladder moesten hebben, die boven het dak uitstak en dat de zojuist genoemde uitoefenaars van brandgevaarlijke beroepen, waaraan nu ook de taanders waren toegevoegd, elk twee tobben en twee emmers moesten hebben, de brouwers zelfs vier emmers³⁰⁸).

Uit dit alles blijkt dat in de loop van de vijftiende eeuw de brandpreventie steeds uitvoeriger werd geregeld, ongetwijfeld als reactie op de grote branden, die de stad herhaaldelijk teisterden. Dat het stadsbestuur het nemen van maatregelen tegen brand als een belangrijke taak heeft gezien, is duidelijk. Minder duidelijk is het of de leden van het stadsbestuur ook een taak hadden als leiders van de blussingswerkzaamheden. In zijn artikel over het brandwezen in Rotterdam meende Van Ravesteyn dat de schepenen het bevel voerden bij de brandbestrijding. Deze veronderstelling baseerde hij op de reeds door ons genoemde keur, waarin bepaald werd, dat

vechten bij brand gelijk stond aan het tegenspreken van een schepenvonnis³⁰⁹). Van Ravesteyn verwerpt de veronderstelling dat de leiding van de blussingswerkzaamheden zou berusten bij de brugmeesters van de vierendelen. Aan hen was de taak opgedragen om te zorgen voor de verlichting bij brand. Elke brugmeester moest daartoe over een 'vuurpan', een soort fakkel, beschikken, met daarbij honderd toortsen. Na het luiden van de brandklok moesten de brugmeesters de vuurpan naar de brand brengen of laten brengen. Vervolgens moesten de brugmeesters, of degenen die zij, op kosten van het vierendeel, naar de brand gestuurd hadden, bij de vuurpan blijven tot de brand was afgelopen³¹⁰).

Terecht stelt Van Ravesteyn vast, dat de aanwezigheid van de brugmeesters bij de brand niet verplicht was, aangezien zij iemand anders met de vuurpan op weg mochten sturen. Bovendien zou het bewaken van de vuurpan de uitoefening van het bevel van de blussingswerkzaamheden belemmeren³¹¹). Nu merkt Van Ravesteyn in hetzelfde artikel op, dat andere steden brandmeesters kenden, per vierendeel³¹²). Aangezien hiervan uit de Rotterdamse bronnen niets blijkt, moet de vraag wie het commando bij de brandbestrijding had, onbeantwoord blijven. Dat het stadsbestuur ordeverstoringen bij brand als net zo'n ernstig vergrijp zag als het tegenspreken van een schepenvonnis, lijkt mij geen voldoende bewijs voor Van Ravesteyns mening dat de schepenen het bevel voerden. Wel is het duidelijk dat het stadsbestuur de brandpreventie als een zeer belangrijke taak heeft gezien, hetgeen tot uiting komt in de uitvoerige wetgeving, die in de loop van de vijftiende eeuw nog aanzienlijk werd uitgebreid.

5. Reglementering van handel en bedrijf

Het economisch leven in Rotterdam aan het begin van de vijftiende eeuw is beschreven door Sneller, die een beeld schetst van een kleine Hollandse stad, met een nog ten dele agrarisch karakter. De meeste bedrijven behoorden tot de verzorgende sector, zoals slagers, bakkers, brouwers, schoenmakers en smeden³¹³). Sinds het midden van de veertiende eeuw ontwikkelde Rotterdam zich langzaam als handels- en vissersplaats, met enige industrie. De betekenis hiervan moet echter niet overschat worden, waarbij men moet bedenken dat steden als Dordrecht en Delft in het begin van de vijftiende eeuw veel groter en aanzienlijker waren dan Rotterdam³¹⁴).

Het oudste keurboek bevat voornamelijk bepalingen over de

detailhandel in dagelijkse levensbehoeften, die veelal op de weekmarkt verhandeld werden. Rotterdam had bij de verlening van het stadsrecht, in 1340, ook het recht gekregen om twee jaarmarkten te houden³¹⁵). Deze hebben nooit veel betekenis gehad. In 1412 werd aan de stad het recht verleend twee vrije jaarmarkten te houden, tegen een bedrag van zes pond per jaar³¹⁶). In haar artikel over de Rotterdamse jaar- en weekmarkten merkte mej. Kersbergen op dat in 1426 de meest gezochte stallen op de vismarkt nog drie keer zoveel opbrachten³¹⁷). De jaarmarkten waren dus van weinig betekenis en werden door Sneller gekarakteriseerd als weinig meer dan een exponent van de weekmarkt³¹⁸). Het oudste keurboek noemt slechts één keer de jaarmarkt, waarover uitsluitend vermeld wordt dat alle boeten daar twee keer zo hoog zullen zijn voor vreemdelingen³¹⁹). Alle overige marktkeuren hebben betrekking op de weekmarkt, de 'rechte markedach'.

Het begin van de weekmarkt werd aangegeven door het luiden van de gasthuisklok. Vóór dat tijdstip mochten alleen lakens en fruit verhandeld worden, terwijl de poorters het recht hadden een aantal dagelijkse levensbehoeften te kopen³²⁰). Dit was één van de weinige gevallen, waarin de overheid haar eigen burgers bevoorrechtte. Aan vreemdelingen waren verder weinig beperkingen opgelegd tijdens de weekmarkt. Zij mochten brood en aardewerk verkopen, waarbij in het laatste geval een standplaats werd aangewezen³²¹). Ook mochten zij hun diensten aanbieden als ketellappers – later ook als slijpers – en als schoenmakers en schoenlappers³²²). De overheid beschermde haar eigen poorters wel tegen te veel concurrentie van vreemdelingen. Hun economische activiteiten waren beperkt tot de dag van de weekmarkt. Alle verdere bedrijfsuitoefening door niet-poorters was verboden³²³).

Als illustratie van de overheidsbemoeiing met handel en bedrijf zullen wij nader ingaan op de bepalingen ten aanzien van de verkoop van zout. Deze werd in de loop van de vijftiende eeuw steeds uitvoeriger gereguleerd. Het oudste keurboek verbood alleen om meer dan één scheepslading zout ter markt te brengen en uit een schip minder dan een achtste deel te verkopen³²⁴). Later werd hieraan toegevoegd dat wie minder dan een achtste deel verkocht, dit alleen mocht doen op een vaste standplaats op de markt of voor zijn eigen deur. Het was verboden de prijs in de loop van de dag te verhogen; deze mocht wel verlaagd worden.

Een latere toevoeging stelde vast, dat zoutverkopers van buiten de stad hun zout pas mochten verkopen, nadat dit door de gezworen

zoutmeter gemeten was³²⁵).

Behalve voorschriften omtrent de hoeveelheid zout die verkocht mocht worden, het aanwijzen van een plaats daarvoor, het tegen gaan van tussentijdse prijsverhogingen en de controle op vreemdelingen, die zout verkochten, bestond er ook een kwaliteitscontrole. Het oudste keurboek spreekt hier nog niet over, maar uit latere keuren blijkt dat 'asszout' (= week zout) en 'clijn zout' (= zout, gewonnen uit een soort veen) alleen met toestemming van de baljuw verkocht mocht worden. De baljuw, of de leden van het stadsbestuur, moesten ook toestemming geven voor de verkoop van zout, dat gezoden was van 'grauwe zel', ook een soort veen. Wie baaizout, afkomstig van de Franse westkust, wilde verkopen, was verplicht hier een rode vlag bij te plaatsen, terwijl Schots zout met een groene vlag gemarkeerd moest worden³²⁶).

Niet alleen op zout, maar ook op levensmiddelen oefende de overheid een prijs- en kwaliteitscontrole uit. Wij zullen hier niet verder uitvoerig op ingaan en volstaan met het signaleren van een dergelijke controle bij bakkers, slagers, vis- en boterverkopers. De bakkers waren verplicht hun brood te merken met stippen, afhankelijk van de prijs waarvoor het brood verkocht mocht worden³²⁷). Het gewicht van het brood werd gecontroleerd door broodwegers, die te allen tijde bevoegd waren dit te controleren³²⁸). De ambtenaren die belast waren met het opsporen van overtredingen tegen de keuren betreffende handel en bedrijf, werden 'vindere' genoemd. Wij hebben reeds gezien dat er een gezworen zoutmeter en broodwegers bestonden, die namens het stadsbestuur een controlerende functie hadden. In het oudste keurboek worden de vindere alleen genoemd bij de bepalingen betreffende de verkoop van vlees en vis³²⁹).

Als laatste onderwerpen van handel en bedrijf willen wij nog de windmolens en de textielindustrie noemen. Het gebruik van windmolens en de daarvoor geldende tarieven waren ook door de overheid vastgesteld. Zo was het alleen aan poorters toegestaan om te malen of dit voor zich te laten doen³³⁰). Dit werd omschreven als het gebruik maken van 'der stede wint'. De wind was oorspronkelijk een grafelijk recht, maar was in 1402, tezamen met een aantal andere grafelijke inkomsten aan de stad afgestaan³³¹). De molenaars waren gebonden aan een maximum tarief en het was hun verboden op zon- en feestdagen te malen³³²).

Latere toevoegingen in het keurboek gelastten de molenaars hun molens te omheinen met het oog op de veiligheid van varkens

en andere beesten en van kinderen³³³).

De textielindustrie begon in Rotterdam pas na 1400 op te komen, maar is nooit van grote betekenis geworden³³⁴). Het oudste keurboek bevat enkele gegevens, waaruit het bestaan van enige laken-nijverheid blijkt, maar specifiek op deze nijverheid gerichte keuren waren er in het begin van de vijftiende eeuw nog niet³³⁵). Uit de stadsrekening over 1429/30 blijkt duidelijker het bestaan van een textielindustrie³³⁶). Juist in die tijd, op 12 oktober 1427, was een ordonnantie op de wolwevers vastgesteld. Dit was de oudste gildekeur van Rotterdam³³⁷). De keur regelde de werktijd, vrije dagen, toelating van leerlingen, aantrekken van arbeiders en het toezicht op het ambacht, dat namens de stad door 'gesworen prenters' werd uitgeoefend. Andere keuren op de draperie zijn pas na 1443 ontstaan³³⁸).

De keuren die een verbod tot nachtelijke bedrijfsuitoefening inhielden, hebben wij reeds genoemd in de paragraaf over de brandpreventie. Uit de keuren betreffende handel en bedrijf blijkt dat de economische betekenis van Rotterdam rond 1400 nog zeer gering was. Het stadsbestuur had het economisch leven niettemin uitvoerig gereguleerd en controleerde door middel van speciaal hiervoor aangestelde ambtenaren, zoals broodwegers en vinders, de naleving van de talrijke verordeningen.

6. Onderhoud van wegen, bruggen en de haven

Het onderhoud van wegen en bruggen was slechts ten dele een zaak van het stadsbestuur. In 1373 was een uitvoerige regeling tot stand gekomen, waarbij een belangrijke taak was weggelegd voor de vier kwartieren of vierendelen, waarin de stad verdeeld was³³⁹). Dit zal voor het stadsbestuur een aanzienlijke vermindering van de zorg hiervoor met zich meegebracht hebben. Niettemin blijkt uit de stadsrekeningen over 1426/27 en 1429/30, dat voor rekening van de stad zeer veel werk aan wegen en bruggen werd uitgevoerd³⁴⁰). Dit zou kunnen wijzen op een vermindering van de taak van de vierendelen, maar het is ook mogelijk dat de zorg van de vierendelen zich voornamelijk beperkte tot kleinere onderhoudswerken. In het oudste keurboek ontbreken bepalingen over wegen en bruggen.

Uitvoeriger waren de bepalingen over de haven. Zo was het verboden meerdere schepen naast elkaar te leggen, tenzij er waren van het ene schip in het andere overgeladen moesten worden. Deze maatregel was noodzakelijk, omdat anders de doorgang van het scheepvaartverkeer belemmerd werd. Tijdens de weekmarkt moch-

ten de schepen wel naast elkaar liggen³⁴¹). Uit deze laatste bepaling blijkt dat de weekmarkt prioriteit genoot boven het normale scheepvaartverkeer, dat toen nog van weinig betekenis geweest zal zijn.

De haven moest op voldoende diepte worden gehouden en van een beschoeiing zijn voorzien³⁴²). In de desbetreffende keur wordt echter niet gezegd wie hiervoor verantwoordelijk was. Een boetebepaling ontbreekt, zodat wij mogen aannemen dat dit geen verplichting van de burgers was, maar een zaak van het stadsbestuur.

De omgeving van de haven diende in een ordelijke staat gehouden te worden. Op de steigers mocht men geen slik laten liggen. Hout of andere goederen mochten 's nachts niet blijven liggen. De steigers die aan de stad toebehoorden of die verhuurd waren, moesten schoon gehouden worden. De schout en de raadslieden zagen hierop toe en mochten ze te allen tijde schoon laten maken, op kosten van degenen, die hierin nalatig waren geweest³⁴³).

7. Bestrijding van de vervuiling van de stad

In de stadsrekening over 1426/27 wordt een groot aantal personen genoemd, voornamelijk vrouwen, die beboet waren wegens het werpen van vuilnis op de openbare weg³⁴⁴). In het oudste keurboek werd dit met één enkele zin verboden en bestraft met dezelfde boete als het plaatsen van varkenshokken op straat³⁴⁵). Het laten lopen van varkens op straat was toegestaan, mits het er niet meer dan twee per eigenaar waren, met een ring door hun neus, bedoeld om het omwroeten van de grond te voorkomen. Zeugen mochten niet op straat lopen³⁴⁶). De enige andere bepaling omtrent het in een redelijke staat van reinheid houden van de stad, afgezien van de in de vorige paragraaf genoemde bepaling over het schoonhouden van de omgeving van de haven, was het verbod om ingewanden van runderen of vis en straatvuil in het water te werpen. Men mocht dit wel in putten of afgedamde sloten deponeren³⁴⁷).

De taak van de overheid beperkte zich hier duidelijk tot het verbieden aan burgers om wegen of waterlopen te verontreinigen. Voorzover bekend deed de overheid zelf niets aan enige vorm van stadsreiniging³⁴⁸).

8. Het beheer van de stedelijke financiën

Hoewel het stadsrecht van 1340 niets zegt over het beheer van de stedelijke financiën, blijkt uit de beide overgebleven stadsreke-

ningen dat dit in het begin van de vijftiende eeuw in handen was van de burgemeesters. Zij droegen zorg voor het beheer van de stedelijke eigendommen en voor het opmaken van de jaarlijkse rekeningen³⁴⁹). Als gevolg van de slechte financiële omstandigheden, waarin de stad verkeerde, werd in 1435 het beheer van de financiën overgedragen aan vier tesoriers³⁵⁰).

Uit de beide stadsrekeningen blijkt dat de inning van belastingen per vierendeel geschiedde. In de rekening over 1426/27 staan de namen van de contribuanten in de gedwongen lening gerangschikt per vierendeel. De rekening over 1429/30 noemt de opbrengst van het schot per vierendeel en de namen van de personen die het geld inden. Hiertoe behoorden de schout en de stadssecretaris³⁵¹). Het is niet bekend door wie deze 'schotvangers' werden aangesteld.

Alle verordeningen op de hiervóór genoemde onderwerpen van bestuur werden vastgesteld door het gehele stadsbestuur. Zoals wij in de inleiding tot dit hoofdstuk reeds hebben gezegd, is het niet altijd mogelijk om aan te geven wat nu de speciale taken van burgemeesters of schepenen waren. Uit een aantal keuren blijkt wel wat de speciale taak van de burgemeesters was. De toelating van nieuwe poorters, alsmede de ontpoortering van burgers, die hun verplichtingen niet nakwamen, was een taak van de burgemeesters. Het opleggen van een vrede in een herberg moest door de waard gemeld worden aan de schout of de burgemeesters. De schepenen worden niet genoemd. Dit is enigszins vreemd, omdat een door het opleggen van een vrede tijdelijk opgeschorte twist tot een proces voor de schepenbank kon leiden. Ook de controle op het schoonhouden van de omgeving van de haven was speciaal opgedragen aan de schout of de burgemeesters. Het beheer van de stedelijke financiën was –althans tot 1435– een taak die alleen aan de burgemeesters was voorbehouden. Nu zal een groot deel van de taak van de schepenen door de rechtspraak in beslag genomen zijn. Daarom is het niet verwonderlijk dat het dagelijks bestuur meer een taak van de burgemeesters was.

IV. HET ONDERHOUDEN VAN CONTACTEN MET HET LANDSHEERLIJK GEZAG EN MET ANDERE STEDEN

1. Inleiding

De in het voorafgaande hoofdstuk genoemde taken van het stadsbestuur hadden uitsluitend betrekking op de dagelijkse gang

van zaken binnen de stad. Hierbij zijn wij voornamelijk uitgegaan van keuren, waaruit wel blijkt met welke aspecten van het maatschappelijk leven de overheid zich bemoeide, maar niet wat burgemeesters en schepenen deden naast het maken van keuren, het controleren van de naleving hiervan en het berechten van overtredingen hiertegen. Als enige bronnen uit deze tijd voor onze kennis betreffende de praktijk van het bestuur, beschikken wij over twee stadsrekeningen, over de jaren 1426/27 en 1429/30³⁵²). De uitgevers van deze rekeningen merken in hun inleiding op, dat een aantal onderwerpen, zoals de uitgaven voor reizen, bodeloon en verteringen, een aardige kijk geven op de gewoonten van middeleeuwse stadsbestuurders³⁵³). Hieraan kunnen wij toevoegen, dat de beide overgebleven stadsrekeningen de enige bronnen zijn, die ons een inzicht geven in de contacten, die de leden van het bestuur namens de stad onderhielden met de landsheer of diens vertegenwoordigers en met andere steden.

De beide rekeningen liggen in tijd dicht bij elkaar, maar geven een totaal verschillend beeld van de toestand, waarin de stad verkeerde. De rekening over 1426/27 toont ons een stad in buitengewone omstandigheden. In de directe omgeving van Rotterdam werd oorlog gevoerd tussen Philips van Bourgondië en Jacoba van Beieren. De oorlog en de daaruit voortvloeiende problemen gaven aanleiding tot intensieve contacten tussen het stadsbestuur en het landsheerlijk gezag.

De rekening over 1429/30 vertoont een geheel ander beeld. De oorlog op het Hollandse platteland was ten einde en het voornaamste punt van zorg voor het stadsbestuur lag bij de stedelijke financiën.

Zoals wij in hoofdstuk I al hebben gezien, zouden deze moeilijkheden op financieel gebied de oorzaak worden van de instelling van een Raad van Veertig in 1435³⁵⁴).

De contacten die het stadsbestuur met het landsheerlijk gezag en met andere steden onderhield, zullen wij voor elk van beide jaren afzonderlijk behandelen. Wat betreft het jaar 1426/27 zal eerst een beschrijving gegeven worden van de oorlogstoestand rond Rotterdam en de daaruit voortvloeiende moeilijkheden binnen de stad. Daarna komen achtereenvolgens de contacten met het landsheerlijk gezag en met andere steden aan de orde. Bij de behandeling van de activiteiten van het stadsbestuur in 1429/30 zullen ook eerst de betrekkingen met het landsheerlijk gezag beschreven worden en vervolgens die met andere steden.

2. Oorlog in de omgeving van de stad

De buitengewone omstandigheden waarin Rotterdam in 1426/27 verkeerde, waren het gevolg van een reeds lang bestaande partijstrijd in Holland, die in de zomer van 1425 tot het uitbreken van een openlijke oorlog leidde. Op deze partijstrijd tussen Hoeken en Kabeljauwen zullen wij niet verder ingaan, maar ons beperken tot de directe aanleiding van de in 1425 uitgebroken oorlog.

In juli van dat jaar had Jan van Brabant, de echtgenoot van Jacoba van Beieren, het bestuur over Holland en Zeeland opgedragen aan Philips van Bourgondië, die gesteund werd door de Kabeljauwen. Jacoba had zich niet bij deze gang van zaken neergelegd en stelde zich aan het hoofd van de Hoeken in Schoonhoven. Nadat ook Gouda en Oudewater zich aan haar zijde hadden geschaard, voerde zij vanuit dit gebied drie jaar lang strijd tegen Philips van Bourgondië³⁵⁵).

Rotterdam was al sinds oktober 1418, toen de stad was ingenomen door Jan van Beieren, de oom van Jacoba, een belangrijk Kabeljauws steunpunt³⁵⁶) en werd daarom ernstig bedreigd door de Hoeken uit Gouda en omgeving. In 1425 hadden mannen uit Schoonhoven op een nacht een overval uitgevoerd op de haven van Rotterdam en enige schepen meegevoerd. De Rotterdammers hadden hen daarop achtervolgd tot vlak voor Schoonhoven, waar zij slaags geraakt waren met de overvallers, die met te hulp geschoten stadsgenoten de Rotterdammers een nederlaag toebrachten. Vele Rotterdammers werden gevangen genomen, terwijl het stadsvaandel verloren ging³⁵⁷).

Deze gebeurtenis zal de nodige schrik in Rotterdam veroorzaakt hebben. Uit de rekening over 1426/27 blijkt dan ook een grote zorg voor de veiligheid van de stad. Aan de verschansingen werden verschillende werkzaamheden uitgevoerd³⁵⁸). Deze verschansingen waren nog van hout. Pas in de tweede helft van de vijftiende eeuw zou een stenen muur opgetrokken worden, en dan alleen nog maar aan de westzijde van de stad³⁵⁹). De poorten van de stad werden versterkt op bevel van Hendrik van Wassaer, commandant van de in Rotterdam gelegeerde troepen. Hij liet nieuwe sloten op de poorten maken en versterkte de wacht op de Westpoort, omdat die zijns inziens niet sterk genoeg was³⁶⁰).

De rekening bevat ook uitgaven voor geschut, zoals donderbussen, stenen om mee te schieten en materialen om kruit in te bewaren³⁶¹). Het stadsbestuur deed moeite om aan salpeter te komen, nodig voor de vervaardiging van buskruit. Eerst probeerde

men dit in Delft te kopen. Toen dat niet lukte, werd iemand naar Dordrecht gezonden om te kijken of bij een zekere Abel Pietersz. nog salpeter te koop was. De bode bracht twee monsters mee. Deze bleken goed te zijn, waarop hij drie dagen later weer naar Dordrecht gezonden werd om 150 pond salpeter te kopen³⁶²). Bij een zekere Herman van Utrecht werd nog eens 700 pond salpeter gekocht³⁶³). Bovendien kocht het stadsbestuur een groot bekken om salpeter in te drogen³⁶⁴).

Uit de rekening blijkt weinig over strijd met de Hoeken waarbij Rotterdammers betrokken waren. Wel was men voortdurend waakzaam. Regelmatig gingen er geruchten over op handen zijnde uitvallen uit het gebied van Gouda. Op 13 juni 1426 zond het stadsbestuur een vrouw naar Capelle om te vernemen of de Gouwenaars er aan kwamen³⁶⁵). Kennelijk was de toestand ten oosten van de stad zo gevaarlijk, dat men er geen man op uit durfde te sturen. Het stadsbestuur zal er van uitgegaan zijn, dat een vrouw in deze omstandigheden minder risico liep dan een man. Enige tijd later, toen de baljuw en de kapiteins een tocht maakten in de richting van de Hollandse IJssel, ging het gerucht dat zij door de Gouwenaars aangevallen waren. Het stadsbestuur zond onmiddellijk een ruiter, om te zien of dat waar was³⁶⁶). Het gerucht zal vals geweest zijn, want er is verder niets bekend over moeilijkheden, die de baljuw en de kapiteins zouden hebben ondervonden. Het is niettemin tekenend voor de gespannen stemming in de stad. Buiten de stad voelde men zich onveilig, omdat men elk moment een aanval van de Hoeken verwachtte. Het stadsbestuur zond gedurende enige tijd elke nacht verspieters, 'crupers' genaamd, naar buiten om te onderzoeken of er gevaar dreigde uit de omgeving van Gouda³⁶⁷).

Dit gevoel van onveiligheid bestond niet alleen in Rotterdam. In maart 1427 klaagden de Hollandse steden bij de hertog van Bourgondië over de grote onveiligheid in het gebied tussen Rotterdam en Delft, maar ook verder naar het noorden, tot Haarlem toe. Overal liepen burgers van deze steden in hinderlagen van de vijand, die klaar lag om 'onse goede lude ... neder te trecken, te slaen ende te vangen, daer sy verderflick by bescadicht worden'. De hertog beval zijn baljuwen maatregelen te nemen om de burgers te beschermen³⁶⁸). Men kan zich afvragen of de baljuwen in staat waren passende maatregelen te nemen, gezien de oorlogstoestand.

Op bevel van de hertog lagen in Rotterdam vier schepen gereed, om bij een uitval uit het gebied van Gouda direct de strijd aan te binden. Het stadsbestuur liet in elk schip een vat bier leggen³⁶⁹).

Toen er bericht kwam, dat de Gouwenaars uitgetrokken waren, werden nog eens 28 mengelen bier aangevoerd. In de rekening wordt bij deze gelegenheid gesproken over 'die eerste reyse', de eerste veldtocht³⁷⁰). Dit zou betekenen dat de Rotterdammers er meerdere keren met hun schepen op uit getrokken zijn, maar hier bestaan verder geen gegevens over. Misschien vond in het voorjaar van 1427 een veldtocht plaats. Op 26 maart verzocht Rotterdam aan Dordrecht om met zes schepen voor de monding van de Lek te komen. Samen met drie Rotterdamse schepen zouden zij moeten verhinderen, dat de troepen van Jacoba van Beieren, die in de rekening overigens nog steeds betiteld wordt als 'mijn vrouwe', de IJssel of de Lek af kwamen. Diezelfde dag werd aan Delft verzocht om 200 gewapende mannen naar Rotterdam te willen zenden, zodra het stadsbestuur daarom zou vragen, aangezien de Rotterdammers op het punt stonden om uit te trekken³⁷¹). Of de Gouwenaars eind maart werkelijk een uitval deden, wordt uit de rekening niet duidelijk.

Een maand later waarschuwden Rotterdam en Dordrecht de vertegenwoordigers van de landsheer voor een grote expeditie van de Gouwenaars³⁷²). Op 28 april werd een bode met hetzelfde bericht naar Delft gezonden³⁷³). Uit het feit dat deze bode bij nacht gezonden werd, kan men afleiden dat de ongerustheid van de Rotterdammers groot was. Of de dreiging dit keer reëel was, is niet te zeggen.

Uit dit alles blijkt dat de stad een defensieve houding aannam en pas in het geweer kwam wanneer uitvallen uit het gebied van Gouda dreigden. Als kleine stad, met vrij schamele verdedigingswerken, kon Rotterdam zich op eigen kracht geen offensieve houding permitteren. Nu stond Rotterdam aan de kant van de hertog van Bourgondië en deze had veel troepen naar Holland gezonden. De aanwezigheid van deze troepen betekende echter geen onverdeeld positieve bijdrage aan de veiligheid en de rust van de stad.

Een onaangenaam gevolg van de oorlog was de legering van een garnizoen binnen de stad, onder aanvoering van een kapitein. Aanvankelijk was het kapiteinschap in handen van Hendrik van Wassenauer. Later, waarschijnlijk nog in 1426, werd een zekere heer Van den Bosch tot kapitein benoemd³⁷⁴). De binnen de stad gelegeerde troepen werden aangeduid als 'pickaerts' of 'pickaerden', wat betekent dat zij voornamelijk uit Picardië afkomstig geweest zullen zijn. Aangezien uit de rekening ook blijkt dat er Vlamingen bij

waren, moet het begrip Picardiërs zeer ruim worden opgevat als afkomstig uit Noord-Frankrijk en Vlaanderen³⁷⁵).

Deze troepen hebben in de stad zeer veel overlast veroorzaakt. De oorzaak lag bijna altijd in het feit dat de soldaten niet op tijd werden betaald. Het gevolg was dat zij lastig werden, zowel voor hun meerderen als voor de burgerij. Dit verschijnsel deed zich ook in andere steden voor. In Leiden richtten de 'Pykairts' op 24 december 1426 grote schade aan, waarvoor deze stad een vergoeding van de tesorier ontving³⁷⁶).

Het Rotterdamse stadsbestuur heeft zich in 1426/27 verscheidene keren bezig moeten houden met de moeilijkheden, die deze troepen veroorzaakten. Op 9 juni 1426 ging burgemeester Gijsbrecht Willemsz. naar Haarlem om aan stadhouder Roeland van Uutkerke en aan de tesorier te melden dat de soldaten van plan waren te deserteren, omdat zij nog veertien dagen soldij te goed hadden. De burgemeester verzocht geld naar Rotterdam te zenden om de troepen te betalen. Zijn reis had succes, want uit de volgende post in de rekening blijkt dat een zekere Jacob van Nyekerc naar Haarlem ging om bij de jonkheer van Gaesbeek en Roeland van Uutkerke, de beide stadhouders van de hertog van Bourgondië, het benodigde geld op te halen³⁷⁷).

In de zomer van 1426 bleef het verder rustig, maar in oktober kwam het tot ernstige incidenten tussen Picardiërs en Rotterdammers. Bij een vechtpartij kwam een soldaat om het leven, waarop de daders hun toevlucht zochten op het kerkhof. De kapitein wilde hen er af laten halen. Het stadsbestuur wist met deze zaak niet goed raad en zond de stadssecretaris met de pastoor naar Delft om te informeren naar het recht van het kerkhof en om te vragen hoe het stadsbestuur van Delft in een dergelijk geval zou handelen³⁷⁸). Hoe deze zaak is afgelopen, is niet bekend. Van één van de daders weten wij zeker dat hij het er in ieder geval levend heeft afgebracht, aangezien hij drie jaar later twee keer bij een vechtpartij betrokken was³⁷⁹).

Het bleef onrustig in de stad. Op 12 november gingen burgemeester Gijsbrecht Willemsz. en de schout naar Haarlem, om aan de tesorier en de raad van de hertog te melden dat de soldaten hun kapitein grote overlast aandeden over de uitbetaling van de soldij³⁸⁰). Bij de uitbetaling werd een deel van de troepen overgeslagen. De kapitein betaalde alleen de Franstalige soldaten, waarop de Vlamingen deserteerden. Het stadsbestuur stelde het vertrek van een deel van de troepen, ondanks alle overlast die zij veroorzaakten,

niet op prijs. Op 26 november eiste het stadsbestuur dat Rotterdam weer in verdedigbare toestand werd gebracht. Indien dit niet gebeurde, zou men de hertog van Bourgondië melden dat de stad er onverdedigd bij lag³⁸¹). Gegevens over het zenden van een bode naar de hertog in het najaar van 1426 ontbreken echter, zodat wij mogen aannemen dat het niet zo ver gekomen is.

Om desertie te voorkomen leende de stad een bedrag van 43½ Beyersgulden aan Hendrik van Wassenaer, om zijn soldaten te betalen. Een datum is niet bekend, maar het moet vóór het einde van 1426 geweest zijn³⁸²). Ook aan de troepen van de heer van L'Isle-Adam, opperbevelhebber van de Bourgondische troepen in Holland³⁸³), werd geld, proviand en onderdak verstrekt³⁸⁴).

In januari 1427 raakte de stad in opschudding door een conflict tussen de troepen van de heer van L'Isle-Adam en die van de heer Van den Bosch, die inmiddels kapitein van Rotterdam geworden was. Op 28 januari werd een bode naar Haarlem gezonden om tesorier en raad te vragen naar Rotterdam te komen om dit geschil te beslechten, zodat de rust in de stad zou weerkeren. Zij beloofden te komen, maar kwamen deze belofte niet na. Een week later, op 4 februari, zond het stadsbestuur wederom een bode naar Haarlem over deze zaak. Ondanks de in Rotterdam heersende paniek arriveerden de tesorier en de raad pas op 9 februari, samen met vertegenwoordigers van de steden van Noord-Holland op weg naar Dordrecht, waar zij de hertog van Bourgondië zouden ontmoeten³⁸⁵). Kennelijk was de zaak voor hen niet zo urgent. Na twee verzoeken van het Rotterdamse stadsbestuur kwamen zij pas langs, omdat zij toch die kant uit moesten.

De heer van L'Isle-Adam zal nog niet direct met zijn troepen vertrokken zijn. Op 14 februari gingen burgemeester Gijsbrecht Willemsz., schout Wouter Jansz. en de schepen Pieter Geen naar Dordrecht om de hertog, diens raad en de afgevaardigden van de steden van Noord-Holland in te lichten over de last, die Rotterdam dagelijks ondervond van de Picardiërs en de heer van L'Isle-Adam³⁸⁶). Korte tijd later zal laatstgenoemde met zijn troepen weggetrokken zijn. Toen hij met zijn krijgsvolk weer in de richting van de stad kwam, zond het stadsbestuur een bode om hem te melden dat op de komst van zijn troepen geen prijs werd gesteld³⁸⁷).

Uit de rekening over 1426/27 blijkt hoe diep de oorlog op het Hollandse platteland en de moeilijkheden met de binnen de stad gelegeerde troepen ingrepen in het leven in Rotterdam en diens gevolge ook in de activiteiten van het stadsbestuur.

3. *Contacten met het landsheerlijk gezag in 1426/27*

Het Rotterdamse stadsbestuur zocht direct na zijn ambtsaanvaarding op 1 mei 1426 contact met het landsheerlijk gezag. Reeds diezelfde dag ging burgemeester Hughe Nachtegael naar Delft, om met de tesorier te spreken over het sturen van een bode naar de hertog van Bourgondië, die op dat moment in Vlaanderen verbleef. Rotterdam wilde dat de tesorier en stadhouder Roeland van Uutkerke aan alle Hollandse steden opdracht gaven om één man naar de hertog te sturen om hem verslag uit te brengen over de toestand, waarin het land zich bevond³⁸⁸).

Kort daarop werd een zekere Claes Claesz., op sommige plaatsen in de rekening aangeduid als 'der stede knecht', naar Vlaanderen gestuurd met de opdracht om de hertog mede te delen hoe de toestand in Holland was en om hem te vragen wanneer hij weer naar Holland zou komen. Het werd een lange reis voor de Rotterdamse bode. Toen hij in Vlaanderen kwam, bleek Philips daar niet meer te zijn, zodat hij hem te paard achterna moest reizen tot Hesdin in Artois³⁸⁹). De hertog was daar op 16 mei aangekomen en bleef daar tot 21 mei³⁹⁰).

Vóór 4 juni moet Claes Claesz. weer teruggekeerd zijn in Rotterdam, aangezien hij op die dag naar Delft werd gezonden³⁹¹). Het is niet bekend of hij al een bericht meebracht over de komst van de hertog. Het stadsbestuur vernam van de bode van Amsterdam, dat dus ook iemand naar de hertog had gestuurd, dat Philips onderweg was naar Holland en zich op 25 juni zou inschepen in Sluis³⁹²). Zo snel ging het echter niet. De hertog kwam pas op 27 juni aan in Sluis en bleef daar nog een week. Op 7 juli arriveerde hij in Rotterdam, waar hij zich ook nog op 8 juli bevond. Daarna ging hij naar Haarlem en op 13 juli bevond hij zich in Delft³⁹³).

Het is vreemd dat in de stadsrekening geen melding gemaakt wordt van het bezoek van de hertog. Men zou verwachten dat het stadsbestuur hem een maaltijd zou aanbieden, maar hierover is niets te vinden. Wel schonk de stad aan de hofmeester van de hertog twee kannen wijn, maar het is niet bekend of dit ter gelegenheid van dit bezoek plaatsvond³⁹⁴). Aan andere hoge bezoekers, die in dat jaar een bezoek aan Rotterdam brachten, zoals de raden van de koning van Engeland en van de hertog van Bedford, werd ook wijn geschonken, terwijl de heren van Gaesbeek en van L'Isle-Adam, respectievelijk stadhouder en opperbevelhebber van de hertog in Holland, snoek en paling van het stadsbestuur ontvingen³⁹⁵). Waarschijnlijk heeft de hertog zijn verblijf in Rotterdam uit eigen

middelen bekostigd³⁹⁶).

Hoewel van enig contact tussen het stadsbestuur en de hertog, tijdens diens korte bezoek aan Rotterdam, niets blijkt, wenste het stadsbestuur de hertog toch te spreken. Op 13 juli ging burgemeester Gijsbrecht Willemsz. naar Delft, waar de hertog op dat moment verblijf hield. Samen met een zekere Aelwijn Florisz., een Rotterdamse poorter, verzocht hij aan de hertog om een kwestie tussen deze Aelwijn en de heer Van der Veer, dit was Hendrik van Borselen, stadhouder van Zeeland en één van de raden van de hertog, te willen regelen. De hertog gaf aan dit verzoek gevolg³⁹⁷).

In dit geval nam het stadsbestuur contact op met de hertog in het belang van één rijke burger³⁹⁸), maar enige tijd later waren er belangrijker zaken aan de orde. De hertog was naar Holland gekomen om van de steden geld te krijgen voor zijn oorlogvoering. De oorlog in Holland had zich in 1426 uitgebreid door een opstand van de Kennemers. Deze hadden in het voorjaar het beleg voor Haarlem geslagen. De stad was echter ontzet en in de zomer slaagde de heer van L'Isle-Adam er in de opstand neer te slaan³⁹⁹). Deze opstand betekende een aanzienlijke verzwaring van de oorlogskosten, die door de steden gedragen moesten worden.

Eind juli kwamen de steden met de hertog bijeen in Haarlem. Rotterdam zond een delegatie van vijf man, bestaande uit Wouter Jansz., schout, burgemeester Gijsbrecht Willemsz. en uit Pieter Geen, Willem Jansz. en Boudijn Fijck. De hertog wilde van de steden geld hebben voor zijn ridderschap en zijn 'luden van wapenen'. De steden zouden geen troepen hoeven te leveren, wanneer zij zouden betalen⁴⁰⁰). Uit de rekening blijkt dat Rotterdam voor de oorlog tegen de Kennemers 4224 pond moest betalen⁴⁰¹). Deze som bedroeg meer dan twintig procent van alle uitgaven, die het stadsbestuur in 1426/27 deed⁴⁰²).

Misschien is Rotterdam bij de vaststelling van haar bijdrage nog enigszins ontzien, op grond van de verliezen, die zij het jaar daarvoor bij Schoonhoven geleden had⁴⁰³). Er moeten althans toezeggingen aan de stad gedaan zijn. Eind augustus gingen baljuw Geerlof Jansz. en burgemeester Gijsbrecht Willemsz. naar Leiden, ontboden door de hertog, omdat de stad kennelijk in gebreke gebleven was met de betaling voor de soldij, waarop Gijsbrecht Willemsz. uitlegde dat aan Rotterdam beloofd was dat de stad kon volstaan met een geringer bedrag⁴⁰⁴). Of deze verklaring geaccepteerd werd, weten wij niet. Het blijft echter een feit dat de bestrijding van de Kennemer opstand de stad veel geld heeft gekost.

Het bedrag van ruim 4200 pond was nog niet alles; de stad moest nog meer betalen. Vóórdat de hertog op 1 oktober weer naar Vlaanderen vertrok hield hij een dagvaart met de ridderschap en de steden van Holland. Hier werd overeengekomen dat deze de hertog 30.000 schilden zouden geven, bestemd als soldij voor zes maanden voor 1500 gewapenden⁴⁰⁵). De hertog was alweer uit Holland vertrokken, toen de steden met de tesorier en de raden in Leiden bijeenkwamen om de quoten van de aan de hertog toegezegde 30.000 schilden vast te stellen. Namens Rotterdam waren burgemeester Hughe Nachtegael, Daem Stoppelmansz. en Claes Vrancenz. bij deze vergadering aanwezig⁴⁰⁶). Rotterdam moest 1250 schilden betalen, Haarlem 5000, Leiden en Delft elk 3500, Amsterdam 3000, Hoorn 2000 en Enkhuizen 625 schilden⁴⁰⁷). Er van uitgaande dat deze bedragen enigszins een weerspiegeling vormen van het inwonertal en het economisch belang van de genoemde steden, zien wij dat Rotterdam in deze tijd nog een stadje van weinig betekenis was. Dit maakte de financiële last voor de stad echter niet lichter. De 1250 schilden waren gelijk aan 3750 pond⁴⁰⁸). Tezamen met de 4224 pond, die de stad voor de bestrijding van de Kennemer opstand had moeten betalen, kwam het totale aandeel van de oorlogskosten op veertig procent van alle uitgaven in 1426/27, nog afgezien van de kosten die de stad moest maken voor haar verdediging tegen de Hoeken uit Gouda⁴⁰⁹). De in hoofdstuk II genoemde gedwongen lening zal ongetwijfeld een gevolg geweest zijn van de zeer hoge extra lasten, die voortvloeiden uit de oorlogstoestand in Holland.

De contacten die het stadsbestuur in het najaar van 1426 onderhield met de vertegenwoordigers van de landsheer over de moeilijkheden met de in de stad gelegde troepen, zijn in de vorige paragraaf reeds aan de orde gekomen. De hertog, die op 1 oktober via Rotterdam naar Vlaanderen vertrokken was⁴¹⁰), is in de periode tot 1 mei 1427 niet meer in de stad geweest. Nog één keer werd een bode naar de hertog gezonden. Dit was Claes Claesz., die in mei 1426 de hertog tot Hesdin achterna was gereisd. De reden voor de zending van een bode wordt niet vermeld. Op 4 januari 1427 vertrok hij naar Zierikzee, maar de hertog bleek zich voor Zevenbergen te bevinden, een vesting van de Hoeken, die al maandenlang belegerd werd⁴¹¹). De hertog was vóór 4 januari in het geheel niet in Zierikzee geweest⁴¹²), zodat het niet duidelijk is waarom het stadsbestuur de bode hier eerst heen stuurde. Claes Claesz. begaf zich vervolgens

naar Zevenbergen. In de rekening worden zijn kennelijk nogal hoge reiskosten verantwoord met de mededeling dat hij telkens een schip voor zich alleen moest huren⁴¹³). Er zullen weinig mensen in die omgeving gereisd hebben, hetgeen een aanwijzing zou kunnen zijn voor een ook daar heersende onveilige toestand.

In februari vergaderde de hertog met de steden in Dordrecht. In de vorige paragraaf hebben wij al gezien, hoe een delegatie van het Rotterdamse stadsbestuur daar zijn beklag deed over de moeilijkheden met de in de stad gelegerde troepen⁴¹⁴).

De contacten tussen Rotterdam en de landsheer of diens vertegenwoordigers stonden in 1426/27 grotendeels in het teken van de oorlog in Holland en de gevolgen die deze voor Rotterdam met zich meebracht op militair en financieel gebied. Leden van het stadsbestuur maakten verscheidene reizen om over deze zaken te spreken. Daarnaast maakten zij ook reizen naar verschillende steden, in en buiten Holland, om besprekingen te voeren over zaken die betrekking hadden op de verhouding tussen Rotterdam en de desbetreffende steden.

4. Contacten met andere steden in 1426/27

De contacten die het stadsbestuur namens de stad onderhield met andere steden, hadden zowel de behartiging van de belangen van de stad als geheel, als die van enkele burgers uit de stad tot doel. Burgers uit Rotterdam konden in andere steden in moeilijkheden raken, waarop het stadsbestuur stappen moest ondernemen om haar medeburgers bij te staan. De moeilijkheden waar individuele burgers uit een bepaalde stad tijdens hun verblijf in een andere stad in konden geraken, konden door hun eigen schuld veroorzaakt zijn, maar konden ook een gevolg zijn van het door hun stadsbestuur gevoerde beleid.

Een duidelijk voorbeeld hiervan is het regelmatig terugkerende verschijnsel van de achterstand in de betaling van lijfrenten, ook wel lijfpensiën genaamd. De zogenaamde verkoop van lijfrenten was voor de stad een belangrijk middel om aan geld te komen. Rotterdam verkocht haar lijfrenten voornamelijk in Vlaanderen, Brabant en Utrecht. Kapitaalbezitters uit die gewesten belegden hun geld door het aan een stad te geven die op haar beurt aan de kapitaalverschaffer op gezette tijden een rente uitkeerde. Hoewel de verkoop van lijfrenten aan de stad voor het moment geld verschaftte, vormde deze op lange termijn een drukkende last op de uitgaven. De uitkering van lijfrenten hield meestal bij de dood van de kapitaal-

verschaffer op, zodat de lasten voor de stad niet eeuwig bleven bestaan, maar een stagnatie in de uitbetaling van lijfrenten kon ernstige gevolgen hebben.

Wanneer de stad achterstallig was in het uitkeren van lijfrenten, konden de benadeelde rentetrekken dit verhalen op individuele burgers uit die stad. Zo konden Rotterdamse kooplieden in Utrecht of Antwerpen gegijzeld worden, wanneer het stadsbestuur zijn verplichtingen tegenover de in genoemde steden wonende rentetrekken niet nakwam. Omdat juist kooplieden van dit soort zaken het slachtoffer werden, betekenden financiële problemen van de stad vaak een belemmering van de handel⁴¹⁵). In hoofdstuk I hebben wij gezien hoe dergelijke financiële problemen in 1435 leidden tot de instelling van de Raad van Veertig, waaruit vier tesoriers zich met het beheer van de stedelijke financiën bezig gingen houden⁴¹⁶).

Ook in de beide overgebleven stadsrekeningen zien wij de problemen met de uitbetaling van de lijfrenten. In 1426/27 werd een groot deel van de inkomsten van de stad uit de verpachting van accijnzen direct daarvoor gebruikt⁴¹⁷). Ondanks de voortdurende druk van de renteschuld bleef het stadsbestuur moeite doen om lijfrenten te verkopen, zelfs in plaatsen waar moeilijkheden dreigden wegens een achterstand in de uitbetaling. In 1426 was dit het geval in *Antwerpen*. Een bode uit die stad kwam naar Rotterdam om het Rotterdamse stadsbestuur te waarschuwen dat lijf en goed van Rotterdamse burgers gevaar liepen, als de stad achter zou blijven in de betaling van lijfrenten⁴¹⁸). Deze bode kwam namens Symon Claesz., op een andere plaats in de rekening aangeduid als 'onssen fijnre t' Antwerpen', een bankier via wie de verkoop en uitbetaling van lijfrenten plaatsgevonden zal hebben⁴¹⁹). In juni gingen burgemeester Hughe Nachtegael en stadssecretaris Hobbe Willemsz. naar Antwerpen om met Symon af te rekenen en tegelijk te onderzoeken of Rotterdam nog meer lijfrenten kon verkopen⁴²⁰). De behoefte aan kasgeld zal op dat moment zo groot geweest zijn, dat het stadsbestuur bereid was nog meer verplichtingen aan te gaan in dezelfde stad, waar kort daarvoor Rotterdamse burgers nog gevaar liepen, omdat hun stad haar bestaande verplichtingen niet eens op tijd kon nakomen.

Het stadsbestuur trad ook op ter bescherming van de belangen van poorters, die in andere plaatsen moeilijkheden kregen, zonder dat daarbij sprake was van een directe verantwoordelijkheid van het stadsbestuur. Op 17 juni 1426 gingen burgemeester Hughe Nachtegael en secretaris Hobbe Willemsz., alvorens naar Antwerpen te

reizen, eerst naar *Brielle*, waarbij ook een zekere Willem Willemsz. meeding. Met het bestuur van die stad moesten een aantal zaken besproken worden, zoals de accijns van de tonnen, waarmee waarschijnlijk de betonning in de Maasmond bedoeld zal zijn. Een ander onderwerp was het gedrag van de Brielse 'boomsluter', de man die de afsluitboom van de haven bediende. Deze had Rotterdammers geld afgeperst alvorens hen door te laten. Tenslotte moest een conflict tussen een Brielse en een Rotterdamse burger worden opgelost⁴²¹). Aangezien over verdere moeilijkheden tussen beide steden niets bekend is, mogen wij er van uitgaan dat deze betrekkelijk kleine zaken tijdens de besprekingen in juni 1426 zijn opgelost.

Ook in *Goedereede* ondervonden Rotterdammers moeilijkheden. Op 11 juni werd een bode naar die stad gezonden, omdat poorters van Rotterdam daar 'becommert' waren, wat kan betekenen dat beslag op hun goederen werd gelegd of dat zij gegijzeld werden⁴²²). De oorzaak van deze moeilijkheden is onbekend, maar uit het feit dat het stadsbestuur een bode stuurde en niet zelf afgevaardigden naar *Goedereede* stuurde, kan men afleiden dat het hier om particuliere kwesties gegaan zal zijn, die niet door onderhandelingen tussen beide stadsbesturen hoefden te worden opgelost.

Met de steden in de directe omgeving van Rotterdam waren de contacten niet bijzonder intensief, hoewel men dit wel verwachten zou, gezien de oorlogstoestand. Met *Dordrecht* beperkten de contacten zich tot het nemen van gezamenlijke maatregelen tegen dreigende uitvallen uit het gebied van Gouda, in het voorjaar van 1427⁴²³). De altijddurende conflicten over de Dordtse stapel zullen als gevolg van de oorlogstoestand tijdelijk zijn blijven rusten⁴²⁴). Ook van contacten met *Schiedam* is opvallend weinig sprake. Eén keer werden besprekingen tussen Rotterdam, Schiedam en *Delft* gevoerd. Over het onderwerp van deze besprekingen is niets bekend, maar het is zeer waarschijnlijk dat de bedreiging door de Hoeken onderwerp van gesprek is geweest⁴²⁵). In de vorige paragraaf hebben wij reeds melding gemaakt van militaire steun van Delft aan Rotterdam en van het juridische advies, dat Rotterdam aan Delft vroeg in de zaak van de op het kerkhof gevluchte daders van een doodslag⁴²⁶).

5. Contacten met het landsheerlijk gezag in 1429/30

De toestand in Holland en met name in het gebied rond Rotterdam was in dit jaar een geheel andere dan die van enkele jaren daarvoor.

Door het sluiten van een overeenkomst tussen Philips van Bourgondië en Jacoba van Beieren, de zogenaamde zoen van Delft, op 3 juli 1428, was aan de oorlog in Holland een einde gekomen. Philips had Jacoba erkend als landsvrouw van Holland en Zeeland, terwijl zij hem erkende als ruwaard (= regent) en opvolger. Het bestuur over Holland en Zeeland zou uitgeoefend worden door een raad van negen, waarvan drie leden op voordracht van Jacoba werden benoemd. Dit stelsel functioneerde slechts korte tijd en op 15 februari 1429 werd het bestuur opgedragen aan Roeland van Uutkerke en Boudewijn van Zwieten, eerstgenoemde als gouverneur, laatstgenoemde als tesorier⁴²⁷).

Rechtstreekse contacten tussen het stadsbestuur van Rotterdam en de hertog van Bourgondië zijn er tussen 1 mei 1429 en 1 mei 1430 niet geweest. In het voorjaar of het begin van de zomer van 1429, een nadere datering is niet te geven, reisden Daem Stoppelmansz., één van de schepenen, en Jan de Vette naar Den Haag. Zij waren ontboden door Jacoba van Beieren in verband met het bericht over een ernstige ziekte van de hertog van Bourgondië⁴²⁸).

Wat de beide Rotterdammers met Jacoba besproken hebben, is niet bekend, maar het bewaren van rust en orde zal zeker onderwerp van gesprek geweest zijn. Om te voorkomen dat er oproer zou ontstaan, werden de 'moergesellen', waarschijnlijk een soort hulp-politie, binnen de stad geroepen⁴²⁹). Dit wijst op een opstandige stemming onder de bevolking, wat geen wonder zou zijn na een oorlog die gepaard ging met een economische inzinking, die in 1428 reeds tot sociale onrust in Delfland had geleid⁴³⁰). Na enige tijd kwam er een bericht dat de hertog aan de beterende hand was⁴³¹). Over enige onrust is verder niets bekend.

Jacobica van Beieren heeft in dit jaar één keer een bezoek aan Rotterdam gebracht. Dit bezoek moet eind 1429 plaatsgevonden hebben. Jacoba bezocht de stad op doorreis naar Vlaanderen, om het huwelijk tussen Philips van Bourgondië en Isabella van Portugal bij te wonen. Dit huwelijk werd op 7 januari 1430 in Damme, nabij Brugge, gesloten. Het stadsbestuur schonk aan Jacoba bij haar bezoek vijf snoeken en twee kannen wijn⁴³²).

De overige contacten met het landsheerlijk gezag verliepen via de stadhouder, raden of ambtenaren van de hertog. In de zomer van 1429 ontstonden problemen over het aandeel in de bede, dat door de stad opgebracht moest worden. Op 20 juli zond het stadsbestuur een bode naar 'meester Joest', dit was meester Joost van Steeland, één van de ambtenaren van het landsheerlijk bestuur⁴³³). Deze had het

aandeel van Rotterdam vastgesteld op 1250 schilden, terwijl het stadsbestuur van mening was dat dit aandeel niet hoger was dan 1200 schilden⁴³⁴). Op 19 augustus kwam meester Joost naar Rotterdam en kreeg van het stadsbestuur een maaltijd aangeboden⁴³⁵). Men zal moeite gedaan hebben om hem gunstig te stemmen. De stad had uiteindelijk succes bij haar verzet tegen de te hoge aanslag, want zij betaalde dat jaar slechts 1200 schilden. De bede werd in twee termijnen betaald. Op St. Jan betaalde de stad 500 schilden, omdat de vorige burgemeesters al 100 schilden als voorschot hadden betaald. Op Kerstavond werd de tweede termijn van 600 schilden betaald. Op bevel van de hertog moest weer een voorschot van 100 schilden betaald worden, wat afgetrokken mocht worden van het op de volgende St. Jansdag te betalen bedrag⁴³⁶). De tesorier en de stadhouder hadden om een voorschot van 200 schilden gevraagd. Op 13 november 1429 hadden Gijsbrecht Willemsz. en secretaris Hobbe Willemsz. hun toegezegd dat zij bereid waren om te kijken of zij dit bedrag bijeen konden brengen⁴³⁷). Uit de rekening blijkt echter dat de stad slechts 100 schilden als voorschot heeft betaald.

In de zomer van 1429 ontstonden moeilijkheden tussen Rotterdam en de tollenaar van Geervliet. Deze had Rotterdammers, die bier vervoerden, tegengehouden en beslag op hun goederen laten leggen. Op 19 september gingen burgemeester Hughe Nachtegael en Gijsbrecht Willemsz., samen met Boudijn Martijnsz., naar de tesorier in Leiden, met het verzoek de tollenaar te ontbieden om verantwoording af te leggen. Op 25 september gingen Hughe en Gijsbrecht, nu vergezeld door Claes Wiggersz., weer naar Leiden voor deze zaak⁴³⁸).

Hoe de zaak is afgelopen is niet bekend. De tollenaar had op zijn beurt ook last ondervonden van Rotterdammers. Met de burgemeester van Geervliet kwam hij naar Rotterdam om een procesdag vast te stellen, bij welke gelegenheid beide heren vriendelijk werden ontvangen door het stadsbestuur⁴³⁹). Omdat de ontvangst van de burgemeester en de tollenaar niet gedateerd is in de rekening, kunnen wij niet zeggen of deze kwestie ook rond september 1429 speelde en of er zodoende een verband tussen beide zaken bestond.

Leden van het stadsbestuur waren ook aanwezig op vergaderingen van tesorier, stadhouder en raad met de Hollandse steden, waar verscheidene onderwerpen van binnen- en buitenlandse politiek werden besproken. Een belangrijk onderwerp van gesprek vormden de zogenaamde zoenen van Utrecht, die een eind moesten

maken aan het Utrechtse schisma, dat na de dood van bisschop Frederik van Blankenheim, in 1423, ontstaan was. De door de kapittels gekozen Rudolf van Diepholt was gesteund door Jacoba van Beieren en de Hoeken, terwijl de door de paus benoemde Zweder van Kuilenburg door Philips van Bourgondië en de Kabeljauwen werd geholpen. Op 12 januari 1430 kondigde Philips de vrede met Rudolf van Diepholt af. Deze behield de bisschopszetel⁴⁴⁰). De overeenkomst tussen Philips en Rudolf werd echter voorafgegaan door enkele vergaderingen met de Hollandse steden.

Op 1 oktober 1429 gingen burgemeester Hughe Nachtegael en Daem Stoppelmansz. naar de eerste vergadering over deze zaak, in Leiden. Zij wezen op de achterstallige lijfrenten, die Rotterdam in Utrecht schuldig was. In de te sluiten overeenkomst moest hierover een regeling worden getroffen⁴⁴¹). De kwestie van de lijfrenten zal voor meer Hollandse steden een rol hebben gespeeld. Begin mei 1430 hadden de steden de zoen nog steeds niet bezegeld⁴⁴²).

De te sluiten overeenkomst met Utrecht kwam op 7 november weer aan de orde op een vergadering in Leiden, tussen de vertegenwoordigers van de landsheer en de Hollandse steden. Ook de Dordtse stapel was hier onderwerp van gesprek. Rotterdam werd in deze vergadering vertegenwoordigd door de baljuw, de schout en burgemeester Hughe Nachtegael⁴⁴³).

Een andere zaak waarover de stad contact opnam met de vertegenwoordigers van het landsheerlijk gezag, betrof de Arkelse lenen. Hoewel het land van Arkel sedert 1412 tot Holland behoorde, had de hertog van Gelre delen van het land van Arkel weten te verwerven⁴⁴⁴). Eind 1429 riep de hertog van Gelre de leenmannen van de heer van Arkel op naar Leerdam te komen om hem leenhulde te doen. Er zullen in Rotterdam enkele leenmannen van Arkel gewoond hebben, die met deze oproep geen raad wisten, waarop het stadsbestuur een bode naar de tesorier zond om te vragen wat diens mening over deze zaak was⁴⁴⁵). Deze vraag zal ook door vele anderen gesteld zijn, zodat enige tijd later een 'openen plackaert' werd uitgevaardigd, waarin aan de leenmannen van Arkel werd verboden om aan de hertog van Gelre leenhulde te doen⁴⁴⁶).

Naast contacten over financiële en politieke kwesties onderhield het stadsbestuur ook contacten met het landsheerlijk gezag, waarbij de stad optrad als verdedigster van de belangen van de individuele burgers⁴⁴⁷). Ook een bepaalde misdadiger, een zekere Vechter Pietersz., gaf aan het stadsbestuur de nodige zorg. Twee keer reisden vertegenwoordigers van het stadsbestuur naar de tesorier om te

zorgen dat Vechter berecht zou worden⁴⁴⁸).

Een bijzondere opdracht voor het stadsbestuur was het ophalen van stadhouder Roeland van Uutkerke uit Zevenbergen. Terugkerend uit Vlaanderen wenste hij een geleide naar Holland, waarop op 15 april 1430 een bode naar Zevenbergen werd gezonden, om heer Roeland te vragen tot waar en in hoeverre het stadsbestuur hem tegemoet moest komen⁴⁴⁹). De bode bracht snel antwoord en reeds op 17 april trokken de schout, burgemeester Traveys Jansz., Jan de Vette en Jan Willemsz. samen met de stedelijke schutterij met zes roeischuiten en drie barken naar Zevenbergen om heer Roeland naar Holland te geleiden⁴⁵⁰).

Begin mei werd in Rotterdam een dagvaart gehouden met de Hollandse steden, waar ook gesproken werd over de bezegeling van de zoen van Utrecht, die reeds op 12 januari gesloten was⁴⁵¹). De kwestie van de achterstallige lijfrenten zal op dat moment nog steeds niet geregeld zijn.

6. *Contacten met andere steden in 1429/30*

Met de in de omgeving van Rotterdam gelegen steden werden in dit jaar meer contacten onderhouden dan in 1426/27. Het stadsbestuur ontving een burgemeester van *Delft*, die naar Rotterdam gekomen was om besprekingen te voeren⁴⁵²). Hoewel het onderwerp van deze besprekingen niet vermeld wordt, mogen wij veronderstellen dat er gesproken zal zijn over een bijdrage van Delft in de reparatiekosten van heulen in de buurt van Overschie, die in de kort daarvoor beëindigde oorlog vernield zullen zijn. De eerste reis, die het stadsbestuur na 1 mei 1429 ondernam, was een tocht naar Overschie om te onderzoeken hoe men deze heulen kon herstellen⁴⁵³). Omstreeks dezelfde tijd werd een bode naar Delft gezonden, om te vragen in hoeverre die stad bereid was in de herstellingskosten bij te dragen⁴⁵⁴). Rotterdam zal zelf niet in staat geweest zijn deze kosten op te brengen.

In januari 1430 werkten beide steden samen om een voortvluchtige misdadiger te arresteren en te berechten. Op 16 januari achtervolgden burgemeester Traveys Jansz. en zes andere –niet met name genoemde– personen een zekere Vechter Pietersz. tot Delft, alwaar deze gearresteerd werd. Op 21 januari gingen Traveys Jansz. en Everaet Claesz., een schepen, naar de tesorier en de raad in Leiden, om te bewerkstelligen dat Vechter in Rotterdam of Delft berecht zou worden⁴⁵⁵).

De verhouding tussen Rotterdam en *Dordrecht* was dit jaar

redelijk. Een goede relatie tussen beide steden werd bemoeilijkt door het Dordtse stapelrecht, waarover tussen de veertiende en de zestiende eeuw voortdurend conflicten bleven bestaan⁴⁵⁶). Op 7 november 1429 was de Dordtse stapel onderwerp van gesprek geweest op een dagvaart te Leiden⁴⁵⁷). Enkele weken daarvoor had Dordrecht aan andere Hollandse steden verzocht twee of drie leden van hun bestuur te zenden. Rotterdam zal hier weinig voor gevoeld hebben, want het stuurde eerst een bode naar Dordrecht om te zien of de andere steden aan deze oproer gehoor gegeven hadden⁴⁵⁸). Blijkbaar was dit wel het geval, zodat de schout Wouter Jansz. en burgemeester Hughe Nachtegael op 25 oktober naar Dordrecht vertrokken⁴⁵⁹). Het onderwerp van deze besprekingen is ongetwijfeld de Dordtse stapel geweest, één van de agendapunten van de in Leiden te houden dagvaart. Dordrecht zal met de andere steden van te voren over deze zaak hebben willen spreken.

In de winter 1429/30 steunde Rotterdam Dordrecht in een geschil met de legeraanvoerder Jan van Uutkerke, die Dordtse landpoorters in de Krimpenerwaard gevangen genomen en naar het kasteel van Gouda gevoerd had, wegens moeilijkheden over de betaling van de bede. Dordrecht vroeg Rotterdam om hulp. Op 14 december gingen de schepenen Everaet Claesz. en Pieter Geen naar Dordrecht. Nadat zij in Rotterdam teruggekeerd waren en verslag hadden uitgebracht, zond het stadsbestuur een bode naar Dordrecht om te melden dat Rotterdam bereid was te helpen⁴⁶⁰). Op 20 december ging stadssecretaris Hobbe Willemsz. naar Leiden om de tesorier en de raden namens Dordrecht te vragen de zaak op te schorten totdat de hertog van Bourgondië in Holland zou komen. Zij antwoordden dat zij inmiddels meester Joost van Steeland naar Gouda hadden gezonden in verband met deze zaak⁴⁶¹).

In het voorjaar van 1430 ontstonden enige moeilijkheden over een schip, geladen met kalk, gekocht door Rotterdam ten behoeve van de stad en de kerk, dat geen toestemming kreeg naar Rotterdam te varen. Over deze zaak – waarvan de afloop niet bekend is – werd een bode naar Dordrecht gezonden⁴⁶²). Uit dit alles blijkt, dat de verhouding met Dordrecht, ondanks de steun die de steden elkaar gaven, wanneer zij in moeilijkheden verkeerden⁴⁶³), door het Dordtse stapelrecht voortdurend bemoeilijkt werd.

Opvallend is de goede verhouding met *Gouda*, kort daarvoor nog een gevreesde vijand van Rotterdam. Vertegenwoordigers van het Goudse stadsbestuur, die een burgeres uit die stad begeleidden, die in Rotterdam voor de dijkgraaf moest verschijnen, werden door het

Rotterdamse stadsbestuur vriendelijk onthaald⁴⁶⁴).

Begin 1430 ontstonden ernstige moeilijkheden tussen de legeraanvoerder Jan van Uutkerke, die al eerder in conflict met Dordrecht was geweest, waarbij Rotterdam zich aan de zijde van Dordrecht had geschaard, en Joris Beylinge, schout van Gouda. Rotterdam werd over deze zaak ingelicht door een burgemeester van Gouda, wiens bezoek in januari 1430 plaatsgevonden zal hebben⁴⁶⁵). Op 28 januari gingen burgemeester Hughe Nachtegael, Pieter Geen en Gijsbrecht Willemsz. naar Gouda, op verzoek van die stad, om hen te helpen en te zien of Rotterdam in deze zaak kon bemiddelen⁴⁶⁶). Deze pogingen zullen weinig succes gehad hebben. Op 11 maart ging nogmaals een afvaardiging van het Rotterdamse stadsbestuur, bestaande uit de schout, burgemeester Hughe Nachtegael en Dirk van Coudenhoven, naar Gouda om die stad in deze kwestie bij te staan⁴⁶⁷). De moeilijkheden werden niet opgelost en op 23 april werd over deze zaak een dagvaart gehouden in Leiden, waar Rotterdam vertegenwoordigd werd door de schout en burgemeester Hughe Nachtegael⁴⁶⁸). Het conflict werd pas opgelost na een dagvaart te Rotterdam, begin mei 1430⁴⁶⁹). Uit de steun van Rotterdam aan Gouda blijkt dat er weinig sprake was van ressentimenten als gevolg van de kort daarvoor beëindigde oorlog.

Eind augustus of begin september 1429 hoorde men in Rotterdam berichten over een opstand in *Schoonhoven*, gericht tegen de kapitein van de aldaar gelegerde troepen. De schout en Gijsbrecht Willemsz. begaven zich daarop naar Gouda om te vernemen of deze berichten juist waren. Deze bleken juist te zijn. Enige tijd later werd het geschil bijgelegd door de raden van de hertog en de steden. Rotterdam werd hierbij vertegenwoordigd door de schout en burgemeester Traveys Jansz.⁴⁷⁰). Een verschil met de gebeurtenissen in Gouda, een half jaar later, is het duidelijk ontbreken van sympathie van Rotterdam tegenover Schoonhoven⁴⁷¹). Het is zeer aannemelijk dat de verhouding met Schoonhoven, in tegenstelling tot die met Gouda, nog lange tijd slecht bleef als gevolg van het kapen van schepen uit de Rotterdamse haven en de daarop volgende nederlaag van Rotterdam voor de muren van Schoonhoven in 1425⁴⁷²).

Eind 1429 ondervonden Rotterdamse poorters moeilijkheden in *Zierikzee*. Op 31 december zond het stadsbestuur een bode naar die stad omdat Rotterdammers door burgers van Zierikzee achtervolgd en mishandeld waren, waarna zij in de stad gevangen gezet waren. De eerste zending van de bode zal nog weinig resultaat opgeleverd hebben. Korte tijd later werd hij weer naar Zierikzee gezonden om

aan het stadsbestuur het voorstel over te brengen om op 21 januari in Brielle ter dagvaart te komen om deze zaak te regelen⁴⁷³). Op die dag gingen burgemeester Hughe Nachtegael, Pieter Geen en stadssecretaris Hobbe Willemsz. naar Brielle, waar het geschil werd bijgelegd en overeengekomen werd dat poorters van Rotterdam en Zierikzee elkaar overal met rust zouden laten⁴⁷⁴).

Ook in *Duinkerke* vonden soortgelijke moeilijkheden plaats. Een Rotterdammer werd mishandeld door dezelfde lieden, die in Rotterdam slaags waren geraakt met helpers van de schout. Het stadsbestuur zond een bode naar Duinkerke, waarschijnlijk in april 1430, om te vragen of de Duinkerkers de zoen in stand wilden houden—deze zal gesloten zijn na de zojuist genoemde incidenten in Rotterdam—en met de vraag of Rotterdammers in het vervolg nog veilig naar Duinkerke konden reizen⁴⁷⁵).

Een stad waar de Rotterdammers in april 1430 in ieder geval niet veilig heen konden reizen, was *Utrecht*. Het stadsbestuur zond een bode naar Amersfoort om Rotterdammers, die terugkeerden van de Deventer jaarmarkt en van een pelgrimstocht uit het noorden van Duitsland, te waarschuwen niet via Utrecht te reizen. Zij liepen daar gevaar te worden gearresteerd wegens achterstallige betaling van lijfrenten⁴⁷⁶).

Bij het onderhouden van contacten met het landsheerlijk gezag en met andere steden speelden de burgemeesters verreweg de belangrijkste rol. Wanneer een delegatie van het stadsbestuur een bezoek bracht aan een andere stad of aan de vertegenwoordigers van de hertog van Bourgondië, werd deze delegatie vrijwel altijd geleid door één van de burgemeesters. Het is opvallend dat zowel in 1426/27 als in 1429/30 de meeste dienstreizen gemaakt werden door de burgemeester, die de meeste bestuurservaring had. In het eerstgenoemde jaar was dit Gijsbrecht Willemsz., in het laatstgenoemde jaar Hughe Nachtegael. Bij een aantal belangrijke reizen gingen ook de baljuw of de schout mee. De stad werd echter naar buiten toe het meest vertegenwoordigd door de burgemeesters. De schepenen speelden hierbij een ondergeschikte rol. Als zij deel uitmaakten van een delegatie, werden zij alleen met hun naam aangeduid. Een functie-aanduiding, zoals bij baljuw, schout of burgemeesters altijd genoemd wordt in de stadsrekeningen, ontbreekt bij de schepenen.

NOTEN

- 1) Oud-archief Rotterdam, inv. nr. 1.
- 2) T.S. Jansma, De oudste geschiedenis van Rotterdam, in: Rotterdams Jaarboekje IV, 8 (1940), p. 1-34.
- 3) id., p. 13-19; H. ten Boom, Vragen naar begin en ontwikkeling van Rotterdams stadsbestuur, in: Rotterdams Jaarboekje VIII, 8 (1980) p. 146-147.
- 4) Oud-archief Rotterdam, inv. nr.2.
- 5) Voor een uitgave van de tekst zie: Jansma, a.w., p. 29 e.v.
- 6) De opvatting dat er een duidelijk verschil tussen raden en burgemeesters zou hebben bestaan, vindt men bij R. Fruin, De oude regeering van Haarlem, in: R. Fruin's Verspreide Geschriften, uitgegeven door P.J. Blok e.a., deel VI, Studiën over staats- en rechtsgeschiedenis. 's-Gravenhage 1902, p. 78, noot 5 en p. 81, noot 4.
- 7) Bronnen voor de geschiedenis van Rotterdam, deel IV, Regestenlijst van Rotterdam en Schieland tot in 1425, nrs. 1224, 1341, 1705, 1847, 1900 en 1905.
- 8) Oud-archief Rotterdam, inv.nr. 491. Uitgegeven door R. Fruin in: Nieuwe Bijdragen voor Rechtsgeleerdheid en Wetgeving (1876), p. 44-95. Gebruik van 'burgemeesters' bijv. in paragraaf 28, 33 en 41.
- 9) Oud-archief Rotterdam, inv.nrs. 3085 en 3086, uitgegeven in: Bronnen voor de geschiedenis van Rotterdam III, De oudste stadsrekeningen van Rotterdam.
- 10) H. ten Boom en B. Woelderink, Inventaris van het oud archief van de stad Rotterdam. Rotterdam, 1976, deel I, p. 21.
- 11) J. Buntinx in Algemene Geschiedenis der Nederlanden, deel II, p. 358-359.
- 12) J.F. Niermeyer in A.G.N. III, p. 84 en 91.
- 13) Fruin, Verspreide Geschriften VI, p. 88-90.
- 14) id., p. 90.
- 15) Bronnen IV, nr. 1728.
- 16) id., nr. 1705.
- 17) Bronnen voor de geschiedenis van Rotterdam, deel I, de regeering van Rotterdam, 1328-1892, p. 5.
- 18) Bronnen IV, nr. 1899.
- 19) id., nr. 1900. De tekst van deze en van de onder noot 18 genoemde opdracht is gedrukt bij F. van Mieris, Groot Charterboek der graaven van Holland, van Zeeland en heeren van Vriesland, 4 dln. Leiden 1753-1756, deel IV, p. 279.
- 20) Tussen 1408 en 1411 kregen achtereenvolgens vier personen het baljuwschap opgedragen op dezelfde wijze als een zekere Philips van der Spangen daarvan opdracht had (Bronnen IV, nrs. 1740, 1746, 1813 en 1829). Eén van hen was Pieter Danelsz. van Mathenesse, die in 1409 baljuw van Rotterdam werd, terwijl hem in 1407 al het gerecht was opgedragen. Het gerecht moet kort na 1407 door Philips van der Spangen van hem zijn overgenomen. Laatstgenoemde was wel baljuw van Rotterdam. Om meer duidelijkheid in de geschiedenis van het ontstaan van het baljuwschap van Rotterdam te verkrijgen, zou verder onderzoek moeten worden verricht.
- 21) Bronnen IV, nr. 1847. De tekst is gedrukt bij Van Mieris IV, p. 198.

22) Van Mieris IV, p. 198: '... Item dese bevelinge (d.w.z. bovengenoemde opdracht) heeft Claes van Delf... behoudelic dat hi hondert vijftich cronen dair up meer geleent heeft dan voirsz. is.'

23) zie noot 19.

24) Bronnen IV, nr. 1985. De tekst is gedrukt bij Van Mieris IV, p. 449.

25) Bronnen I, p. 6.

26) Voor de overgang van Daniël van Cralingen naar de Kabeljauwse partij zie artikel van W.M.C. Regt in: Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek IX, p. 167.

27) Bronnen IV, nrs. 2089, 2146 en 2168. Ook in de stadsrekeningen over 1426/27 en 1429/30 zien wij Geerlof Jansz. optreden als baljuw.

28) A.R.A., Archief van de graven van Holland (voorheen Leen- en registerkamer), Commissiones Bourgoigne 1428-1453, fol. 22^v.

29) A.R.A., Archief van het Hof van Holland, 1e Memoriaal Rosa, fol. 90.

30) Niermeyer in A.G.N. III, p. 83.

31) 1e Memoriaal Rosa, fol. 93, 101^v en 102. Regesten in: A.S. de Blécourt en E.M. Meyers, Memorialen van het Hof (den Raad) van Holland, Zeeland en West-Friesland. Haarlem 1929, nrs. 107 en 114.

32) Commissiones Bourgoigne 1428-1453, fol. 32, 33, 33^v en 35.

33) 3e Memoriaal Rosa, fol. 179^v.

34) id., fol. 185.

35) id., fol. 185^v. Op deze personen zal in hoofdstuk II nader worden ingegaan.

36) Bronnen I, p. 8-9.

37) T.S. Jansma, Het oproer te Rotterdam (1439). Een tijdsverschijnsel, in: Tijdschrift voor Geschiedenis 53 (1938), p. 337-365.

38) id., p. 355.

39) Oud-archief Rotterdam, inv.nr. 1143.

40) Geciteerd bij Jansma, Oproer, p. 359, noot 3.

41) Oud-archief Rotterdam, inv. nr. 762. De tekst van dit privilege is gedrukt, met weglating van begin- en slotprotocol, in Bronnen I, p. IV (daar ten onrechte gedateerd op 1439, aangezien geen rekening is gehouden met het gebruik van de paasstyl).

42) Oud-archief Rotterdam, inv.nr. 763. Gedrukt in Bronnen I, p. V.

43) id., inv.nr. 760. Regest in Bronnen IV, nr. 1058. Tekst gedrukt bij Van Mieris III, p. 386.

44) Bronnen IV, nr. 1799.

45) Bronnen I, p. 5 e.v.

46) Van Mieris IV, p. 279: '(schepenen en burgemeesters)... dat goede reclike mannen syn...'

47) Bronnen IV, nr. 573. Over de datering zie de noot bij nr. 572 op p. 176 onderaan.

48) id., nr. 700.

49) In de literatuur bestaat wel het beeld van een vergadering van de gehele burgerij, die pas in de loop van de veertiende eeuw te groot wordt, zodat dan alleen de meest vooraanstaande burgers worden opgeroepen. Zie P.J. Blok, Geschiedenis eener Hollandsche stad I, Eene Hollandsche stad in de Middeleeuwen. 's-Gravenhage 1910², p. 145. Zie ook: E.A.M. Eibrink Jansen, De opkomst van de vroedschap in enkele Hollandsche steden. Haarlem 1927, p. 5-6.

50) Oud-archief Rotterdam, inv.nr. 2621. Regest in Bronnen IV, nr. 968.

51) Bronnen IV, nr. 1030.

52) id., nrs. 1963 en 1994.

53) Stadsrekening 1426/27, Oud-archief Rotterdam, inv.nr. 3085, fol. 44^v. Gedrukt in Bronnen III, p. 48.

54) Bronnen I, p. V - VII; H. ten Boom in R.J. 1980, p. 150-151.

55) Zie noot 39, 40 en 41.

56) Jansma, Oproer in TvG 53 (1938), p. 348.

57) Zie noot 25.

58) Een goed voorbeeld hiervan is Willem van Montfoort. Zie over hem: paragraaf 4.

59) Stadsrek. 1426/27, fol. 12 e.v. = Bronnen III, p. 17 e.v.

60) Bronnen III, p. XXIV

61) De verdeling van de stad in vier kwartieren bestond reeds in 1373, zoals blijkt uit een in dat jaar vastgestelde regeling van het bruggenonderhoud (Oud stadsarchief, inv.nr. 2621; regest in Bronnen IV, nr. 968).

62) Bij de eerste zetting hebben ongeveer 400 personen betaald, bij de tweede zetting ongeveer 250, die vrijwel allemaal ook bij de eerste zetting betaald hadden. De opbrengst van de eerste zetting bedroeg 1524 lib., die van de tweede zetting 2166 lib. In de rekening wordt alleen de totaal-opbrengst van beide zettingen vermeld: 3690 lib. (fol. 25^v = Bronnen III, p. 34). De guldens, die bij deze gelegenheid werden betaald, hadden blijkens de rekening een waarde van 44 schellingen. De uitgevers van de rekeningen schrijven ten onrechte 'st.', waarmee zij suggereren dat het hier om stuivers gaat. De in de rekening gebruikte afkorting moet getranscribeerd worden als 'sc', aangezien het om een rekenstelsel van ponden, schellingen en penningen gaat.

63) De poorters waren verplicht het grootste deel van hun bezittingen binnen de stad te hebben. Zie het oudste keurboek, p. 2 (Fruin, par. 5): 'Item voort welc poorter, die zijn bouwinge buten houden wil, die zel zelve off sijn wijff binnen der poorte wonen... ende daer te houden dagelich licht ende vyer ende dat meerre deel van zinen inghedom na zynre rijcheit die hij buten heeft, off die raedslude mogen hem 't poortrecht wederzeggen...'

64) Een tuun was gelijk aan twee schellingen. Stadsrek. 1426/27, fol. 46^v = Bronnen III, p. 50: 'Item Aernt Bertelmeeusz. ende Jan Engebrechtsz. gegeven voer horen arbeyt van dat weechtgen the hogen... elx van 5 dagen elx 3½ tuun 's dages, facit 3 lib. 10 sc.' Beide arbeiders verdienden in vijf dagen elk 17½ tuun. De stad betaalde dus in totaal 35 tunen, hetgeen gelijk is aan de zojuist genoemde 3 lib. 10 sc. (= 70 schellingen). Verdere gegevens over arbeidslonen op diverse plaatsen in de rekening onder de rubriek 'uutgeven van tymmeringe...' (fol. 46 e.v. = p. 50 e.v.).

65) In 1426 werd de meelaccijns verpacht voor 363 pond (de uitgave vermeldt ten onrechte 343). De opbrengst van de verpachting van de eerste wijn- en bieraccijns (deze werd per kwartaal verpacht) bedroeg 436 nobels (= 1308 pond). De hier genoemde ponden waren blijkens de rekening 2,2 keer zoveel waard als de in noot 8 genoemde ponden, die als rekeneenheid functioneerden.

66) Blok, Gesch. eener Holl. stad I², p. 241 en 248.

67) Bronnen III, p. XXI.

68) Cornelis van Alkemade (1654-1737) en zijn schoonzoon Pieter van

der Schelling (1691-1751) verzamelden en kopieerden een groot aantal op Rotterdam betrekking hebbende documenten (Nieuw Nederl. Biogr. Woordenb. IV, 30 en V, 682).

69) Bronnen I, p. 7-8.

70) Bronnen IV, nr. 1799.

71) Zie noot 29.

72) Zie noot 33 en 34.

73) Zie noot 41.

74) Stadsrek. 1426/27, fol. 38^v = Bronnen III, p. 43. Op de in de jaren 1426/27 en 1429/30 door het stadsbestuur ondernomen reizen, zal in hoofdstuk IV nader worden ingegaan.

75) Stadsrek. 1426/27, fol. 13^v en 21 = Br. III, p. 19 en 29.

76) id., fol. 3 = p. 10.

77) 2^e Memoriaal Rosa, fol. 85. Hier wordt hij Dirk Fijck genoemd.

78) Bronnen I, p. 8 en 9.

79) R. Bijlsma, Rotterdamsche regeeringsgeslachten uit den Bourgon-disch-Oostenrijkschen tijd, in R.J. 1911, p. 183-184.

80) Stadsrek. 1426/27, fol. 12 en 20^v = Br. III, p. 17 en 28. Bij de eerste zetting betaalde hij vier guldens en acht nieuwe Utrechtse guldens. De nieuwe Utrechtse gulden was iets minder waard dan de in deze lening betaalde guldens, nl. 42 sch. i.p.v. 44. Bij de tweede zetting betaalde hij 24 guldens.

81) Bronnen I, p. 6 en 7.

82) Stadsrek. 1426/27, fol. 39 = Br. III, p. 43.

83) id., fol. 1 = p. 9 en stadsrek. 1429/30, fol. 3 = p. 86. De zoutmaat werd in 1426 verpacht voor 14 pond.

84) Stadsrek. 1426/27, fol. 4 = p. 11.

85) 3^e Mem. Rosa, fol. 88.

86) Bronnen I, p. 9.

87) Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek II, 1421.

88) Bronnen I, pp. 6-8. Dat hij in 1425/26 en in 1428/29 burgemeester was, blijkt niet alleen uit de lijsten van Van Alkemade en Van der Schelling, maar ook uit de beide stadsrekeningen, waarin de namen van de burge-meesters van het voorafgaande jaar worden genoemd (Rek. 1426/27, fol. 28 = p. 36 en Rek. 1429/30, fol. 18 = p. 96). De opdracht van de schoutambt wordt genoemd in de Commissiones Bourgoigne, fol. 35.

89) Zie noot 29.

90) Stadsrek. 1426/27, fol. 38 e.v. = Bronnen III, p. 42 e.v.

91) Stadsrek. 1429/30, fol. 32, 33 en 34^v = p. 107, 109 en 110.

92) Bronnen IV, nr. 2026.

93) A.R.A., Archief van de graven van Holland, Reg. In Beijeren IX, fol. 64^v: 'Philips etc. doen cond allen luden dat wij om gunste ende liefde die wij dragen ende hebben tot Ghijsbert Willemsz. van Hamaert, onse waert binnen onser stede van Rotterdam ende oic om diensts wille die hij ons namaels doen mach, den selven Ghijsbert gegeven ende verlyet hebben ... sulke husinge ende erve gelegen binnen onser stede voirscreven opten Middeldam, als ons van onsen lieven oem, hertoge Johan van Beyeren zaliger gedachtenis, aengecomen ende gheërft is ... mit zesse pont sjaers ewiger renten daer op staende, den pennincx Tornoyze voir VIII d. gerekent ende zeven schellingen sjaers der papeliker provende, sodat Ghijsbert voirnoemt ende sijn nacomelingen dit voirscreven huys ende erve hebben

ende houden tot enen rechten leen, te verheergewaden als 't versterft mit enen roden hayck of drie pont...'.⁹⁴

94) Stadsrek. 1426/27, fol. 28^v = Br. III, p. 36.

95) Stadsrek. 1429/30, fol. 20 = Br. III, p. 97.

96) Stadsrek. 1426/27, fol. 36^v en 37 = Br. III, p. 41 en Stadsrek. 1429/30, fol. 28^v = Br. III, p. 104.

97) A.R.A., Archief van de graven van Holland, Commissiones officiorum Hollandie, Zeelandie et Frisie, fol. 37.

98) Stadsrek. 1426/27, fol. 14^v en 22 = Bronnen III, p. 20 en 30.

99) id., fol. 2^v, 3^v en 5 = p. 10, 11 en 12. Het bedrag van 431 nobels was gelijk aan 1293 pond (blijkens de stadsrek. was 1 nobel gelijk aan drie pond). Het pachten van de turfaccijns kostte hem 38 pond, de houtaccijns slechts zes pond en vijf stuivers.

100) Stadsrek. 1429/30, fol. 2 = Bronnen III, p. 85/86.

101) Bronnen I, p. 6.

102) id., p. 7-10. Voor zijn compagnonschap met Geerlof Jansz. zie: hoofdstuk I, noot 33. In de bronnen is zowel sprake van Nachtegael als Nachtegaelsz. Aangezien Nachtegael geen voornaam is, maar een bijnaam, die zich tot familienaam zal hebben ontwikkeld, zullen wij in het vervolg alleen spreken van Nachtegael.

103) Voor zijn bijdrage in het Oostvierendeel: Rek. 1426/27, fol. 12^v en 21 = Br. III, p. 18 en 29; in het Westvierendeel: id., fol. 18 en 24 = p. 25 en 33.

104) Bronnen IV, nr. 2073.

105) Reg. In Beijeren IX, fol. 125: 'Jacob etc, doen cond allen luden dat wij, behoudelic ons ende enen ygeliken sijns rechts, verlyet hebben ende verlyen mit desen brieven (met andere kleur inkt ingevoegd: Dirc) Hughe Nachtegaelszoen zesse mergen lands mitter wonynge die daer op staet, gelegen an 't westeynde van Rotterdam ende is geheten Bulghersteyn ende hi op desen tijt an ons versocht heeft te houden van ons ende onsen nacomelingen (met andere inkt: Dirck) voirs ende sinen nacomelingen tot sulken recht ende leen ende in alre manieren als Hughe Nachtegael, zijn vader, die van onsen graeflicheit gehouden heeft, dat is te weten, tot enen rechten leen...'.¹⁰⁶

106) C. Hoek, Rotterdam en omgeving aan het eind van de Middeleeuwen. Rotterdam-'s-Gravenhage 1972, p. 48-52. Bulgersteyn bleef niet lang in handen van de familie Nachtegael. Tussen 1390 en 1448 is het een groot aantal keren van eigenaar verwisseld en kwam tenslotte in handen van een zekere Jan de Witte, baljuw en rentmeester van Rotterdam (Hoek, p. 51).

107) Bronnen III, p. 3. Deze werd verpacht voor 65 pond.

108) Bronnen I, p. 575.

109) Stadsrek. 1426/27, fol. 23^v = Br. III, p. 32.

110) Bronnen I, p. 7.

111) Bronnen I, p. 7-8.

112) 3^e Memoriaal Rosa, fol. 185^v.

113) Stadsrek. 1426/27, fol. 38^v = Br. III, p. 43.

114) id., fol. 40 = p. 45.

115) Stadsrek. 1429/30, fol. 33^v en 34^v = p. 109 en 110.

116) Stadsrek. 1426/27, fol. 13^v en 21^v = p. 19 en 29.

117) id., fol. 2^v = p. 10. Hiervoor betaalde hij 433 nobels (= 1299 pond).

- 118) Bronnen III, p. 4. Deze werd verpacht voor 6 pond.
- 119) Stadsrek. 1429/30, fol. 2 = p. 86. Eén van de duurdere accijnzen, die verpacht werd voor 82 pond. Dit bedrag is nog laag, wanneer men dit vergelijkt met het bedrag, dat voor de wijn- en bieraccijns betaald moest worden (zie noot 117).
- 120) Stadsrek. 1426/27, fol. 46, 46^v, 47, 48, 54 = p. 50, 51, 52 en 58. Stadsrek. 1429/30, fol. 43^v en 44^v = p. 117 en 118.
- 121) Bronnen I, p. 6-7.
- 122) Stadsrek. 1426/27, fol. 12 en 20^v = Br. III, p. 17 en 28.
- 123) id., fol. 8 = p. 13/14: 'ontfaen van den renten upte ramen verschenen van den twee jaren lestleden'.
- 124) Stadsrek. 1429/30, fol. 6 = p. 89.
- 125) id., fol. 2 = p. 86. Hiervoor moest hij 82 pond betalen.
- 126) Bronnen I, p. 6.
- 127) Stadsrek. 1426/27, fol. 16^v en 23^v = Br. III, p. 22 en 32.
- 128) Bronnen IV, nr. 1964.
- 129) Stadsrek. 1426/27, fol. 39 = Br. III, p. 43.
- 130) id., fol. 54^v = p. 58.
- 131) id., fol. 13 en 21 = p. 18 en 29.
- 132) Bronnen IV, nr. 1613.
- 133) id., nr. 2065.
- 134) Bronnen I, p. 6-10. De burgemeester uit 1422 en 1424 wordt daar Doe Stoppelmansz. genoemd. Hiermee zal ongetwijfeld Daem bedoeld zijn. Waarschijnlijk hebben Van Alkemade en Van der Schelling, aan wie Unger zijn gegevens ontleende (zie noot 68), de *a* voor een *o* aangezien en een daarboven staande afkortingsstreep niet opgemerkt.
- 135) Stadsrek. 1426/27, fol. 39 = Br. III, p. 44; Rek. 1429/30, fol. 31, 32, 32^v en 34^v = p. 106, 107, 108 en 110.
- 136) Stadsrek. 1426/27, fol. 12^v en 21 = p. 18 en 28.
- 137) Bronnen III, p. 3 en 4. Deze werden verpacht voor resp. 115 nobels en 21 pond.
- 138) Stadsrek. 1426/27, fol. 2 en 4^v = Br. III, p. 10 en 12. Voor de wijn- en bieraccijns moest hij 436 nobels (= 1308 pond) betalen, voor de meelaccijns 363 pond (niet 343, zoals ten onrechte in de uitgave staat) en voor de meterij, de controle op maten en gewichten, 18 pond.
- 139) Stadsrek. 1429/30, fol. 1 = Br. III, p. 85.
- 140) Bronnen I, p. 6.
- 141) id., p. 7-8.
- 142) 3e Memoriaal Rosa, fol. 195 (De Blécourt/Meijers, nr. 785). De uitspraak is zeer veel keren uitgesteld. Pas op 4 januari 1441 besliste het Hof van Holland dat het geschil beëindigd moest worden en dat Rotterdam alle door haar tegenstanders gemaakte kosten moest vergoeden (6e Mem. Rosa, fol. 120^v).
- 143) zie noot 68.
- 144) Van de door Unger genoemde burgemeesters kan niemand tijdens zijn ambtsperiode overleden zijn. Uit het geschil over het baljuwschap van Rotterdam, tussen Geerlof Jansz. en Jan Oem, blijkt dat alle burgemeesters uit de jaren 1433-1438 in het voorjaar van 1438 nog in leven waren. Zij traden toen als borgen van één van beide baljuwen op.
- 145) Stadsrek. 1426/27, fol. 21^v = Br. III, p. 29.
- 146) id., fol. 49^v en 60^v = p. 54 en 65. Rek. 1429/30, fol. 43^v = p. 117.

- 147) Bronnen I, p. 7.
- 148) Stadsrek. 1426/27, fol. 17^v en 24 = Br. III, p. 24 en 33. Op p. 33 staat ten onrechte 'pottebakker'. Dit moet zijn 'pottemaker'. Zie lijst van verbeteringen in Bronnen III, na p. 538.
- 149) Jan de pottemaker betaalde bij de eerste zetting twee nieuwe Utrechtse guldens (= bijna twee guldens, de gulden gerekend voor 44 schellingen). Bij de tweede zetting betaalde hij twee guldens (Rek. 1426/27, fol. 17^v en 24 = Br. III, p. 25 en 33).
- 150) Bronnen IV, nr. 2115.
- 151) id., nr. 2139.
- 152) Bronnen I, p. 8.
- 153) Stadsrek. 1426/27, fol. 16^v en 23^v = Br. III, p. 22 en 32.
- 154) Bronnen III, p. 3.
- 155) Stadsrek. 1429/30, fol. 32 = Br. III, p. 107. De tollenaar had Rotterdammers, die bier vervoerden, lastig gevallen. Zie hoofdstuk IV, paragraaf 5.
- 156) Stadsrek. 1426/27, fol. 12^v en 21 = Br. III, p. 18 en 28.
- 157) Bronnen I, p. 8. Over de tesoriers zie hoofdstuk I, noot 54.
- 158) In 1447 en in 1458 (Bronnen I, p. 10-11).
- 159) Bronnen I, p. 6.
- 160) Stadsrek. 1426/27, fol. 14^v en 22 = Br. III, p. 20 en 30. Bij de eerste zetting betaalde hij vier Moersguldens (= bijna 3½ gulden, een gulden gerekend voor 44 schellingen). Bij de tweede zetting betaalde hij vijf Guilhelmus schilden (= 7 guldens).
- 161) Namelijk voor 17 pond (Bronnen III, p. 3).
- 162) Bronnen IV, nr. 1555.
- 163) Bronnen I, p. 6 en 7.
- 164) Stadsrek. 1429/30, fol. 31^v en 35 = Br. III, p. 107 en 110. Deze reizen gingen naar de tesorier in verband met een ontvoering en naar Gouda om een daar uitgebroken geschil bij te leggen.
- 165) Bronnen I, p. 4.
- 166) Stadsrek. 1426/27, fol. 19 en 25 = Br. III, p. 26 en 34.
- 167) id., fol. 8 = p. 13 en Rek. 1429/30, fol. 6 = p. 89.
- 168) Bronnen IV, nr. 2116.
- 169) Stadsrek. 1426/27, fol. 38^v = Br. III, p. 43.
- 170) id., fol. 12^v en 21 = p. 17 en 28. Bij de eerste zetting betaalde hij vier guldens, bij de tweede zetting vier guldens en twee nieuwe Utrechtse guldens, die iets minder waard waren dan de normaliter betaalde guldens.
- 171) id., fol. 4 = p. 11/12. Voor deze accijnzen moest hij resp. 19 en 12 pond betalen.
- 172) Bronnen I, p. 7 en 9.
- 173) Stadsrek. 1426/27, fol. 24 = Br. III, p. 32. Hij betaalde 1 Vlaamse nobel en 10 pond; tezamen is dit ruim 7½ gulden, de gulden gerekend voor 44 schellingen.
- 174) Stadsrek. 1429/30, fol. 5 = Br. III, p. 88.
- 175) Bronnen I, p. 7 en 8.
- 176) Stadsrek. 1426/27, fol. 38^v = Br. III, p. 43. Zie hoofdstuk IV.
- 177) id., fol. 57^v = p. 62.
- 178) id., fol. 14^v en 22 = p. 20 en 30.
- 179) id., fol. 6 = p. 12.
- 180) Stadsrek. 1429/30, fol. 5 = Br. III, p. 88. De verpachting van de

eerste stal bracht dat jaar drie kronen meer op dan die van de tweede stal.

181) Stadsrek. 1426/27, fol. 50^v = Br. III, p. 54.

182) id., fol. 60^v = p. 65.

183) id., fol. 65 = p. 70.

184) Stadsrek. 1429/30, fol. 34^v en 53^v = p. 110 en 125.

185) Stadsrek. 1426/27, fol. 17^v en 23^v = p. 24 en 32.

186) id., fol. 6 = p. 12.

187) Bronnen III, p. 4.

188) Bronnen I, p. 6. Dat hij de vader van Hughe was, wordt aannemelijk gemaakt door het feit dat Hughe een zoon had, die Dirk heette (zie noot 105). Deze zal, zoals dikwijls gebruikelijk was, naar zijn grootvader genoemd zijn. De hier genoemde Dirk bekleedde eerder functies dan Hughe en trad na 1422 niet meer op in het stadsbestuur. M.i. is het daarom waarschijnlijk dat hij de vader van Hughe was.

189) Stadsrek. 1426/27, fol. 12^v en 20^v = Br. III, p. 17 en 28.

190) id., fol. 16 en 17 = p. 22 en 23.

191) Bronnen I, p. 9-10.

192) Stadsrek. 1426/27, fol. 19^v en 25^v = Br. III, p. 27 en 34. Bij de eerste zetting betaalde hij twee nieuwe Utrechtse guldens, die iets minder waard waren dan de guldens die normaliter in de gedwongen lening werden betaald.

193) Bronnen III, p. 3, 11 en 86.

194) Niermeyer, De wording van onze volkshuishouding. Den Haag, 1946, p. 75.

195) Bronnen I, p. 7 en 8.

196) Comm. Bourg. fol. 89^v.

197) Stadsrek. 1426/27, fol. 17 en 23^v = Br. III, p. 24 en 32.

198) Stadsrek. 1429/30, fol. 31, 32 en 35 = Br. III, p. 107, 108 en 111.

199) Stadsrek. 1426/27, fol. 15^v en 23 = Br. III, p. 22 en 31. Bij de eerste zetting betaalde hij een gulden, bij de tweede zetting twee kronen (= ruim drie guldens).

200) Bronnen I, p. 7.

201) *ibid.*

202) Stadsrek. 1426/27, fol. 19 = Br. III, p. 26.

203) Bronnen I, p. 6.

204) Stadsrek. 1426/27, fol. 13 en 21 = Br. III, p. 18 en 29.

205) Bronnen IV, nrs. 1553 en 1736.

206) Stadsrek. 1426/27, fol. 13 en 21 = Br. III, p. 18 en 29.

207) id., fol. 39 = p. 44.

208) Bronnen I, p. 9-11.

209) Stadsrek. 1426/27, fol. 3 en 3^v = Br. III, p. 86 en 87.

210) Stadsrek. 1426/27, fol. 19^v = Br. III, p. 27.

211) Bronnen I, p. 6 en 7.

212) Stadsrek. 1426/27, fol. 8 = Br. III, p. 14. Stadsrek. 1429/30, fol. 6 = Br. III, p. 89.

213) Hij leidde het herstellingswerk aan de afsluitboom en de 'staketting' aan het einde van de vaart naast de Delftse poort. Dit werk werd uitgevoerd 'bij Louwe Sijsssoens hant'. Een zekere Claes Jan en een zekere Reymbrandt—die bij meer bouwwerkzaamheden betrokken was en het hoge bedrag van 15 guldens in de gedwongen lening betaalde—kregen geld voor bij het werk gebruikte drank (Rek. 1426/27, fol. 50 = Br. III, p. 54). Het lijkt mij het meest

waarschijnlijk dat genoemde Reymbrandt de aannemer was en Louwe Sijsz. toezichthouder namens de stad, aangezien hij in dit jaar ook schepen was. In dit jaar ook bouw van een muur bij de lakenramen (fol. 52 = p. 56) en van de stedelijke school (fol. 54 = p. 58), beide 'bij Louwe Sijsz. hant'.

214) Bronnen I, p. 6.

215) Bronnen IV, nr. 2104.

216) Stadsrek. 1426/27, fol. 12 = Br. III, p. 17. Dit bedrag is erg laag voor een timmerman of aannemer, die in datzelfde jaar diverse karweien kreeg opgedragen, zoals werk aan bruggen, verschansingen en de Delftse poort (fol. 55, 58-59^v, 62 = p. 59, 62-64 en 67).

217) Bronnen I, p. 7. Zie ook op diverse plaatsen in de stadsrek. over dat jaar, bijv. fol. 1 = p. 85.

218) Stadsrek. 1429/30, fol. 1^v = Br. III, p. 85.

219) Stadsrek. 1426/27, fol. 23^v = Br. III, p. 32.

220) Bronnen IV, nr. 2029.

221) id., nrs. 2087 en 2095. Zijn lage aanslag in de gedwongen lening doet vermoeden dat hij het grootste deel van zijn bezittingen buiten de stad had, waarvoor hij niet aangeslagen zal zijn. Hoewel een poorter het grootste deel van zijn bezit binnen de stad moest hebben (zie noot 63), zal deze bepaling niet voor Traveys Jansz. gegolden hebben, waarbij men zich ook kan afvragen of deze broer van de baljuw wel poorter van Rotterdam was. Het is in ieder geval duidelijk dat hij zijn benoeming aan zijn broer te danken had. Dat deze benoeming in strijd was met de geldende regels wat betreft poorterschap is niet te bewijzen, maar wel aannemelijk.

222) Bronnen I, p. 6-8.

223) Een zekere Jan Jansz. betaalde in totaal 24 guldens (Rek. 1426/27, fol. 12 en 20^v = Br. III, p. 17 en 28).

224) Bronnen I, p. 8-12.

225) 3^e Memoriaal Rosa, fol. 185^v.

226) Stadsrek. 1426/27, fol. 14 = Br. III, p. 20.

227) id., fol. 3^v = p. 11.

228) Hij reisde met de schepen Daem Stoppelmansz. naar Jacoba van Beieren in Den Haag (Rek. 1429/30, fol. 31 = Br. III, p. 106) en met een aantal stadsbestuurders naar Zevenbergen om stadhouder Roeland van Uutkerke op te halen (fol. 35 = p. 111). Zie over deze zaken ook hierna hoofdstuk IV.

229) Bijlsma, Rotterdamsche regeeringsgeslachten in R.J. 1911, p. 186.

230) Bronnen I, p. 8.

231) Zie noot 225.

232) Stadsrek. 1426/27, fol. 15 en 22^v = Br. III, p. 21 en 30.

233) Bronnen I, p. 8-9. Over zijn compagnonschap met Geerlof Jansz.: 3^e Mem. Rosa, fol. 185^v, over zijn vader noot 80.

234) Bronnen I, p. 8, waar hij Dirric Eelant genoemd wordt; 3^e Mem. Rosa, fol. 185^v).

235) Bronnen I, p. 9-11; 3^e Mem. Rosa, fol. 185^v.

236) Bronnen III, p. 3.

237) Bronnen I, p. 7. Dat hij in 1428/29 burgemeester was, blijkt ook uit de stadsrek. 1429/30 (fol. 1^v, 5, 18, 18^v en 26 = p. 85, 88, 96, 97 en 103).

238) Stadsrek. 1426/27, fol. 38^v e.v. = Br. III, p. 43 e.v. Stadsrek. 1429/30, fol. 31^v e.v. = Br. III, p. 107 e.v.

239) Bronnen III, p. 4 en 12. Deze accijns was een soort omzetbelasting

(Br. III, p. XX).

240) Stadsrek. 1429/30, fol. 2 en 3^v = Br. III, p. 86 en 87.

241) Stadsrek. 1426/27, fol. 15^v en 22^v = Br. III, p. 21 en 31. Bij de eerste zetting betaalde hij een gulden, bij de tweede zetting 41 tunen (= 82 schellingen; een gulden had een waarde van 44 sch.).

242) Bronnen I, p. 7-9.

243) Stadsrek. 1426/27, fol. 13^v = Br. III, p. 19.

244) Jansma, Oproer, in TvG 53 (1938), p. 349, noot 1. Voor het door hem gebouwde schip ontving hij 100 gulden.

245) Bronnen III, p. 4.

246) Bronnen I, p. 7.

247) Stadsrek. 1429/30, fol. 32 = Br. III, p. 107.

248) Stadsbestuurders tussen 1418 en 1440, die niet door ons genoemd zijn, waren: Jan Jansz. en Dammas Jansz., burgemeesters van oktober 1418 tot mei 1420, Jacob Dircxz., schepen in 1421/22, Michiel Daemsz., schepen in 1431/32, Jacob de Weldighe, schepen in 1437/38, Gerrit Pietersz., schepen van 1438 tot 1440, Jan Pietersz., schepen in 1439/40 en Wormbout Wormboutsz., die in datzelfde jaar schepen was. (Bronnen I, p. 6-9).

249) Bronnen IV, nr. 1993.

250) Stadsrek. 1426/27, fol. 19^v en 25 = Br. III, p. 26 en 34.

251) id., fol. 8 = p. 13 en stadsrek. 1429/30, fol. 6 = p. 88.

252) Bronnen I, p. 8.

253) 2^e Memoriaal Rosa, fol. 139-140.

254) Bronnen I, p. 9.

255) Stadsrek. 1426/27, fol. 38^v = Br. III, p. 43. Voor zijn bijdrage van 20 guldens in de gedwongen lening zie: fol. 24 = p. 32.

256) Voor zijn bijdrage van 15 guldens zie: Rek. 1426/27, fol. 19^v en 25 = Br. III, p. 26 en 34. Voor de door hem uitgevoerde werken zie: fol. 50, 60, 62 en 64^v = p. 54, 65, 67 en 70.

257) Zie hoofdstuk IV, paragraaf 2.

258) Stadsrek. 1426/27, fol. 11^v = Br. III, p. 16. Hieruit kan men afleiden dat zij stoffen verkocht. Voor haar bijdrage van 15 guldens in de gedwongen lening zie: fol. 19^v en 25 = p. 26 en 34.

259) Bronnen I, p. 3. Deze werd verpacht voor 1430 nobels, zodat Dirk het zeer hoge bedrag van 715 zal hebben betaald. Zie ook noot 154.

260) Stadsrek. 1426/27, fol. 9 = Br. III, p. 14.

261) Inventaris van het oud archief van de stad Rotterdam, p. 19-22.

262) Oud-arch. R'dam, inv.nrs. 491 en 492. De tekst is –met tamelijk veel transcriptiefouten– uitgegeven door Fruin in: Nieuwe Bijdragen voor Rechtsgeleerdheid en Wetgeving (1876), p. 44-95. De inleiding tot de uitgave is herdrukt in: Verspreide geschriften VI, p. 88-92. Voor de datering zie aldaar.

263) 'Dit sijn die kueren die scout, scepen ende raet binnen Rotterdam gheleit hebben...'

264) Bronnen IV, nrs. 1876 en 1899. Zie ook Fruin, Verspr. Geschr. VI, p. 91.

265) Keurboek, p. 1 (Fruin, par. 1): 'Item wy scepene ende rade ontfanghen te poorter in Rotterdam, die sel der kercken gheven bi den raedsluden III M. steens ende den raedsluden X sc. daer off die scouten XII d., der poorte clerck XII d., der stede bode ende der stede knecht elc VIII d.'

266) id., p. 1 (Fruin, par. 3): 'Item hoeneer een mensch eerst poorter wort,

so sel men hem sijn goet doen verzweren, hoeneer die raedslude willen. Ende wie sijn goet min verzwore dan 't gherecht vonde dat reden maken mocht, so moghen zij 't hoghen ende nemen daer off twivoudich scot van also veel als zij 't hogheden...'.
267) id., p. 1 (Fruin, par. 3): '... Ende wie poorter is off wort ende niet gegoet en is binnen der stede, die zellen XX sc. payements jaerlixen renten copen binnen XIII daghen nadat zi poorters worden ende dat zellen zij den raedsluden anbrenghen ende doen teyken daer off den clerc sijn loon. Ende des niet en dede, so stonde sijn poortrecht toter raedslude wederzeggen, ten waer dat diegene also arm waer dat hij 's niet vergelden en mocht, dat zel men anzien'.

268) id., p. 2 (Fruin, par. 5): 'Item voort welc poorter die sijn bouwingen buten houden wil, die zel zelve off sijn wijff binnen der poorte wonen... ende daer te houden dagelix licht ende vyer ende dat meerre deel van zinen inghedom na sijnre rijcheit die hi buten heeft, off die raedslude mogen hem 't poortrecht wederzeggen...'.
269) Jansma in R.J. 1940, p. 30, punt 3. Herhaald in keurboek, p. 1 (Fruin, par. 3).

270) Keurboek, p. 2 (Fruin, par. 4): '... Ende wie uter stede vaert mit sijnre woenstat ende quijt scoude sijn poortrecht off elwaer poorter wort, die zel gheven van al zinen goede van elken ponde VIII d.'.
271) Oud-arch. R'dam, inv.nrs. 945 t/m 974.

272) Jansma in R.J. 1940, p. 31, punt 13.

273) Keurboek, p. 6 (Fruin, par. 10): 'Item alle dieghene die an den recht sijn off daer an gheweest hebben, die moghen vreden ghelijc den ghewerden rechter, op alsulke boete als die handveste hout. Ende alle waerde moghen vreden binnen hare herberghe van twist die daer in gheschiede, op diezelve boete. Ende die vreden zellen zi 's daghes daerna den scout off een raedsman van der poorte anbrenghen, op een boete van XV scelling... Ende welgheboren lude moghen vreden gelijc scout, scepenen ende raedslude... ende 's heren en ter stede bode mach vreden gheliken scout, scepenen ende raetsludede... ende desghelijx der stede knecht ende ghelijc der stede clerc ende der hiemrade clerc'.

274) id., p. 10 (Fruin, par. 14): 'Item so wie enighe wapen (draget), daer die oort off gaen mach duer dat yser dat hangt voir 'r raethuys, hij zij poirter off gast, verbuert III £. Ende alle andre wapen mach men draghen sonder verbueren'.

275) id., p. 12 (Fruin, par. 21): 'Item wie verboden wapen, codden off stoters off anders enygherhande wapen voer hem draecht off doet brenghen in enighe tavaerne off bi der strate draghen... verbuert I £. Mer uutreysende off incomende lude zullen onbegrepen wezen ...'.
276) id., p. 11 (Fruin, par. 16).

277) id., p. 11 (Fruin, par. 17).

278) 'te betalen/gheven ... den scout ende den raedsluden van der poorte'.
279) Keurboek, p. 12 (Fruin, par. 19 en 20).

280) id., p. 12 (Fruin, par. 22).

281) Bronnen III, p. XXIV.

282) Stadsrek. 1426/27, fol. 10 e.v. = Br. III, p. 14 e.v.

283) Stadsrek. 1429/30, fol. 9 e.v. = Br. III, p. 90 e.v.

284) Stadsrecht 1340. Zie Jansma in R.J. 1940, p. 32, punt 17.

285) Stadsrek. 1426/27, fol. 10^v = Br. III, p. 15: 'Item Plonijs Wiggersz.

gedadingt van quade herberge...'

286) Keurboek, p. 20 (Fruin, par. 39).

287) id., p. 19 (Fruin, par. 37): 'Item meenwive niet after straten te gaen na scemeringhe, op haer overste cleet. Ende wie die rechter off zijn knapen vinghen in die stove, het zij knecht, man of wijff, verbuert XV sc. ende na wachter uitganc zijn overste cleet'.

288) id., p. 19 (Fruin, par. 38): '... ende gheen meenwive noch bordeel in stoven te houden, op XV sc.'

289) In de onder noot 288 genoemde keur staan bepalingen over het branden van licht en vuur in stoven en bordelen. De in noot 287 genoemde bepaling met betrekking tot de stoven gold ook voor bordelen, terwijl ook voor de ligging binnen de stad dezelfde bepalingen golden voor bordelen en stoven.

290) Keurboek, p. 126 (Fruin, par. 162).

291) Bronnen IV, nr. 1332.

292) Keurboek, p. 123 (Fruin, par. 160): 'Item die kercmeesters moghen beleeden ghelijc denghenen die 's ghewaert sijn, van allen kueren die ghekuert sijn in die kerc ende up 't kerchoff'.

293) Bronnen IV, nr. 1014.

294) Keurboek, p. 128 (Fruin, par. 165): 'Item voort nemen die goede lude van den gherecht die beghine ende die zusteren in haer zonderlinghe bescermenisse. Ende waer yement die hem misdede in enigher maniere mit woorden off mit wercken off mit stoten off mit cloppen an haren husinghen off mit anransen opter straten, die verbuerde III £. Ende dat zel staen toter scepen provinghe t'ondersoken wanneer men wil. Ende daerteynden zoude men dat voort berechten mit correxien, dat's hem ewelic een ander billyx hoeden mocht'.

295) L.J.C.J. van Ravesteyn, Rotterdam tot het einde van de achttiende eeuw. Rotterdam 1933, p. 58.

296) Keurboek, p. 68 (Fruin, par. 128): 'Item alle huse daer men vyer in hout, die zellen binnen gheleemt wesen...', (Fruin, par. 129): 'Item gheen loodzen noch husinghe te maken op drye roeden na den steenovenen, zi en zijn ghescoeft off ghedect mit herden dake...'

297) Keurboek, p. 66 (Fruin, par. 120): '... ende gheen oven noch esten te staen, men mach er omme gaen, ten waer dat zi an enen stenen muyer stonden...'

298) Keurboek, p. 66 (Fruin, par. 120): '... ende nyement te backen dan by daghe...'; voor smeden zie: p. 67 (Fruin, par. 123); scheepsbouwers: p. 67 (Fruin, par. 124); mandenmakers: p. 67 (Fruin, par. 125); p. 68 (Fruin, par. 126): 'Item gheen smeer te smelten noch kaersen te maken dan by daghe...'

299) id., p. 67 (Fruin, par. 124): '... ende nyement te peken na sonne onderganc... ende in gheen ongheliemde huse te peken... ende als men peket, bi den ketel te staen een tobbe mit water ende enen ledighen tubbe...'

300) id., p. 68 (Fruin, par. 130): 'Item nyement gheen hoey noch gheen stroe in den huse te houden noch te legghen, daer men vyer in hout...', (Fruin, par. 127): 'Item so wie stoket met ryede off mit enyghe ruychte verbuert XV sc.'

301) id., p. 66 (Fruin, par. 121): 'Item waer dat die rechter of yement van den gherechte ghinghe omme die poorte te bewaren ende zi voer yements duere quamen daer licht in ware ende inriepen ende men se rechtevoort niet in en liete, verbuerde XV scelling'.

302) In Delft moesten nachtwakers een ketel of een hoosvat bij zich hebben (Van Ravesteyn, Het brandwezen te Rotterdam, in R.J. 1896, p. 7).

303) Keurboek, p. 65 (Fruin, par. 118): 'Item so wat waker, die waket der stede wake ende men slapende vonde, off dat in een huys ghinge, die verbuert III sc; ende wie dat zijn wake niet en wakede, daer zel men een man op winnen op zinen cost; ende so wie dat waecghelt niet en betaelde als 't hem die waker vermaent, so zel 't die rechter uutlegghen ende weder innemen, also recht is... ende gheen kinder te waken, zi en zijn XVIII jaer out of ouder...'.

304) id., p. 62 (Fruin, par. 113): 'Item so wanneer dat men die gasthuys-clocke slaet, so zel elc man te brande comen mit ketelen, mit sciervaten, mit beryen ende tobben daer op ... ende nyement gheen wapen te brande te brenghen dan elc man een spoddyer (= een schouderbedekking), een harsenyer (= een hoofdbedekking), bilen ende haken... ende wie ander wapen te brande brochte, verbuert X £'.

305) id., p. 62 (Fruin, par. 115): 'Item so wie enich vechtelyc maecte binnen den brande dat is geliken off hi scepenen wederzeyde...'.

306) Van Ravesteyn, Brandwezen, p. 8.

307) Keurboek, p. 65 (Fruin, par. 119): 'Item elc backer ende brouwer ende elc verwer zellen hebben haerlyc een leeder X voeten lanc off daer boven ende die wel ghehaect ... ende voert alle huse, zijn zi hooch off leech, een ygheliken een leeder die boven dake meet, sodat menre wel mede op clymmen mach, opdat die huse mit weken dake ghedect zijn...'.

308) Keurboek, p. 63 (latere toevoeging): '... alle die ghene die staen te schote voor II £ gr. of daer boven tot VIII £ toe, sullen hebben te hairrelijc een leren emmer of een teenen emmer... ende een ladder van III of vijf sporten mit twee haken. Ende wye staet te schote voer VIII £ gr. of darenboven, sullen haerlijc hebben twee leren emmers of twee teenen emmers ende twee ladders, elx van IV sporten ende mit twee haken... Elc backer, elc brouwer ende elc verwer, alle smeden ende alle pottmakers sullen haerlic hebben een ladder also lange dier IV sports ... boven dake raect...'.

Een nog latere toevoeging (p. 63): '...alle huysen die binnen der stede staen die XVI voeten hoech sijn... sullen hebben een leer die III sporten boven den dake gaet.' Op p. 64: '... alle brouwers, backers, smeden, pottebackers ende taenres sullen elcx hebben twee tubben mit twee hantgaten ende elcx van den brouwers sullen hebben vier emmers, elken backer twee emmers, die verwers, smeden, pottebackers ende taenres elcx twee emmers...'.

309) Van Ravesteyn, Brandwezen, p. 20.

310) Keurboek, p. 63 (Fruin, par. 116): 'Item so zellen elcke twee bregmeysters in elc vyerendeel hebben ende houden een vyerpanne ende daertoe van staets hondert turken (= toortsen); ende wanneer men die brantclocke slaet, zellen dan die bregmeysters elc mit haer vyerpannen comen te brande off doen se brenghen ende die ontsteken ende setten se daer men se behoeft ende daer by bliven off yemant daer by scicken, op 't vyerendeels cost, ter tijt toe dat die brant gheut is...'.

311) Van Ravesteyn, Brandwezen, p. 16-18.

312) id., p. 16.

313) Z.W. Sneller, Rotterdamsche poorters te Deventer en te Wilsnack, in: B.V.G.O. VII⁹, p. 55 e.v.

314) id., p. 62. Sneller noemt een inwonertal van 3000 (p. 59), hetgeen door Jansma bestreden wordt. Volgens hem moet Rotterdam ongeveer 6000

inwoners gehad hebben (Jansma, Oproer, in: TvG 53 (1938), p. 345 . De geringe grootte van Rotterdam blijkt ook uit het aandeel van de stad in de bede van 1426 (zie hierna hoofdstuk IV, paragraaf 3).

315) Stadsrecht 1340. Zie Jansma, De oudste geschiedenis van Rotterdam, in: R.J. 1940, p. 34, punt 31.

316) Bronnen IV, nr. 1863.

317) A.C. Kersbergen, De Rotterdamsche jaar- en weekmarkt in de Middeleeuwen, in: R.J. 1931, p. 166.

318) Sneller, p. 62.

319) Keurboek, p. 15 (Fruin, par. 31): 'Item in der stede jaermarct alle boeten dubbel te wesen, uutgheset onze poirters'.

320) id., p. 54 (Fruin, par. 108): '... nyement en zel copen noch vercopen eer die belle van den gasthuyse gheluyt is... uutgheseyt laken ende froyte; ende dat onse poirters moghen copen ganse, voghele, hoenre, butter, case ende eyer, ende anders also veel als zij behoeven binnen hairre herberghen te zieden off te braden...'.

321) Keurboek, p. 51 (Fruin, par. 103): '... ende gheen uuthems broot binnen der vryhede te copen off te vercopen anders dan opten rechten markedach... ende die uuthemse lude zellen haer broot backen gheliken onze poorters na onser stede kuere...'. Over aardewerkverkoop: p. 71 (Fruin, par. 135): 'Item so en zellen gheen uuthemse lude aerdwerc hier binnen vercopen dan opten rechten markedach ... ende dan zellen zij daer mede staen van Jacob Hermanszoens noortwaerts in die Lombaertstraet, (latere wijziging:) van sinte Jacobs cappelle noortwaerts in de Lombertstrate...'.

322) id., p. 71 (Fruin, par. 137): 'Item gheen ketelboeters die gheen poorters en zijn binnen der stede te gaen noch ketelen te vercopen noch te boeten dan opten rechten markedach... (later toegevoegd):... desgelijx slijpers die gheen poorters en sijn hier binnen der stede niet te gaen slijpen noch geen ijser te coepen dan opten rechten marctdach...'.

id., p. 66 (Fruin, par. 122): '... ende die scoenmakers zellen staen mit haren scoen wair zi willen... ende uuthemse scoenmakers desghelijx'.

id., p. 71 (Fruin, par. 138): 'Item gheen oude scoenmakers, die onze poorteren niet en zijn, binnen der stede niet te gaen noch oude scoen te vermaken dan opten rechten markedach...'.

323) id., p. 70 (Fruin, par. 131): 'Item nyement nering te doen binnen der vryhede, hij en is poorter...'.

324) id., p. 72 (Fruin, par. 140): 'Item op den rechten markedach nyement meer dan een scip souts an die marct te hebben, daer hi uut vercoopt... ende nyement uut sinen scepe myn teffens te vercopen noch te meten dan een achtendeel souts...'.

325) id., p. 72 (latere toevoeging): '... ende wye min zouts teffens vercoept dan een achtendeel, dat zout nergent te vercopen noch te meten dan upter straten aldaer hi upten rechten markedach mit sinen goede staet of binnen sinen huise of voer sijn dore... ende binnen enen dage gheen zout hoger te vercopen dan also hij 't smorgens gheeft... mar hi mach 't wel min gheven... ende geen uuthems mensch geen sout te leveren uut sinen scepen noch uut enigen husen, die geswoeren soutmeter en hevet gemeten...'.

326) id., p. 117 (latere toevoeging): 'Item gheen asszout noch clijn zout binnen der stede te brengen ende te vercopen up 't zout, ten zij dat hij eerst oirlof gebeden heeft den baeliu of sijnen stedehouder eer hij 't vercoept. Item nyement gheen zout te vercopen binnen der stede dat van graeuwe zelle

gezoden is, then sij dat hij eerst den baeliu of der gerecht der af goet betone hebbe laten syen, bezegelt mitter stede zegel... dattet van goeden graeuwen zell gezoden is.

...weye zout ter marct brenget dat van bayzout gesoden is, die sal daer bij setten in 't openbaer een roden vane... Item gheen Scots zout hier bynnen te vercopen, men sette daer bij... een groen vane...'

327) id., p. 51 (Fruin, par. 102).

328) id., p. 51 (Fruin, par. 103): '...ende die weghers zellen broot weghen also dicke als zi willen...'

329) id., p. 52 (Fruin, par. 105) en p. 53 (Fruin, par. 107). Later in de vijftiende eeuw traden ook vindere op bij de draperie (Keurboek, p. 111).

330) id., p. 73 (Fruin, par. 142): 'Item nyement der stede wint te bruken off te doen bruken mit zijns zelffs wintmolen, hij en zij onse poirter...'

331) Bronnen IV, nr. 1526.

332) Keurboek, p. 73 (Fruin, par. 141) en p. 74 (Fruin, par. 145).

333) id., p. 74 (latere toevoeging): '... alle molenen binnen der stede sullen beheyninct wesen, datter gheen kinderen noch varcken of andere beesten onder lopen en mogen'.

334) C. te Lintum, De textielindustrie in Oud-Rotterdam, in: R.J. 1900, p. 8.

335) In enkele keuren betreffende brandpreventie is sprake van ververs, waarmee lakenververs worden bedoeld. Zie noot 307 en 308.

336) De stad ontving een deel der boeten, die door de vindere aan de drapeniers waren opgelegd. Bovendien wordt melding gemaakt van een veroordeling van een voller wegens messentrekkerij (Rek. 1429/30, fol. 10 = Br. III, p. 91). Evenals in 1425 en 1426 werden accijnzen geheven op lakens en weetkuipen (= verfkuipe).

337) E. Wiersum, De archieven der Rotterdamsche gilden. R'dam 1926, p. 42.

338) Te Lintum, p. 12.

339) Bronnen IV, nr. 968. Zie over de vierendelen ook hiervóór hoofdstuk I, noot 50.

340) Stadsrek. 1426/27, fol. 46 e.v. = Br. III, p. 50 e.v. Stadsrek. 1429/30, fol. 42 e.v. = Br. III, p. 115 e.v.

341) Keurboek, p. 130 (Fruin, par. 170): '... op elke zide van der haven niet meer te legghen dan een scip dicke ende anders die haven ruum te wezen, dat meer duer varen mach... ten ware off 't een scip uten andren loede. Ende opten rechten markedach moghen si binnen legghen zonder verbueren...'

342) id., p. 130 (Fruin, par. 171): 'Item deze haven al doorgaens bi den platen (= beschoeiing) off an der lude erve also diep te maken, dach over dach, dat op 't laechste water altoes slic onder is, so dat men water voir die erve sceppen mach mit ketelen off mit emmers. Ende te platen tot Jan Broecmansoens toe'.

343) id., p. 131 (Fruin, par. 175): 'Item nyement en zel slic op den steghers laten legghen noch op die statboem, noch hout, noch gheenrehande goet daer op te vernachten noch op die strate te laten legghen... ende alle stalle ende steghers, die die stede verhuert off toebehoren, die scoon te houden... ende die rechter off die raedslude moghen ze doen scoon maken alsi willen, opter gheenre cost die se sculdich zijn scoon te houden...'

344) Stadsrek. 1426/27, fol. 11 = Br. III, p. 16. In de rekening over 1429/30 worden dergelijke gevallen niet genoemd.

345) Keurboek, p. 75 (Fruin, par. 149): 'Item gheen varckenscote te maken up die strate noch voer der lude huyse... noch gheen vuylnisse, veghelquaet (= straatvuil) noch ghedarmte te werpen op der stede erven...'

346) id., p. 75 (Fruin, par. 147): 'Item gheen zueghen te houden, gaende bi der straten... Item nyement meer dan twee varcken te houden, gaende bi der straten ende die gheringhet...'

347) id., p. 61 (Fruin, par. 111): 'Item so wie pensen off inghedarmte van beesten off van scollen off van botshooffden erghent worpe in enighen waterganc, binnendijcx off butendijcx, 't zij in die Rotte in die haven off in enighe watering open (?) off veghelquaet, verbuert V sc. Ende die pensen off inghedarmte van beesten, van schollen off van botshooffden zel men buter vesten draghen... mer die ledighe erve hebben, die mach se daer op draghen, in putten off in sloten, die men dammen wille ende vollen...'

Later in de vijftiende eeuw werden de bepalingen, gericht tegen vervuiling, verder uitgebreid (Keurboek, p. 69, 118 en 121).

348) Van Ravesteyn, Rotterdam tot het einde van de achttiende eeuw, p. 161.

349) Stadsrek. 1426/27, fol. 1 = Bronnen III, p. 5. Stadsrek. 1429/30, fol. 1 = Bronnen III, p. 85.

350) Zie hiervoor hoofdstuk I, noot 54.

351) Stadsrek. 1426/27, fol. 12 e.v. = Bronnen III, p. 17 e.v. Stadsrek. 1429/30, fol. 13 = Bronnen III, p. 93.

352) Oud stadsarchief, inv. nrs. 3085 en 3086. Uitgegeven door Unger en Bezemer in Bronnen voor de geschiedenis van Rotterdam, deel III. De rekeningen lopen over de periode 1 mei t/m 30 april.

353) Bronnen III, p. XXVI.

354) Zie hoofdstuk I, noot 54.

355) Th. van Riemsdijk, De tresorie en de kanselarij van de graven van Holland en Zeeland uit het Henegouwsche en Beyersche Huis. 's Gravenhage 1908, p. 303-304. Zie ook A.G.N. III, p. 245.

356) Jansma, Oproer, in: TvG 53 (1938), p. 348.

357) Dit verhaal is opgetekend in een waarschijnlijk kort na 1621 opgestelde kroniek, getiteld: 'Beschryvinge van de eerste beginselen, privilegiën, oorlogen, regeringe ende gelegentheyd der stede Rotterdam', uitgegeven in Bronnen voor de geschiedenis van Rotterdam deel II, p. 175 e.v. Voor dit verhaal zie aldaar p. 186-187.

In de stadsrekening van Leiden over 1424/25 wordt melding gemaakt van een reis van twee Leidenaars naar Rotterdam 'om te vernemen hoe 't mit die van Rotterdam vergaen was van der reise die si hadden voir Scoenhoven' (Stadsrek. van Leiden II, p. 15, in: Werken van het Hist. Genootschap, derde serie, nr. 34).

358) Genoemd worden werken aan 'sciltraminge' (= verschansingen), een 'barbekane' (= een stenen verdedigingswerk) en aan de 'reetuun', de omheining rond de stad (Rek. 1426/27, fol. 46^v, 47, 51, 57^v, 58^v = Bronnen III, p. 50, 51, 55, 62 en 63).

359) Van Ravesteyn, Rotterdam tot het einde van de achttiende eeuw, p. 46.

360) Stadsrek. 1426/27, fol. 70 = Br. III, p. 74.

361) id., fol. 65 = p. 70: '...gegeven om een bosch' (= donderbus)... 'Item gegeven om VI stoppen, daer men cruut in hout' (= bussen om kruit in te bewaren).

id., fol. 66 = p. 71: '... gecoft... LX boschsteen (= stenen om mee te schieten)... gecoft II tonnen scuts'.

362) id., fol. 42^v en 43 = p. 46/47. Abel kreeg voor 149 pond betaald (fol. 65^v = p. 71).

363) id., fol. 68^v = p. 73.

364) id., fol. 67^v = p. 72.

365) id., fol. 43 = p. 47.

366) id., fol. 43^v = p. 47.

367) id., fol. 65^v = p. 70/71.

368) Van Mieris IV, p. 877.

369) Stadsrek. 1426/27, fol. 69^v = Br. III, p. 74.

370) id., fol. 72^v = p. 76.

371) id., fol. 45 = p. 49.

372) id., fol. 45^v = p. 49.

373) id., fol. 74 = p. 77: '... gesent 's Manendages voer Meyedage in der nacht tot Delff...'.
374) In de rekening wordt over het kapiteinschap van Hendrik van Wassenaer steeds in de verleden tijd gesproken: '... diewijl dat hij hier capiteyn was...' (fol. 33^v en 70 = p. 39 en 74). De heer Van den Bosch is in de periode waarover de rekening loopt, kapitein geworden: 'Item die baeliu ende 't gemeen gerecht vergadert bij den heer van den Bosch doe hij hier eerst capiteyn geworden was...' (fol. 37^v = p. 42). Eind januari moet de heer Van den Bosch al kapitein geweest zijn. Op 28 januari ('s dinxdages na sinte Pouwelsdach conversio) werd een bode uitgezonden in verband met een conflict tussen het gevolg van de heer Van den Bosch en dat van de heer van L'Isle-Adam (fol. 44^v = p. 48).

375) De door Verdam en in de verklarende woordenlijst in Bronnen III gegeven betekenis 'piekenier' is hier stellig onjuist. In de stadsrekening van Leiden wordt 'Pykairts' terecht met een hoofdletter geschreven.

376) Stadsrekeningen van Leiden II, p. 159.

377) Stadsrek. 1426/27, fol. 38 = Br. III, p. 42. Het bestuur in Holland werd namens de hertog van Bourgondië uitgeoefend door Roeland van Uutkerke en Jacob van Gaesbeek als stadhouders. De in de stadsrekeningen regelmatig genoemde tesorier was Boudewijn van Zwieten (Van Riemsdijk, p. 307-308).

378) id., fol. 39^v = p. 44.

379) Dit was een zekere Pieter Slachof (rek. 1429/30, fol. 11 en 39^v = Br. III, p. 93 en 114).

380) Stadsrek. 1426/27, fol. 39^v = Br. III, p. 44 (St. Lebinusdach in den winter).

381) id., fol. 40 = p. 44/45.

382) id., fol. 33^v = p. 39.

383) Van Riemsdijk, p. 308-309. Jean de Villiers, heer van L'Isle-Adam wordt in de Rotterdamse rekening aangeduid als 'heer van Lilledam'.

384) Stadsrek. 1426/27, fol. 33^v = Br. III, p. 39.

385) id., fol. 44^v = p. 48.

386) id., fol. 40 = p. 45.

387) id., fol. 44^v = p. 48: 'Item Giltgen... gesent... an den heer van Lilledam... om hem te waerscuwen dat hij bescicken woude dat sijn volc elwaerts oertoge, want wij 's mitten hoop niet inlaten en wouden...'.
388) id., fol. 38 = p. 42: '... gereyst tot Delff om te spreken mitten

tresorier dat hij mit heer Roelant den steden onderwijsen wilde dat uut elke stede een man gescicket werde bij mijn heer om hem 't gestant van den lande te kennen te gheven...'.
389) id., fol. 42^v = p. 46: '... tot Heddinge in Vranckeric...'.
390) H. van der Linden, *Itinéraires de Philippe le Bon, duc de Bourgogne, et de Charles, comte de Charolais*. Bruxelles, 1940, p. 55.

391) Stadsrek. 1426/27, fol. 42^v = Br. III, p. 46.

392) id., fol. 43 = p. 47.

393) Van der Linden, *Itinéraires*, p. 56.

394) Stadsrek. 1426/27, fol. 41^v = Br. III, p. 46.

395) id., fol. 41 = p. 45.

396) Er zal in Rotterdam een grafelijke herberg geweest zijn, waar de hertog verblijf gehouden zal hebben. Burgemeester Gijsbrecht Willemsz. was bij de belening met een huis, op 6 december 1425, betiteld als waard van de hertog (zie hoofdstuk II, noot 93).

397) Stadsrek. 1426/27, fol. 38^v = Br. III, p. 43. Over Hendrik van Borselen zie: Van Riemsdijk, p. 308.

398) Zie noot 255.

399) A.G. Jongkees in: A.G.N. III, p. 246-247.

400) Stadsrek. 1426/27, fol. 38^v = Br. III, p. 43.

401) id., fol. 33 = p. 39.

402) id., fol. 74^v = p. 78: '... comt summa omnium summarum van allen uitgeven voirgenoemt 20.586 lib. 16 sc. 5 d.'.

403) In de in noot 357 genoemde kroniek uit 1621 wordt van een latere bijdrage in de oorlogskosten (zie hierna) gezegd dat Rotterdam haar aandeel moest betalen 'onaangesien die schade het voorleden jaar door die van Schoonhoven geleden' (Bronnen II, p. 187). Bij de vaststelling van de bijdragen van de steden in de kosten van de bestrijding van de Kennemer opstand, zal Rotterdam ongetwijfeld op de door haar geleden verliezen gewezen hebben.

404) Stadsrek. 1426/27, fol. 39 = Br. III, p. 43.

405) Van Riemsdijk, p. 317.

406) Stadsrek. 1426/27, fol. 39 = Bronnen III, p. 44: '... gereyst tot Leyden... om de taxacie te setten van den 30.000 scilden, die mijn genadige heer van den steden toegeseyt waren...'.
407) Deze aantallen worden genoemd in de in noot 357 genoemde kroniek (Bronnen II p. 187).

408) Stadsrek. 1426/27, fol. 33 = Br. III, p. 39.

409) Voor de totale uitgaven zie noot 402.

410) Van der Linden, *Itinéraires*, p. 58.

411) A.G. Jongkees in A.G.N. III, p. 247.

412) Van der Linden, *Itinéraires*, p. 59-60.

413) Stadsrek. 1426/27, fol. 44 = Br. III, p. 48: '... Claes Claesz. verteert in de reyse mit sciphuyer also hij telken een scip alleen huyeren moste... 17 lib. 15 sc.'. Dit bedrag is bijna net zo hoog als dat van zijn reis naar Hesdin in mei 1426 (zie noot 389).

414) Zie noot 386.

415) Z.W. Sneller, *Rotterdamsche poorters te Deventer en te Wilsnack*, in B.V.G.O. VII⁹ p. 55 e.v.

416) Hoofdstuk I, noot 54.

417) Stadsrek. 1426/27, fol. 2, 2^v en 3 = Br. III, p. 10 en 11.

- 418) id., fol. 43^v = p. 47.
 419) id., fol. 31 = p. 38.
 420) id., fol. 38^v = p. 43.
 421) ibid.
 422) id., fol. 43 = p. 47.
 423) Zie noot 371 en 372.
 424) Over de uit het stapelrecht voortvloeiende conflicten tussen Dordrecht en Rotterdam, zie: H.C.H. Moquette, De strijd op economisch gebied tusschen Rotterdam en Dordrecht, in TvG 41 (1926), p. 40 e.v.
 425) Stadsrek. 1426/27, fol. 43^v = Br. III, p. 47.
 426) Zie noot 371 en 378.
 427) Van Riemsdijk, p. 331-336.
 428) Stadsrek. 1429/30, fol. 31 = Br. III, p. 106/107.
 429) id., fol. 26^v = p. 103: 'Item den moergesellen gegeven... voer horen cost van dat sij onboden waren in te comen mits datter tydinge gecomen was dat mijn genadige heere van Bourgoenien in zyecten waer om te benemen (= voorkomen) of enich opstal geresen hadde ...'. Het Middelnederlandsch Woordenboek geeft als betekenis voor 'moergesellen' politiedienaren en verwijst daarbij naar de rekening van Rotterdam. Hoewel 'moergesellen' eerder in de richting van arbeiders in het veen wijst, dan in de richting van politiebeambten, blijkt uit het bovenstaande dat zij inderdaad ingezet werden ter handhaving van de orde. Een verklaring zou kunnen zijn dat veenarbeiders door de overheid ingehuurd werden om bij oproer als een soort hulppolitie te fungeren.
 430) Jansma, Oproer, in TvG 53 (1938), p. 349-350.
 431) Stadsrek. 1429/30, fol. 38^v = Br. III, p. 113.
 432) id., fol. 36^v = p. 112. Voor het huwelijk van hertog Philips zie: Van der Linden, Itinéraires, p. 82.
 433) id., fol. 38 = p. 112. De in de stadsrekening slechts als 'meester Joest' aangeduide persoon is meester Joost van Steeland, in 1428 gecommitteerde van hertog Philips en meester der requesten. Ook in latere jaren hield hij zich bezig met de financiën (Van Riemsdijk, p. 311, 315 en 352, waar hij in de index ten onrechte als *Joris* van Steeland wordt aangeduid).
 434) ibid. Volgens de rekening werd de bode wederom naar meester Joost gezonden in verband met deze zaak. De rekening bevat echter geen post, waarin een eerdere zending van de bode naar meester Joost wordt vermeld. De eerste zending van de bode zal dus waarschijnlijk vóór 1 mei 1429 hebben plaatsgevonden (de rekening begint op 1 mei).
 435) id., fol. 29 = p. 105.
 436) id., fol. 26 = p. 102-103.
 437) id., fol. 33 = p. 109.
 438) id., fol. 32 = p. 107.
 439) id., fol. 30 = p. 106.
 440) Z.W. Sneller, Rotterdamsche poorters, in: B.V.G.O. VII⁹, p. 82.
 441) Stadsrek. 1429/30, fol. 32^v = Br. III, p. 108.
 442) Sneller, p. 83.
 443) Stadsrek. 1429/30, fol. 33 = Br. III, p. 108.
 444) W.J. Alberts, Geschiedenis van Gelderland van de vroegste tijden tot het einde der Middeleeuwen. 's Gravenhage 1966, p. 98.
 445) Stadsrek. 1429/30, fol. 39^v = Br. III, p. 114.
 446) id., fol. 40 = p. 114.

447) Het betrof hier de kwijtschelding van een bedevaart, opgelegd aan een zekere Hein Potter (Rek. 1429/30, fol. 38 = p. 112), de ontvoering van een kind (fol. 31^v = p. 107) en het beschermen van een burger, die gegijzeld dreigde te worden wegens achterstallige betaling van pacht (fol. 39 = p. 113).

448) Stadsrek. 1429/30, fol. 32 en 34 = Br. III, p. 108 en 110.

449) id., fol. 41 = p. 115.

450) id., fol. 35 = p. 111.

451) Stadsrekeningen van Leiden II, p. 278.

452) Stadsrek. 1429/30, fol. fol. 28^v = Br. III, p. 105.

453) id., fol. 31 = p. 106.

454) id., fol. 38 = p. 112: '... also ons geopenbaert was dat die stede van Delft ons wel te baten comen woude tot onsen holen te maken...'. De medewerking van Delft is wel opvallend, gezien de conflicten, die eind veertiende eeuw tussen beide steden hadden bestaan over de heul te Overschie (zie Bronnen IV, nrs. 992, 1035, 1036 en 1038).

455) id., fol. 34 = p. 110.

456) Zie noot 424.

457) Zie noot 443.

458) Stadsrek. 1429/30, fol. 39 = Br. III, p. 113.

459) id., fol. 32^v = p. 108.

460) id., fol. 33^v en 39^v = p. 109 en 114.

461) id., fol. 33^v = p. 109.

462) id., fol. 40^v = p. 115.

463) Zie ook noot 371 en 372 over gemeenschappelijk militair optreden in het voorjaar van 1427.

464) Stadsrek. 1429/30, fol. 29^v = Br. III, p. 106.

465) id., fol. 30 = p. 106.

466) id., fol. 34^v = p. 110.

467) id., fol. 35 = p. 110.

468) id., fol. 35^v = p. 111.

469) Stadsrekeningen van Leiden II, p. 278. Aangezien de Rotterdamse rekening slechts tot 30 april loopt, bevat deze geen gegevens over deze dagvaart.

470) Stadsrek. 1429/30, fol. 31^v = Br. III, p. 107.

471) id., fol. 38^v = p. 113: '... doe dat opstal was tot Schoenhoven jegens den capiteyn aldaer, Aernt Dirxz. gesent mit des capiteyns brieve tot Delf ende tot Leyden...'. Hieruit blijkt dat Rotterdam diensten voor de kapitein verrichtte. Het is mogelijk dat men deze opstand als een bedreiging door de Hoeken zag.

472) Zie noot 357.

473) Stadsrek. 1429/30, fol. 40 = Br. III, p. 114.

474) id., fol. 34^v = p. 110.

475) id., fol. 40^v = p. 115.

476) id., fol. 41 = p. 115. Over deze zaak en over de plaatsen waar de Rotterdamse reizigers vandaan kwamen, zie: Z.W. Sneller, *Rotterdamsche poorters te Deventer en te Wilsnack anno 1430*, in: B.V.G.O. VII⁹, p. 55-84.

INHOUD DER ACHTSTE REEKS VAN HET ROTTERDAMS JAARBOEKJE 1973-1982

VOORWERK

Coördinatiecommissie van advies inzake archeologisch onderzoek I 10, II 10, III 10, IV 10, V 12, VI 12, VII 12, VIII 12, IX 12, X 12.
 Dagelijkse Kroniek I 13, II 13, III 13, IV 13, V 15, VI 15, VII 15, VIII 15, IX 15, X 15.
 Gemeentebestuur I 9, II 9, III 9, IV 9, V 11, VI 11, VII 11, VIII 11, IX 11, X 11.
 Historisch Genootschap 'De Maze' I 9, II 9, III 9, IV 9, V 11, VI 12, VII 12, VIII 12, IX 12, X 12.
 Historisch Genootschap 'Roterodanum', I 9, II 9, III 9, IV 9, V 11, VI 11, VII 11, VIII 11, IX 11, X 11.
 Historisch Genootschap 'Roterodanum', jaarverslag I 137, II 132, III 106, IV 95, V 131, VI 114, VII 109, VIII 107, IX 107, X 137.
 Inlichtingen over enkele openbare verzamelingen I 10, II 10, III 10, IV 10, V 12, VI 12, VII 12, VIII 12, IX 12, X 12.
 Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Rotterdam I 9, II 9, III 9.
 Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Rotterdam en de Beneden-Maas IV 9, V 11, VI 11, VII 11, VIII 11, IX 11, X 11.
 Mededeling van de redacteur III 105, IV 94.
 Oudheidkundig bodemonderzoek te Rotterdam en omgeving I 108, II 100, V 104.
 Overleden Rotterdammers en oud-Rotterdamers I 104, II 96, III 101, IV 89, V 99, VI 109, VII 105, VIII 104, IX 103, X 134.
 Publicaties over Rotterdam en Rotterdammers I 99, II 90, III 96, IV 84, V 95, VI 101, VII 94, VIII 90, IX 89, X 121.
 Tentoonstellingen te Rotterdam I 94, II 85, III 90, IV 78, V 89, VI 95, VII 89, VIII 84, IX 84, X 116.

MENGELWERK

Alexander, E., Ter nagedachtenis Alex de Haas	II 153
Bakker, P.G., Ter nagedachtenis prof. dr. E.H. Hermans	X 159
Bantje, H.F.W., Ter nagedachtenis dr. C.H. van der Leeuw	II 159
Berg, ir. D.A. van den, Ter nagedachtenis mr. H.M. de Kat-Presser	II 156
Besselaar, Herman, Ter nagedachtenis Jan Willem de Boer	VIII 115
Birkenhäger, dr. H.W., Ter nagedachtenis dr. Jan Engelhardt	VII 120
Blom, drs. N. van der, Erasmiana: Een rollezanger aan de voet van de bronzen Erasmus op de Groote Markt	I 281
— Erasmiana: Een 'trompe l'oeil' met een gravure van Erasmus in het Historisch Museum	I 288

- Erasmiana: Een autograaf van Erasmus in het Historisch Museum	II 241
- Erasmiana: Enkele vluchtige opmerkingen over Erasmus en de artsen van zijn tijd	II 245
- Van een glas en een vers, of Johannes Sylvius en de Illustre School	IV 228
- Over de familie Rabus: Pieter Sr, Willem en Pieter Jr	V 140
- Erasmiana: Een Latijns en een Grieks vers voor de sokkel van 'de coopere Erasmus' (met een excurs over het daar vermelde geboortejaar)	VI 215
- Een 'prijboek' uit 1638.	VII 142
- Erasmiana: Erasmus bij dr. Wes, een apologie	IX 161
Boeke, dr. R., Ter nagedachtenis dr. A. Mankes-Zernike	I 189
Boom, drs. H. ten, Belangstelling voor de politiek van Karel de Stoutte te Rotterdam circa 1500	IV 182
- Renaissance in Rotterdam, een literair-historisch uitstapje	V 312
- De eerste secretarissen van Rotterdam	VII 151
- Vragen naar begin en ontwikkeling van Rotterdams stadsbestuur	VIII 143
Borstlap, Kees, Rotterdam en de zeesleepvaart	II 271
Bos, prof. ir. G.S., Ter nagedachtenis ir. W.G. Witteveen	VIII 127
Bos, dr. W., Ter nagedachtenis dr. F.J. Krop	VI 152
Bosmans, dr. J.L.J., Zimmerman tussen Rotterdam en Wenen. De illusie van een regent	II 299
Bots, Hans, Pieter Rabus, waardig dienaar van het 'Statendom der Letterwijzen' en voorvechter van 'onze ronde sprake', het Nederlands	III 177
- Pierre Bayle en de Rotterdamse Illustre School 1681-1693.	X 177
Brandt, Willy, Toespraak herdenkingsbijeenkomst bombardement Rotterdam.	IX 119
Brevet, mr. F.J., Dr. Anthony George Kröller in 1926 en 1927	II 234
- De effectenbeurs te Rotterdam en haar einde	VI 187
- Rotterdamse penningen VI.	X 202
- De naamgeving van de Erasmus Universiteit Rotterdam	X 206
Cocheret, Ch.A., Ter nagedachtenis A.A.F.B. Tordoir. . . .	I 193
Cossee, drs. E.H., Abraham des Amorie van der Hoeven in Rotterdam.	IX 174
Dekker, P., Commandeurs ter walvisvaart uit het gebied van Maasmond en Lekstreek in de achttiende eeuw	V 265
Dekker, R.M., Het Kostermanoproer in 1690, complot of spontane beweging?	IX 192
Diemer, dr. E., Iets uit de geschiedenis van een Rotterdamse krant	II 196
Dirkzwager-Van der Schalk, A.J., Theodorus Marie Lucas	V 151

Douwes, dr. P.A.C., Een initiatief uit 1853; het ontstaan van de Havelooze School te Rotterdam	VII 175
Dijk, K.F. van, De productie van gas en electriciteit te Rotterdam	X 208
Eerenbeemt C.ss.R., dr. B.C.J.M. van den, Rotterdam en de Redemptoristen	IV 146
Eyl, Ido, Marinierskapel der Koninklijke Marine, de muzikanten van de jongens van Jan de Witt	I 235
Gelder, dr. J.G. van, Het Kabinet van de heer Jaques Meyers	II 167
Goudswaard, dr. J.M., Ter nagedachtenis dr. J.F. van Moorsel	VI 164
Gouw, prof. dr. J.L. van der, Schieland als koloniaal gebied van Rotterdam	V 235
Grandia, dr. J.H.N., Ter nagedachtenis A.J. van der Vlerk	X 171
Groosman, Ernest F., Ter nagedachtenis H.M. Kraaijvanger	X 162
– Van den Broek en Bakema	X 237
Groot, ir. G.P. de, Ter nagedachtenis drs. J.C. Greebe	VI 146
Hasper, J., Ter nagedachtenis H.E. van den Brule	V 218
– Ter nagedachtenis dr. ir. J.G.J.C. Nieuwenhuis	V 227
Hausdorff, D., Krede ben Heik	X 251
Herwaarden, dr. J. van, Clio in Rotterdam	VII 206
Heusdens, mr. J., Ter nagedachtenis H.A. Maaskant	VI 159
Hoek, C., De woning van de abt van Egmond te Kethel, genaamd Polre	IX 207
Hoek, H. van, Feijenoord in de jaren twintig en dertig van deze eeuw	IX 219
Hofmeester, H.J.L., Rotterdam en Rotterdammers op Nederlandse postzegels	VII 284
Hudig, prof. mr. J.C., Ter nagedachtenis dr. J.J. van Dullemen	I 182
– Vijftig jaar kinderrechtspraak in Rotterdam	I 205
Huygens, dr. G.W., Ter nagedachtenis W.G. Schrijver	VI 168
Huijts, mr. J., Filmliga Rotterdam (1927-1933)	III 265
Jaanus, dr. H.J., 1572: Rotterdam, de Sint Laurenskerk en Mr. Maarten Donk	I 225
– Ter nagedachtenis van ds. Jan Scharp, overleden te Rotterdam 2 maart 1828	VIII 156
Jong, C. de, Ontmoeting van Rotterdamse walvisvaarders en Russen op Spitsbergen in 1732	VIII 176
Jong, H. de, Onderzeeboot bedolven in gedempte Poortershaven? Een politierapport	V 256
Knap, mr. J.C., Ter nagedachtenis J. Hasper	IX 137
Kok, mr. G. Chr., Vijftigjaar Bevordering van Volkskracht	I 196
Kraaijvanger, H.M., Ter nagedachtenis Eduard Flipse	II 141
– Ter nagedachtenis mr. H. Vlug	VI 179
– Kurt Schwitters in Rotterdam	VIII 183
Kuilenburg, H. van, Dagblad Voorwaarts uit het volk geboren	II 209

Lambers, prof. drs. H.W., Ter nagedachtenis mr. Bronger Jurjen de Boer	VII 116
Leeuwe, dr. H.H.J. de, Antoine le Gras, een Nederlands regisseur der negentiende eeuw in Rotterdam	III 209
Lichtenauer, mr. W.F., Ter nagedachtenis mejuffrouw W.A.H. Crol.	II 146
– Ter nagedachtenis Charles Albert Cocheret.	III 137
– Over een Rotterdamse schoolatlas uit de 19de eeuw	VI 122
– Duistere punten in de ontwikkeling na het tweede stad- houderloze tijdvak	VI 183
– Ter nagedachtenis Jan Nieuwenhuis	VII 126
– Uit de geschiedenis van de Rotterdamse Kamer van Koophandel	VII 253
Lieburg, drs. M.J. van, Het Anatomisch Kabinet der Clinische School te Rotterdam	II 251
– Het bezoek van de oculist Lusardi aan het Rotterdamse Gasthuis (1827)	III 165
– Het eerste Theatrum Anatomicum van Rotterdam	IV 210
– Johannes Fornerius (1582-1668), een musicerend scheepschirurgijn	VI 223
– Het dagboek (1679-1703) van Jan Brouwer, binnenvader van het Rotterdamse Dolhuis	IX 243
Lindeijer-Bakhuizen van den Brink, C., Ter nagedach- tenis dr. A.C.S. de Koe	VI 142
Lingbeek-Schalekamp, mr. C., De verhouding overheid- musicus in Rotterdam tot 1672	IX 260
Louw, André van der, Toespraak herdenkingsbijeenkomst bombardement Rotterdam	IX 114
Maandag, Ben, Ter nagedachtenis Herman van Kuilenburg	VI 156
– Herman van Kuilenburg, aanvulling en rectificatie	VII 141
Mac Lean, dr. J., Reijer Hendrik van Someren (1787-1851), promotor van de Nederlandse scheikundige technologie	V 190
– Loodwitfabrieken in de negentiende eeuw	VII 233
Mees, Mr. Ph.A.J., Ter nagedachtenis mr. Anthony Ruys	IV 109
Meijer, dr. J.F. August de, Mr. K.P. van der Mandele, 1 november 1880-23 januari 1975-1 november 1980	IX 157
Meyerman, A.M., Ter nagedachtenis Petra Beydals	V 212
Moret, mr. B., Ter nagedachtenis Cornelis Verolme	X 165
Nederlof, Jaap, Ter nagedachtenis Roelof Langerak	IV 116
Neeve, B.R.M. de, Ter nagedachtenis Jacob Nicolaas Bastert	V 209
Nieuwenhuis, Jan, 'De Maasbode': van weekblad tot ander- daagse krant	II 184
– 'De Maasbode': van anderdaagse krant tot dagblad	IV 124
– Adrianus van der Plas als portrettist	VI 129
Nitzsche, drs. F.H., Russische troepen in Rotterdam in de maand december 1813	VII 270
Nolst Trenité, mr. A.S., Een triptiek over de Meidagen 1940.	III 257
Oberman, ds. F., Ter nagedachtenis Johanna Geertruida Oberman	VII 133

Ott, Leo, Hendrik Chabot	VIII 193
Oudemans, drs. P.A., Emanuel en John Wambersie, consuls en cargadoors te Rotterdam	IV 241
Overwater, A.M., Ruim 300 jaar Rotterdamse loodsdienst	I 147
Pieck, drs. G.Th.H.C., Het eerste internationale beroeps- goederenvervoer over de weg vanuit Rotterdam als al- ternatief van de Rijnvaart op Keulen in 1814 en 1815.	I 242
– Rotterdamse weddenschappen van 1600 tot 1672 in historisch perspectief	IV 187
– Twee Poolse edellieden in het Rotterdams tucht- en werkhuis (1665-1666)	V 181
– Francesco Gallaccini, Florentijns koopman te Rotterdam	VIII 204
– Drie Kralingse figuren uit de achttiende eeuw: I. Hester Panck, molenaarsvrouw	IX 278
– Drie Kralingse figuren uit de achttiende eeuw: II. Jacob van de Werken, timmerman, molenbouwer, aannemer van waterwerken en uitvinder	X 259
Ploeg, J.G. van der, Monument ter nagedachtenis van de Joodse oorlogsslachtoffers uit Rotterdam.	X 269
Polak, mr. H.C.G.L., Ter nagedachtenis mr. J.W.W. van der Hoeven	III 149
Ratsma, P., De Rotterdamse tekenaar Gerrit Groenewegen (1754-1826)	V 153
Renting, drs. R.A.D., In memoriam M.Th. Brusse	II 139
– De grenzen van de jurisdictie van Rotterdam	VI 193
Reuchlin, jhr. Henri, Edward Leven Jacobson, profiel van een verzamelaar en industrieel pionier	IV 168
– Ter nagedachtenis Pieter Cornelis van Houten	IX 142
Roorda, dr. D.J., Rotterdam in het rampjaar	I 290
Ru, dr. G. de, Ter nagedachtenis dr. J.J. Stam	IV 119
Russel, P.W., Ter nagedachtenis Zuster Miep Haaijer	X 156
Schevenhoven, P.F., Het stadsbestuur van Rotterdam in het begin van de vijftiende eeuw	X 272
Schilthuis, mr. U.G., Ter nagedachtenis mr. G.J.C. Schilt- huis	III 152
Schmidt, Bertus, Ter nagedachtenis Jan Hoogcarspel	IV 113
Scholte, M.C.P., Polderenburg	VI 243
– Polderenburg, een paar verbeteringen met toelichting	VII 266
– Polderenburg II	VIII 236
– Naschrift bij 'De woning genaamd Polre' (van C. Hoek)	IX 216
Sittig, J., Ter nagedachtenis ir. Jan van Ettinger	X 153
Sluis, Ch.P.J. van der, Kroniek van een huis in het Oude Westen en zijn bewoners gedurende de bezettingsjaren.	IV 161
Stakenburg, dr. A.J. Teychiné, Marie Joseph Brusse	II 281
– Ter nagedachtenis mr. K.P. van der Mandele	IV 103
– De familie Van Teutem te Rotterdam	IV 275
– Ter nagedachtenis J. van Tilburg	VI 172
– Jeugdportret van een Rotterdamse reder, A.J.M. Gou- driaan	VIII 256
– Toespraak, gehouden t.g.v. zijn afscheid als bestuurs- lid van 'Roterodanum', 17 maart 1982	X 145

– Ter nagedachtenis ir. F.W.C. Blom	X 149
Stuiveling-Van Vierssen Trip, Mathilde, De school van Leopold	III 114
Tillema, J.A.C., Ter nagedachtenis Johannes Poot . . .	V 231
– Ter nagedachtenis C.J. van Kralingen	VI 149
– Ter nagedachtenis ir. E.H.A. Kraaijvanger	VII 122
Udink, drs. B.J., Ter nagedachtenis mr. Jan Oyevaar . . .	VII 139
Veltheer, W., Naschrift bij 'Erasmus bij dr. Wes' (van drs. N. van der Blom)	IX 171
Vermeulen, H., De afscheiding te Rotterdam	VIII 271
Verschoor, Ed.G., De Scherpendrechtse kade	IX 290
– De kerk in het oude Catendrecht	IX 293
Vin, mr. W.E. de, Ter nagedachtenis mr. Willem Cornelis Treurniet	IX 146
Viruly, A., Ter nagedachtenis Jac. van Elsäcker	I 186
Waa, G. van der, Ter nagedachtenis dr. R.J. Wolvius . . .	II 162
Waalwijk, drs. H.P., Een onvoldoende voor Rotterdam in 1932	IX 296
Wissing, ir. W., Ter nagedachtenis dr. ir. W. van Tijen . .	III 161
Zalsman, G., Ter nagedachtenis mr. J.A. van Everdingen .	III 147
Zeelenberg, mr. J., Ter nagedachtenis mr. G.E. van Walsum	IX 123

BLADVULLINGEN

Aart en William Robert Veder op audiëntie bij Koning Willem I	VII 311
Bidders onder elkaar	IV 286
Het kost maar één kwartje!	IV 273
Illegale gokhuizen	V 189
Klacht van een spuitgast	I 224
Onveiligheid, baldadigheid en prostitutie	I 234
Pas op voor de hond!	III 202
Scheve schaats	III 288
Tuin te koop	IV 274
Volksgaarkeukens	I 181
Waterverontreiniging	I 241
Weinig profijtelijke molenbouw te Schiebroek (1777). . .	III 204
Zorgen over groenvoorziening en trekhonden	I 280